

46
25

ΘΑΝΑΣΙΟΥ ΡΕΛΙΑ
ΕΠΙΘΕΩΡΗΤΟΥ ΔΗΜ. ΣΧΟΛΕΙΩΝ

476
46

Παιδαγωγία
γινωσ.

ΤΟ ΕΦΗΡΜΟΣΜΕΝΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

[Βγαλμένο άπ' τή ζωή τών Έλληνοπαίδων]

Τò παλαιò σχολείο διδάσκει τò παιδι νά λογικεύεται κατά τρόπο άφηρημένο.

Τò νέο σχολείο κάμνει τò παιδι νά θέλη, νά έννοη, νά ενεργη.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΟΥ ΚΡΑΤΑΣΙΟΥ
Αριθ. αυξ. 27
Κατηγ. Παιδαγωγικη

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ Α. Ε.
4· ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ · 4

βιβλιοθήκη Παιδαγωγ. Ακαδημίας Ηρακλείου 229

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΠΑΙΔΑΓ. ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ
ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ
Αριθ. 1939
7/341

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ
ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ
Γεν. αριθ. 4199
Κατηγορία 15
Ειδ. αριθ. 46

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ
ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ
Γεν. αριθ. _____
Κατηγορία 12
Ειδ. αριθ. 976

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΠΑΙΔΑΓ. ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ
ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ
Αριθ. 7,181

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Π.Ε.Κ. ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ
Αριθμ. 20/3919

ἀφορμή εἰς τὸ νὰ προσπαθήσουν ἄλλοι καλύτεροι ἀπὸ ἡμᾶς νὰ εἴπουν τὴν γνώμη των γιὰ τὸν τρόπο, κατὰ τὸν ὁποῖο μπορούμε νὰ ἐφαρμόσωμε εἰς τὰ σχολεῖά μας τὴν ἀρχὴ τῆς ἐργασίας καὶ νὰ συγχρονίσωμε τὴν ἐργασία τοῦ σχολείου με τὰς σημερινὰς ἀπαιτήσεις καὶ ἀνάγκες τῆς ζωῆς, ἀφ' οὗ μάλιστα ἡ ἀρχὴ αὐτὴ ἀρχισε νὰ ἐφαρμόζεται εἰς ὅλα τὰ κράτη καὶ εἰς αὐτὴ τὴν Τουρκία, τὴν ὁποία νομίζαμε ὡς τώρα πολὺ καθυστερημένη.

Ἐκεῖνο δὲ ἐπὶ πλέον ποῦ ἔχομε νὰ προσθέσωμε εἶναι τὸ ὅτι ἡ δημοσιευομένη ἐργασία, εἶναι καθαρῶς ἐργασία βγαλμένη ἀπὸ τὴν ἴδια ζωὴ τῶν Ἑλληνοπαίδων καὶ μάλιστα Ἐπαρχίας καὶ ὡς τοιαύτην τὴν θέτομεν ὑπὸ τὴν κρίσιν τῶν ἀγαπητῶν συναδέλφων.

ΑΠΟ ΠΟΥ ΩΡΜΗΘΗΚΕ Ἡ ΕΡΓΑΣΙΑ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

Τὸ Β'. μεικτὸ δημοτικὸ σχολεῖο Ἀλεξανδρουπόλεως διευθύνω ἀπὸ τὸ σχολικὸ ἔτος 1927—1928.

Εἰς τὸ σχολεῖο αὐτὸ φοιτοῦν περὶ τὰ 310 ^{ἑξήκοντα} ~~παιδιὰ~~ καὶ κορίτσια τὰ ὁποῖα ἀνήκουν στὴ γεωργικὴ καὶ ἐπαγγελματικὴ τάξη. Ἀφ' ὅτου ἀνέλαβα τὴ διεύθυνση τοῦ σχολείου αὐτοῦ, ἀπὸ τὰς παρατηρήσεις τοῦ ἑκάμα γιὰ τὴν οἰκονομικὴ κατάστασιν τῶν παιδιῶν, ἐσχημάτισα τὴ γνώμη, ὅτι πρέπει νὰ δώσωμε στὰ παιδιὰ κάποιαν πρακτικὴ μόρφωσιν ἢ ὁποῖα θὰ τοὺς χρησιμεύσῃ στὴ μετασχολικὴ των ζωὴ καὶ με τὴν ὁποῖα θὰ πολεμοῦσαν ὅσο ἦτο δυνατό τὴν πτώχεια των καὶ θὰ θεράπευαν μερικὰς ἀνάγκες τῆς ζωῆς των. Διότι καθὼς ἀνέφερα ὅλα τὰ παιδιὰ ἦσαν ἐργατικῆς τάξεως καὶ πτωχὰ προσφυγόπουλα.

Τὴ γνώμη αὐτὴ δὲν ἐδίστασα νὰ τὴν ἀναφέρω πρὸς τὸν τότε Ἐπιθεωρητὴν τῶν δημοτικῶν σχολείων κ. Λαγουμιτζάκην καὶ νὰ τὸν παρακαλέσω, νὰ μᾶς ἐπιτρέψῃ νὰ ἐργασθοῦμε με κάποιαν μεγαλυτέρα ἐλευθερίαν καὶ στὴν ἐργασία μας αὐτὴ νὰ δώσωμε πρακτικωτέρα μορφή, χωρὶς ἀφ' ἑτέρου νὰ παραλείψωμε τίποτε ἀπὸ τὴν διδασκομένη ὑλὴ τοῦ ἰσχύοντος προγράμματος τῶν σχολείων. Ὁ κ. Λαγουμιτζάκης ὄχι μόνον προθύμως μᾶς ἐπέτρεψε τοῦτο, ἀλλὰ καὶ με ἐνθουσιασμὸ φρόντισε νὰ μᾶς βοηθήσῃ στὴν ἐργασία μας αὐτὴ, ὅσο τοῦ ἦτο δυνατόν.

Ὑστερα ἀπὸ τὴν προθυμίαν αὐτὴν ποῦ ἔδειξε ἡ προϊσταμένη ὑπηρεσία, ἐκανονίσσαμε τὴν ἐργασία τοῦ σχολείου, κατὰ ἓνα τέτοιο τρόπο, ὥστε καὶ τὰς μελλοντικὰς ἀνάγκες τῶν παιδιῶν νὰ ἐξυπηρετήσωμε ὅσο ἦτο

δυνατό και τὴν ὕλη τοῦ ἰσχύοντος προγράμματος νὰ διδάξωμε.

Εἰς ὅλη δὲ τὴν ἐργασία τοῦ σχολείου και τὸν τρόπον κατὰ τὸν ὅποῖο γίνονταν ἡ ἐργασία αὐτή, εἶχαμε πάντοτε ὑπ' ὄψει μας, πρῶτον και τὸ σπουδαιότερον, τὸ πῶς θὰ εἶναι δυνατόν νὰ συνειθίσουν τὰ παιδιά νὰ ἐργάζωνται ἐργασίες πού θὰ τοὺς χρησιμεύσουν ἀργότερα στὴ ζωὴ των και δεῦτερον νὰ διδάξωμε κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον διὰ τῆς ἐργασίας, τὸ ὑλικὸ τοῦ ἰσχύοντος προγράμματος και τοῦτο γιὰ νὰ εἴμεθα σύμφωνοι μετὰ τὰ ἄλλα σχολεῖα ὡς πρὸς τὴν διδασκομένην ὕλην τοῦ Προγράμματος. Ὅστε τὴν μὲν ἀφορμὴν γιὰ τὴν ἐργασία πού θὰ γίνονταν εἰς τὸ σχολεῖό μας, τὴν ἐλάβαμε ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴν κατάστασιν τῶν παιδιῶν, τὰ ὅποια ἦταν, καθὼς ἀναφέραμε, πτωχὰ γεωργικῆς και ἐπαγγελματικῆς τάξεως, ἡ δὲ ἐργασία ἐγινε τοιοῦτοτρόπως, ὥστε νὰ τὰ καταστήσῃ ἱκανὰ νὰ θεραπεύουν ὅσο ἦτο δυνατό τὲς ἀνάγκες πού θὰ εἶχαν στὴν μετασχολικὴν των ζωὴν.

Ἀλλὰ μπορεῖ νὰ ἰσχυρισθῇ κανένας ὅτι ἐὰν ζητήσωμε νὰ συνδυάσωμε και τὰ δύο, δηλαδὴ και γνώσεις χρήσιμες γιὰ τὴ ζωὴν διὰ τῆς ἐργασίας νὰ μάθουν τὰ παιδιά και τὴν ὕλην τοῦ ἰσχύοντος προγράμματος νὰ διδάξωμε, εἶναι κίνδυνος νὰ μὴ ἐπιτύχωμε κανένα, ἀλλὰ νὰ πελαγώσωμε και νὰ μὴ ξεύρωμε τί κάμνομε.

Εἰς τοῦτο ἀπαντῶμεν ὅτι μία καλὴ θέλησις και ἐπιμονὴ εἶναι δυνατό νὰ συνδυάσῃ και τὰ δύο. Διότι και τὸ ἰσχύον Προγρᾶμμα εἶχει ἀρκετὸ ὑλικὸ γνώσεων, τὲς ὅποιας διὰ τῆς ἐργασίας μποροῦν νὰ μάθουν τὰ παιδιά, εἶναι δηλαδὴ κατάλληλο γιὰ τὴν πρακτικὴν μόρφωσιν αὐτῶν ἀρκεῖ νὰ διδαχθῇ ὅπως πρέπει και τὲς γνώσεις αὐτὲς τοῦ προγράμματος νὰ τὲς μάθουν τὰ παιδιά αὐτενεργοῦντα και μετὰ ἄλλες πρακτικὰς γνώσεις νὰ ἐφοδιαστοῦν, μετὰ τὲς διαφορὰς ἐργασίας, τὲς ὅποιας θὰ ἐργάζωνται εἰς ὧρας ἐκτὸς τοῦ προγράμματος.

Τὸ καλύτερον θὰ ἦτο, ἂν αἱ σημερινὲς ἀπαιτήσεις και ἀνάγκες τῆς ζωῆς τῶν ἀτόμων και τῆς κοινωνίας κανόνιζαν τὸ πρόγραμμα τῶν σημερινῶν σχολείων. Ἀλλὰ τὸ ζήτημα αὐτὸ παρὰ πολὺ σπουδαῖο, ἀνήκει εἰς ἄλλους νὰ τὸ ἐξετάσουν και τὸ κανονίσουν. Γιὰ μᾶς εἶναι πολὺ τολμηρὸ νὰ ἐκφέρωμε γνώμη. Ἐκεῖνο πού μονάχα μποροῦμε νὰ ποῦμε εἶναι, ὅτι ἐφ' ὅσον τὸ ἴδιον πρόγραμμα ἰσχύει και σήμερον γιὰ τὰ σχολεῖα μας, μετὰ μιὰ καλὴ θέλησιν μποροῦμε νὰ κάμωμε ἕνα κατάλληλον συνδυασμὸν ὅπως ἀναφέραμε πάρα πάνω.

Σύμφωνα λοιπὸν πρὸς ὅσα ἀναφέραμε, ἡ ἐργασία τοῦ σχολείου μας ὠρμήθη ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴν κατάστασιν και τὲς ἀνάγκες τῆς ζωῆς τῶν παιδιῶν και ἐκानοίσθη κατὰ ἕνα τέτοιον τρόπον, ὥστε

α') Τὰ παιδιά νὰ συνειθίσουν ἐν τῷ σχολεῖῳ νὰ ἐργάζωνται ἐργασίας, αἱ ὅποιας θὰ τοὺς χρησιμεύουν στὲς ἀνάγκες τῆς ζωῆς των, ἀμέσως μόλις θὰ ἐξήρχοντο ἀπ' τὸ σχολεῖο και θὰ ρίχνονταν στὴ κοινωνία.

β') Νὰ μάθουν τὲς γνώσεις πού περιελάμβανε τὸ ἰσχύον ἀναλυτικὸ πρόγραμμα γιὰ νὰ εἴμεθα σύμφωνοι μετὰ τὰ ἄλλα σχολεῖα και

γ') Ὅλες αὐτὲς τὲς γνώσεις ὅσο θὰ ἦτο δυνατό, νὰ τὲς μάθουν ἐργαζόμενα ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν μας.

Ἡ ἐργασία τοῦ σχολείου στηρίχθη εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ σχολείου ἐργασίας.

Ἡ ἐργασία τοῦ σχολείου μας, ἐφ' ὅσον εἶχε σκοπὸν νὰ ἀναπτύξῃ τὲς σωματικὰς και πνευματικὰς δυνάμεις τῶν παιδιῶν, κατὰ τρόπον πού νὰ μπορέσουν νὰ τὲς χρησιμοποιήσουν γιὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν τῆς ζωῆς των, γιὰ τὸ καλὸ των και τὸ καλὸ τῆς κοινωνίας μέσα εἰς τὴν ὅποια θὰ ζούσανε, ἔπρεπε νὰ στηριχθῇ ἐπάνω στὴν ἀρχὴν τοῦ σχολείου ἐργασίας, διότι μόνον τὸ σχολεῖο τῆς ἐργασίας μποροῦσε νὰ ἐκ-

ἐφαρμοσθῆ μόνον εἰς τὰ χειροτεχνικά μαθήματα καὶ ἀποκλείουν ὅλως διόλου τὴ διανοητικὴ ἐργασία, ὡσάν νὰ μὴ εἶναι ἐργασία ἢ διανόηση. "Ἄλλοι ὅτι τὸ σχολεῖο ἐργασίας δύναται νὰ ἐφαρμοσθῆ εἰς τὰ χειροτεχνικά, Φυσιογνωστικά, Φυσικά καὶ Γεωγραφία, ἀποκλείουν δὲ ὅλα τὰ ἄλλα μαθήματα. "Ἐχουν δηλαδὴ γιὰ γνώρισμα τοῦ σχολείου ἐργασίας μόνον τὴν ἐργασία τοῦ χεριοῦ καὶ ὄχι τοῦ μυαλοῦ." Ἄλλοι τέλος ἀποροῦν γιὰ τὸ νέο σχολεῖο ἢ καλύτερα τὸ νέο σύστημα τῆς ἐργασίας τοῦ σχολείου, νὰ ὀνομάζεται σχολεῖο ἐργασίας καὶ τὸ μέχρι σήμερα σχολεῖο ὄχι, ἀφοῦ καὶ εἰς αὐτὸ ἐγίνετο ἐργασία καὶ ἀπὸ τοὺς διδασκάλους ποὺ δίδασκαν τὰ παιδιὰ καὶ ἀπὸ τὰ παιδιὰ ποὺ μάθαιναν τὰ διδασκόμενα ἀπὸ τοὺς διδασκάλους.

Μὲ ὅλα ὅσα εἶπαμε ἀποδεικνύεται ὅτι τὸ σχολεῖο ἐργασίας γιὰ τοὺς πολλοὺς ἀποτελεῖ ἀκόμη ἓνα κυκεῶνα, ἓνα λαβύρινθον εἰς τὸν ὁποῖο δὲν τολμοῦν νὰ εἰσέλθουν γιὰ τὸν θά βροῦν καμμιά διέξοδο. Ἄλλὰ καὶ γιὰ κείνους ποὺ πιστεύουν πὼς κατάλαβαν τὴν ἀρχὴ τοῦ σχολείου τῆς ἐργασίας, ἢ ἐφαρμογῆ στὴν πράξιν εἶναι δύσκολη, διότι ζεῦρομε ὅλοι πόσον ἀπέχει ἡ πράξιν ἀπὸ τῆ θεωρίας, καὶ ὅτι ἡ μὲν θεωρία εἶναι εὐκόλη, ἡ δὲ πράξιν δύσκολη. Ἐπομένως καὶ αὐτοὶ δὲν τολμοῦν νὰ βάλουν εἰς ἐφαρμογὴ τὸ σχολεῖο τῆς ἐργασίας, ἔστω καὶ πειραματικά, μὲ τὴν πρόφασιν ὅτι δὲν ἔχουν κατάλληλα διδακτήρια καὶ τὰ μέσα ποὺ χρειάζεται ἢ ἐφαρμογὴ τοῦ σχολείου αὐτοῦ.

Καὶ ἔτσι ἐξακολουθοῦμε νὰ ἐργαζώμεθα στὰ σχολεῖα μὲ τὸ ἴδιο σύστημα, μὲ τὸ ὁποῖο συνειθίσαμε νὰ ἐργαζώμεθα ὡς τὰ σήμερα, χωρὶς νὰ λοξεύωμε ἀπ' αὐτό, οὔτε μιὰ γραμμὴ, ἀπὸ φόβο νὰ μὴ θεωρηθοῦμε ἀμέθοδοι, χωρὶς νὰ ἐξετάζωμε, ἂν τὸ σύστημα ποὺ ἐφαρμόζαμε ὡς τῶρά, μπορεῖ νὰ φέρῃ τὰ ἀποτελέσματα ποὺ χρειάζονται αἱ σημερινὲς ἀνάγκες καὶ ἀπαιτήσεις τῆς ζωῆς. Καὶ ἐν ᾧ ἐξακο-

λουθοῦμε νὰ ἐφαρμόζωμε τὸ ἴδιο σύστημα στὴν σχολικὴ μας ἐργασία καὶ μάλιστα πιστά, γιὰ νὰ μὴ θεωρηθοῦμε ἀμέθοδοι, δὲ φοβούμεθα νὰ μὴ θεωρηθοῦμε καθυστερημένοι καὶ στάσιμοι, ἐν ὅσῳ αἱ μὲν ἀνάγκες καὶ ἀπαιτήσεις τῆς ζωῆς ὅλως διόλου μετεβλήθησαν, ἡμεῖς δὲ ἐπιμένομε καὶ θέλομε νὰ ἀνταποκριθοῦμε εἰς αὐτές, μὲ τὸ ἴδιο σύστημα τῆς ἐργασίας, χωρὶς νὰ τὸ καλλιτερεύσωμε κάπως καὶ νὰ τὸ κάμωμε ἀνάλογο μὲ αὐτές. Μὲ ἄλλα λόγια ζητοῦμε νὰ περάσωμε τὸ χειμῶνα τῆς σημερινῆς ζωῆς μὲ λινὰ θερινὰ φορέματα. Δὲν ἐλάβαμε οὔτε λαμβάνομε ἀκόμη ὑπ' ὄψιν, ὅτι αἱ διάφορες ἀνάγκες τῆς σημερινῆς ζωῆς κανονίζουν τὴν ἐργασία τῶν ἀτόμων καὶ ἀντιστρόφως, ὅτι αἱ ἐργασίες τῶν ἀτόμων πρέπει νὰ εἶναι τέτοιες, ποὺ νὰ ἀνταποκρίνονται στὰς ἀνάγκες αὐτῶν.

Δὲν εἶναι λοιπὸν σωστό, οὔτε πρέπει νὰ ἐπιμένομε νὰ ἐργαζώμεθα στὰ σχολεῖα μας μὲ τὸ ἴδιο σύστημα, ποὺ ἐργαζώμεθα ὡς τὰ σήμερα. Ἄλλ' ἐφ' ὅσον αἱ συνθήκες τῆς ζωῆς ἀλλάξανε καὶ αἱ ἀνάγκες καὶ ἀπαιτήσεις αὐτῆς πολλαπλασιάσθησαν, πρέπει ἐξάπαντος καὶ τὸ σύστημα τῆς σχολικῆς ἐργασίας νὰ ἀλλάξῃ καὶ νὰ γίνῃ τέτοιο ποὺ νὰ παρασκευάζῃ τὰ παιδιὰ καὶ νὰ τὰ κάμῃ ικανὰ νὰ ἀνταποκριθοῦν εἰς τὰς ἀνάγκες τῆς ζωῆς των.

Διατὶ τὸ σημερινὸν σχολεῖο πρέπει νὰ εἶναι σχολεῖο ἐργασίας.

Εἶπαμε πάρα πάνω ὅτι αἱ συνθήκες τῆς ζωῆς ἀλλάξανε καὶ αἱ ἀνάγκες καὶ ἀπαιτήσεις αὐτῆς πολλαπλασιάσθησαν. Ἡ σημερινὴ ζωὴ ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ ἀνθρώπους παραγωγικούς, δυνατοὺς, δραστηρίους, ποὺ νὰ μποροῦν νὰ ἀγωνίζονται καὶ νὰ ἔχουν πρωτοβουλία. Σήμερα γιὰ νὰ μπορῇ κανένας νὰ ζῇ, πρέπει νὰ μπορῇ νὰ ἀγωνίζεται, νὰ γνωρίζῃ μιὰ ὁποιαδήποτε ἐργασία, ἢ ὅποια νὰ βοηθῇ τὴν ἐπιτυ-

χία τοῦ σκοποῦ πού ἔχει ἡ πολιτεία. Κανένας, ἀπολύτως κανένας δὲν μπορεῖ νὰ ζήσει χωρὶς ἐργασία καὶ ὄχι μονάχα δὲν μπορεῖ νὰ ζήσει, ἀλλὰ θεωρεῖται ἄχρηστος, ἀνωφελὴς καὶ ἀνήθικος. Καὶ ἐκεῖνος πού ἔτυχε νὰ βρῆ ἀπὸ τὸν πατέρα του πλοῦτον καὶ τὸν ἀπολαύει χωρὶς νὰ κάμνη καμμιά ἐργασία διὰ τὸ κοινὸ καλὸ, εἶναι ἄχρηστος πολίτης. Ἡ σημερινὴ ζωὴ χρειάζεται ἀνθρώπους οἱ ὅποιοι νὰ μποροῦν νὰ ἐργάζωνται καὶ νὰ δημιουργοῦν μὲ τὴν ἰδικήτων σκέψη. Τοὺς τοιοῦτους δὲ ἀνθρώπους πού χρειάζεται ἡ ζωὴ, θὰ τοὺς παρασκευάσῃ τὸ σχολεῖο. Τὸ σημερινὸ σχολεῖο πρέπει νὰ κάμνη τὰ παιδιὰ ἱκανὰ γιὰ νὰ ζήσουν. Πρέπει νὰ τὰ κάμνη ἱκανὰ νὰ παρατηροῦν καὶ ἐξετάζουν τὰ πράγματα καὶ νὰ ἀποκτοῦν μόνον τὰς γνώσεις καὶ νὰ μὴ τὲς δέχωνται ἔτοιμες ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ δασκάλου. Πρέπει νὰ τὰ συνειθίσῃ νὰ ἐργάζωνται καὶ μὲ τὴν ἐργασία τῶν αὐτῶν νὰ ἀποκτοῦν τὲς γνώσεις. Τὸ καλύτερο σχολεῖο θὰ εἶναι σήμερα ἐκεῖνο τὸ ὁποῖο δὲν θὰ ἐπιδεικνύῃ τὲς γνώσεις πού μετέδωκε ἔτοιμες στὰ παιδιὰ, ἀλλὰ τὲς γνώσεις πού ἀπέκτησαν μόνον τῶν μὲ τὴν δική των παρατήρηση μὲ τὴν δική των ἐργασία. Τὸ καλύτερο σχολεῖο θὰ εἶναι ἐκεῖνο πού θὰ ὀδηγῆ τὰ παιδιὰ μπροστὰ στὰ πράγματα νὰ τὰ παρατηροῦν, νὰ τὰ ἐρευνοῦν, τὰ ἐξετάζουσι καὶ ἀποκομίζουσι γνώσεις ἀπ' αὐτὰ τὰ πράγματα, καὶ νὰ τὰ κάμνη τέτοια, πού νὰ μποροῦν νὰ ριχτοῦν στὸν ἀγῶνα τῆς δημιουργικῆς ἐνεργείας, τῆς δράσεως καὶ τῆς ζωῆς.

Πρώτη καὶ σπουδαιότερα ἀπαιτήση σήμερα εἶναι γιὰ κάθε ἄτομο, τὸ νὰ μπορῆ νὰ κάμνη μιὰ ὅποια-δήποτε ἐργασία ἢ νὰ ἀσχολῆται εἰς ἓνα ὅποιοδήποτε ἐπάγγελμα, ὄχι μόνον γιὰ τὸ συμφέρον αὐτοῦ τοῦ ἰδίου, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ συμφέρον ὅλης τῆς κοινωνίας, ἢ ὅποια τὸν βοηθεῖ τὸν προστατεύει καὶ τοῦ ἀπονέμει δικαιοσύνην. Εἶναι χρησιμώτερος ἓνας ὅποιος ἴδιος ἐπάγγελματίας, ἔστω καὶ ὀδοκαθαριστής,

ἀπὸ ἓνα πλοῦσιο, πού δὲν θὰ προσφέρῃ καμμιά ὑπηρεσία διὰ τὸ κοινὸ καλὸ. Τὴ σπουδαία αὐτῆ ἀπαιτήση πού ἔχει σήμερα ἡ ζωὴ ἀπὸ τὸ ἄτομο, μόνον τὸ σχολεῖο τῆς ἐργασίας μπορεῖ νὰ θεραπεύσῃ.

Ἔστω τὸ σχολεῖο πού θὰ ὀδηγήσῃ τὰ παιδιὰ μπροστὰ στὰ πράγματα, γιὰ νὰ τὰ ἐρευνοῦν καὶ τὰ ἐξετάζουσι μόνον τῶν καὶ ν' ἀποκομίζουσι τὲς γνώσεις ἀπ' αὐτὰ τὰ πράγματα καὶ θὰ τὰ κάμνη ἱκανὰ νὰ ἐξυπηρετοῦν τὲς ἀνάγκες καὶ ἀπαιτήσεις τῆς ζωῆς καὶ νὰ ἐργάζωνται γιὰ τὸ καλὸ τὸ δικό των καὶ τῆς κοινωνίας, αὐτὸ θὰ εἶναι τὸ σχολεῖο τῆς ἐργασίας.

Ἡ ἐργασία τοῦ σχολείου τῆς παλαιᾶς ἐποχῆς.

Ἄλλὰ μπορεῖ νὰ πῆ κανένας, μήπως ὡς τώρα δὲν ἐργαζόμεθα στὰ σχολεῖα μας καὶ δὲν μετεδίδαμε στὰ παιδιὰ γνώσεις καὶ δεξιότητες τέτοιες καὶ τόσες, πού νὰ μποροῦν νὰ γίνουσι πολῖτες χρήσιμοι καὶ γιὰ τὸν ἑαυτό τους καὶ γιὰ τὴν κοινωνίαν, μὲ τὴν ἐξάσκηση μιᾶς οἰαςδήποτε ἐργασίας; Καὶ ἐν ὄσῳ ἐργαζόμεθα καὶ ἐργαζόμεθα ἀκόμη καὶ μεταδίδομε γνώσεις καὶ δεξιότητες, γιὰτί νὰ μὴ ὀνομάζωνται καὶ τὰ σχολεῖα αὐτὰ σχολεῖα ἐργασίας;

Ἐπάνω στὸ ἐρώτημα αὐτὸ δὲν θὰ ἀπαντήσω μὲ ἓνα ξηρὸ ὄχι, ἀλλὰ θὰ προσπαθῆσω ὅσο μοῦ εἶναι δυνατὸ καλύτερα νὰ ἀναλύσω, πῶς γινόταν καὶ γίνεται ἀκόμη καὶ σήμερα ἡ ἐργασία εἰς τὰ σχολεῖα μας, δηλαδὴ πῶς μετεδίδαμε τὲς γνώσεις καὶ δεξιότητες καὶ πῶς ἔχει τὴν ἀξίωσιν νὰ γίνεταί αὐτῆ τὸ σχολεῖο τῆς ἐργασίας ἢ τῆς ζωῆς, ὅπως θέλετε ὀνομάσετέ το. Ἀπὸ τὴν σύγκρισιν δὲ αὐτῆ ἐλπίζω νὰ κατανοηθῆ, ἂν τὸ τίτλο αὐτὸ μποροῦμε νὰ τὸν δώσωμε καὶ στὸ παλὸν καὶ στὸ νέο σχολεῖο ἢ πρέπει νὰ τὸν δώσωμε μόνον στὸ νέο. Ἐπίσης ἐλπίζω νὰ κατανοηθῆ σὲ ποῖο ἀπὸ τὰ δύο γίνεται καλύτερα ἐργασία καὶ ἐπομένως, ποῖο πρέπει νὰ προτιμήσωμε, γιὰ νὰ ἐξυπηρετήσωμε καλύτερα τὲς ἀνάγκες τῆς ζωῆς.

Γιὰ νὰ γίνῃ ὁμως πιὸ καλυτέρα ἢ σύγκριση, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐξετάσωμε με κάθε λεπτομέρεια, τὸν τρόπο με τὸν ὁποῖο ἐγίνετο ὡς τὰ σήμερα ἡ διδασκαλία εἰς τὰ σχολεῖα καὶ τὸν τρόπο με τὸν ὁποῖο ἀπαιτεῖ νὰ γίνεται αὐτὴ τὸ σχολεῖο τῆς ἐργασίας. Ἄς ἀρχίσωμε λοιπὸν ἀπὸ τὴν παλαιὰ ἐποχὴ ὡς τὰ σήμερα. Ἰδοὺ πῶς γινόνταν ἡ διδασκαλία τὴν παλαιὰ ἐποχῇ. Οἱ δάσκαλοι. α') Διηγόνταν τὸ μάθημα καὶ τὰ παιδιά ἀκούουν.—β') Ὑπηγόρευαν καὶ τὰ παιδιά ἐγράφαν.—γ') Διάβάζαν καὶ τὰ παιδιά παρακολουθοῦσαν.—Δηλαδή καὶ στὲς τρεῖς περιπτώσεις, ἐκεῖνος ποῦ ἐργάζονταν ἦταν μόνον ὁ δάσκαλος, τὰ δὲ παιδιά δέχονταν χωρὶς ἀντιλογία ἐκεῖνα ποῦ τοὺς ἔλεγε ὁ δάσκαλος καὶ ἦσαν ὑποχρεωμένα νὰ τὰ ποῦνε καὶ αὐτὰ λέξη με λέξη, ὅπως τὰ ἀκούαν, χωρὶς νάχουν τὸ δικαίωμα νὰ ποῦνε μιὰ λέξη παραπάνω ἢ νὰ βγάλουνε μιὰ λέξη. Ἄν δὲ συνέβαινε κανένα τέτοιο, θεωροῦνταν ὡς ἀδιόρθωτα. Θὰ ἦταν δὲ ἐγκλημα καθοσιώσεως, ἂν κανένα παιδί τολμοῦσε νὰ ἀντεῖπῃ ἢ νὰ κάμῃ κάποια συζήτηση ἢ νὰ πῆ καμμιά γνώμη καὶ θὰ θεωροῦνταν ἀπείθαρχο καὶ θρασὺ καὶ ἔπρεπε νὰ σπάσουν ἀπὸ πάνω του τρεῖς βέργες, γιὰ νὰ διορθωθῇ ἢ ἀναίδεια ποῦ εἶχε, νὰ μὴ πιστεῦῃ τυφλὰ σὲ κείνα ποῦ θὰ τῶλεγε ὁ δάσκαλος.—Τὸ μεγαλύτερο προτέρημα ποῦ εἶχε τὸ σχολεῖο τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἦταν ἡ νέκρα ποῦ βασίλευε σαυτὸ, τὴν ὁποία με κάθε τρόπο προσπαθοῦσε νὰ τηρήσῃ ὁ δάσκαλος, ὄχι βέβαια με τὴ γοητευτικὴ διδασκαλία του, ἀλλὰ με τὴ δύναμη τῆς βέργας καὶ τῶν χαστουκίων. Αὐτὸς ἦτο ὁ διδάσκαλος ἢ καλύτερα ὁ ἀποσπασματάρχης τοῦ σχολεῖο τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ αὐτὸς ἦτο ὁ τρόπος κατὰ τὸν ὁποῖο ἔκαμνε τὴ διδασκαλία. Με τέτοια διδασκαλία ὅλοι μας καταλαβαίνουμε, ἂν μπορούσαν νὰ μάθουν τὰ παιδιά καὶ ἂν αὐτὸ ποῦ γινόνταν στὰ σχολεῖα μπορούσε νὰ ὀνομασθῇ σχολικὴ ἐργασία.

Τὴν ἐποχὴ αὐτὴ μπορούμε νὰ τὴν ὀνομάσωμε ἐποχὴ τῶν λόγων ἢ τῆς ἀποστηθίσεως.

Ἡ ἐργασία τοῦ σχολεῖο τῆς νεωτέρας ἐποχῆς.

Τὴν ἐποχὴ αὐτὴ διαδέχθηκε μιὰ ἄλλη νεωτέρα ἐποχὴ, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐπεκράτησε ἡ Ἑρβαρτιανὴ λεγομένη μέθοδος, δηλαδή ἡ διδασκαλία με τὰ στάδια, τὴν ὁποία μεταχειρίζομεθα ἀκόμη καὶ σήμερα. Με τὸν τρόπο αὐτὸ τῆς διδασκαλίας μεταδίδομε τὲς γνώσεις στὰ παιδιά, με τὴν αὐτενέργεια δῆθεν αὐτῶν, τὴν ὁποία προσπαθοῦμε νὰ προκαλέσωμε, με ἓνα σωρὸ ἐρωτήσεις τὰς ὁποίας ἀπευθύνομε γιὰ τὰ πράγματα τὰ ὁποία δείχνουμε στὰ παιδιά. Γιαυτὸ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ τὴν ὀνομάζομε ἐποχὴ τῶν πραγμάτων.

Με τὴ μέθοδο αὐτὴ συμμορφωθήκαμε ὅλοι μας καὶ τὴν ἐφαρμόζομε εἰς τὴν διδασκαλία ὅλων τῶν μαθημάτων καὶ πιστεύομε, ὅτι με τὸν τρόπο αὐτὸ τῆς διδασκαλίας προσφέρομε γνώσεις στὰ παιδιά, με τὴν αὐτενέργεια αὐτῶν τῶν ἰδίων. Εἰς κάθε διδασκαλία προσπαθοῦμε νὰ ἐφαρμόσωμε τὴν καθωρισμένη αὐτῇ πορεία, δηλαδή τὰ στάδια, τόσο πιστά, ὥστε μπορεῖ νὰ πῆ κανένας ὅτι περισσότερο φροντίζομε νὰ ἐφαρμόσωμε κατὰ γράμμα τὰ στάδια καὶ ὀλιγώτερο προσέχομε, ἂν τὰ παιδιά μαθαίνουν, καὶ μάλιστα με τὴν αὐτενέργειάν των καθὼς πιστεύομε. Καὶ τοῦτο γιὰ νὰ μὴ θεωρηθοῦμε ἀμέθοδοι. Με ἄλλα λόγια τὴν πορεία αὐτὴ, δηλαδή τὴ διδασκαλία με τὰ στάδια, τὴ νομίσαμε γὰ καλοῦσι, στὸ ὁποῖο μπορεῖ νὰ χωρέσῃ κάθε ὑλικὸ ποῦ θὰ βάλωμε. Δὲν πιστεύω νὰ παρεξηγηθῶ γιαιαυτὰ ποῦ λέγω ἀπὸ τοὺς ἀγαπητοὺς συναδέλφους, διότι ὅλοι μας τὰ κάμνομε, οὔτε θέλω νὰ ὑποστηρίξω με αὐτὰ ποῦ λέγω, ὅτι ἡ διδασκαλία με τὰ στάδια δὲν εἶναι ἡ ἐνδεξιμμένη σήμερον, διότι δὲν εἶμαι ἱκανὸς νὰ τὸ ὑποστη-

Τὸ ἐφηρμοσμένο σχολεῖο τῆς ἐργασίας.

ρίζω. Ἄλλα ἐκεῖνο πού θέλω νά ἀποδείξω εἶναι, ὅτι πρέπει νά ἐξετάσωμε, ἂν ἡ πορεία αὐτῆ τῆς διδασκαλίας (ἡ διδασκαλία μέ τά στάδια), προκαλῆ πραγματικά τήν αὐτενέργεια τῶν παιδιῶν καί ἂν φέρῃ τά ἀποτελέσματα πού πιστεύουμε ὅτι φέρει, νά μεταίνου τά παιδιά μέ τήν αὐτενέργειά των, ὅτι πρέπει νά μάθου.

Τοῦτο θά τὸ κατορθώσωμε, ἂν μέ κάθε λεπτομέρεια ἀναλύσωμε τὸν τρόπο, μέ τὸν ὁποῖο γίνεται ἡ διδασκαλία ἐκάστου μαθήματος, σύμφωνα μέ τά στάδια καί ἐξετάσωμε, ἂν πράγματι μέ τῆ διδασκαλία αὐτῆ ἐξεγείρεται ἡ αὐτενέργεια τῶν παιδιῶν.

Ἄς ἀρχίσωμε λοιπὸν τὴν ἐξέταση αὐτῆ, πρῶτα πρῶτα ἀπὸ τὴν διηγηματικὴ μορφή τῆς διδασκαλίας αὐτῆς. Ἄς ὑποθέσωμε ὅτι ἔχομε νά διδάξωμε ἕνα γεγονός ἀπὸ τὴν ἱερὰ ἱστορία. Τὴν πώληση τοῦ Ἰωσήφ ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς του. Τὴν διδασκαλία αὐτῆ, σύμφωνα μέ τὴν πορεία τῶν εἰδολογικῶν σταδίων θά τὴν διατάξωμε ὡς ἐξῆς.

Θά θέσωμε πρῶτα πρῶτα τὸ Σκοπὸ τῆς διδασκαλίας μέ τὸ «Σήμερα θά μάθωμε, παιδιά, πῶς ἐπώλησαν τὸν Ἰωσήφ οἱ ἀδελφοί του, εἰς τοὺς ἐμπόρους τῆς Αἰγύπτου» ἢ «Σήμερον θά ἰδοῦμε, παιδιά, τί ἀπέγινε ὁ Ἰωσήφ», ἢ «Τί νά ἀπέγινε, παιδιά, ὁ Ἰωσήφ;»

Καί ὅλοι μας ξεύρουμε πόσοι τέτοιοι σκοποὶ ἐπαναλαμβάνονται μέχρις ἀηδίας κάθε μέρα στὸ σχολεῖο μας. Μπορεῖ νά πῆ κανένας ὅτι, ἂν οἱ σκοποὶ αὐτοὶ ἦταν δυνατοί, μόλις τοὺς λέμε νά αποτυπώνονται εἰς τοὺς τοίχους τῆς αἰθούσης, δὲν θά ὑπῆρχε τώρα, οὔτε μιὰ σπιθαμὴ ἀπὸ τὴν αἰθουσα, πού νά μὴ ἔχη γραμμένο, τὸ «σήμερα θά μάθωμε, παιδιά». Γιὰ νά μάθητε δέ, ἂν αὐτὸ εἶναι εὐχάριστο ἢ ἀνιαρὸ καί γιὰ σᾶς καί γιὰ τὰ παιδιά, δὲν εἶναι ἀνάγκη νά τὸ ἐξετάσητε, ἀλλὰ ἀρκεῖ νά φέρητε στὸ μυαλό σας, τὴν ἀνία πού αἰσθάνεσθε, τὴν ὥρα πού ἀρχίζετε τὸ

μάθημα μέ τὸ Σήμερα θά μάθωμε καί Σήμερα θά μάθωμε. Ἄν πῆτε καί γιὰ τὰ παιδιά, αὐτὰ πολλές φορές πού ξέρουνε τί μάθημα ἔχουν νά μάθου παρὰ κάτω ἀπὸ ἐκεῖνο πού ἔμαθαν, ἀρχίζουν πρὸ τοῦ νά τοὺς πῆ τίποτε ὁ δάσκαλος νά λέγου μόνον τοὺς. «Σήμερα θά μάθωμε γιὰ τὸ δεῖνα», καί ἔτσι μπορεῖ νά πῆ κανένας ὅτι ὁ σκοπὸς τὸν ὁποῖον θέτομε σὲ κάθε διδασκαλία, ὅπωςδήποτε καί ἂν ἂν τὸν θέτωμε ὄχι μονάχα δὲν ἐξεγείρει τὸ διαφέρον καί τὴν αὐτενέργεια τῶν παιδιῶν, ἀλλὰ προκαλεῖ τὴν ἀνίαν καί ἀηδία, ὕστερα ἀπὸ τόσες μάλιστα φορές πού τὸν ἀκούουν νά ἐπαναλαμβάνεται κάθε μέρα.

Μέ ὅσα εἶπαμε ὡς τώρα, δὲν θέλομε νά ποῦμε ὅτι ὁ σκοπὸς σὲ κάθε διδασκαλία δὲν πρέπει νά τίθεται ἢ ὅτι εἶναι ἐντελῶς ἄχρηστος, τὸνναντίον εἶναι ἀπαραίτητος, διότι ὄχι μόνον ἡ διδασκαλία, ἀλλὰ κάθε ἐργασία γίνεται μέ κάποιον σκοπὸ. Ἄλλὰ ἐκεῖνο πού θέλομε νά ποῦμε, εἶναι ὅτι πρέπει νά προβάλλεται ἀπὸ τὴν ἴδια ἐργασία πού ἀναλαμβάνουν τὰ παιδιά νά κάμουν, ἢ ἀνατίθεται στὰ παιδιά νά τὴν ἐκτελέσουν, δηλαδή νά τίθεται κατὰ ἕνα τέτοιο τρόπο, κατὰ τὸν ὁποῖο πράγματι νά προκαλῆται τὸ διαφέρον καί ἡ αὐτενέργεια τῶν παιδιῶν ὑπὲρ τῆς ἐργασίας τὴν ὁποῖαν ἀναλαμβάνουν ἢ τοῖς ἀνατίθεται νά ἐκτελέσουν ἢ τοῦ ἀντικειμένου πού ἔχουν νά παρατηρήσουν καί ἐξετάσουν. Πῶς εἶναι δυνατὸ νά κατορθωθῆ αὐτό, θά τὸ ἀναφέρωμε παρὰ κάτω, ὅποτε θά ἀποδειχθῆ ὅτι ὁ σκοπὸς τῆς ἐργασίας τῶν παιδιῶν προβάλλεται ἀπὸ τὴν ἴδια ἐργασία πού ἀνατίθεται στὰ παιδιά διὰ νά ἐκτελέσουν, ἢ τὸ ἀντικείμενον πού θέλου νά παρατηρήσουν ἢ ἐξετάσουν.

Ἄφοῦ θέσωμε τὸ σκοπὸ τῆς διδασκαλίας, λαμβάνομε ἀφορμὴ ἀπ' αὐτόν, καί μέ ἕνα σωρὸ ἐρωτήσεις, πού ἀπευθύνομε πρὸς τὰ παιδιά, προσπαθοῦμε σ' ἂν νά ρίχνωμε δίκτυα μέσα στὸ μυαλό τους νά φέρωμε στὴ μνήμη τους παραστάσεις ὅμοιες μέ τὸ ὕλικὸ

πού θὰ διηγηθοῦμε, γιὰ νὰ τὸ ἀφομοιώσουν καλύτερα καὶ εὐκολώτερα. Μὲ ἄλλα λόγια κάμνομε τὴ λεγομένη Ἀνάλυση τῆς πείρας τῶν παιδιῶν. Καὶ εἶναι ἀλήθεια, πῶς πράγματι φέρομε στὸ μυαλὸ τῶν παιδιῶν τὲς παραστάσεις πού θέλομε, ἀλλὰ αἱ παραστάσεις αὐτές, δὲν ἐπαναφέρονται εἰς τὸ μυαλὸ τῶν παιδιῶν μὲ τὴν αὐτεργεία αὐτῶν, καθὼς κολακεύομεθα νὰ πιστεύομε, ἀλλ' ἐπαναφέρονται ἢ καλύτερα τὰς φέρομε μὲ τὴ βία στὸ μυαλὸ τῶν παιδιῶν μὲ τὲς ἐρωτήσεις πού ἀπευθύνομε πρὸς αὐτά. Καὶ στὴν περίστασι δὲ αὐτὴ ἐκεῖνος πού ἐνεργεῖ εἶναι μόνον ὁ δάσκαλος καὶ ὄχι τὰ παιδιά τὰ ὁποῖα ἀναγκάζονται νὰ ἀπαντοῦν στὲς ἐρωτήσεις τοῦ δασκάλου.—Ὡστε εἰς τὸ στάδιο αὐτὸ τῆς διδασκαλίας, τὴν Ἀνάλυση, καμμία ἀπολύτως δὲν γίνεται αὐτεργεία τῶν παιδιῶν. Διότι δὲν μποροῦμε νὰ ὀνομάσωμε αὐτεργεία τῶν παιδιῶν τὰς ἀπαντήσεις πού τὰ ἀναγκάζομε νὰ μᾶς δώσουν μὲ τὰς ἐρωτήσεις μας.

Μετὰ τὴν ἀνάλυση ἀκολουθεῖ ἄλλο στάδιο τῆς διδασκαλίας—ἡ Προσφορά. Κατὰ τὸ στάδιο αὐτό, ὁ μὲν δάσκαλος διηγεῖται στὰ παιδιά τὸ γεγονός, τὰ δὲ παιδιά ἀκούουν.—Καὶ εἰς τὸ στάδιο αὐτὸ καμμία αὐτεργεία τῶν παιδιῶν δὲν παρατηρεῖται.—Ἐκεῖνος δὲ πού ἐνεργεῖ εἶναι ὁ δάσκαλος μόνον, τὰ δὲ παιδιά δέχονται ἐκεῖνα πού τοὺς διηγεῖται ὁ δάσκαλος.

Μετὰ τὴν προσφορά τὰ παιδιά ἀποδίδουν ἐκεῖνα πού ἤκουσαν. Μὲ ἐρωτήσεις δὲ πού τοὺς ἀπευθύνει ὁ δάσκαλος, προκαλοῦνται καὶ κάμνουν τὴν περίληψιν τῶν ὁποίων καὶ γράφουν στὸν πίνακα ὡς Ἐπιγραφή.

Μὲ τὸν ἴδιον τρόπο γίνεται ἡ προσφορά ὅλου τοῦ γεγονότος. Ἐπειτα γίνεται ἡ ἀπόδοσις τοῦ ὅλου γεγονότος ἀπὸ τὰ παιδιά. Μετὰ τὴν ἀπόδοσις γίνεται ἡ λεγομένη βαθυτέρα ἐπεξεργασία αὐτοῦ. Ἐπακολου-

θεῖ ἡ Σύγκρισις αὐτοῦ μὲ ἄλλα ὅμοια γεγονότα. Καὶ τέλος ἐξάγεται τὸ ἠθικὸ συμπέρασμα.

Γιὰ νὰ μὴ πολυλογοῦμε, ἐὰν παρακολουθήσωμε ὅλη αὐτὴ τὴν πορεία τῆς διδασκαλίας μὲ τὰ στάδια, πού κάνομε εἰς ὅλα τὰ μαθήματα πού διηγοῦμεθα, θὰ ἴδωμε ὅτι καμμία αὐτεργεία δὲν προκαλοῦμε ἀπὸ τὰ παιδιά, τὰ ὁποῖα μᾶς ἀποδίδουν ὅ,τι τοὺς προσφέραμε καὶ τὰ ὁποῖα ἂν λοξεύσουν καὶ λίγο ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα τοὺς προσφέραμε, προσπαθοῦμε δι' ἐρωτήσεων νὰ τὰ ἐπαναφέρωμε εἰς ἐκεῖνα πού τοὺς εἶπαμε.

Ἄν ἐξετάσωμε δὲ καὶ τὰς ἄλλας μορφὰς τῆς διδασκαλίας τῆς Ἑρβαρτιανῆς μεθόδου θὰ ἴδωμεν ὅτι τὸ ἴδιο συμβαίνει. Καὶ εἰς αὐτὸν δὲ τὸν Διάλογο ἢ τὴν λεγομένη Ἀγγελίσουσα μορφή κατὰ τὴν ὁποῖα πιστεύαμε ὅτι ἀνεπτύσσονταν ὄχι ἡ αὐτεργεία ἀπλῶς, ἀλλὰ ὑπερβολικὴ τοιαύτη, ἀπεδείχθη ἀπὸ ὅλους τοὺς Παιδαγωγούς, ὅτι τοιαύτη αὐτεργεία δὲν ἀναπτύσσεται. Καὶ γιὰ νὰ πεισθοῦμε, δὲν ἔχομε νὰ κάμωμε τίποτε ἄλλο, παρὰ νὰ ἐξετάσωμε μιὰ διδασκαλία πού κάμνομε μὲ τὸν ἀναπτύσσοντα διάλογο καὶ θὰ ἴδοῦμε ὅτι καὶ εἰς αὐτόν, ἡμεῖς οἱ ἴδιοι μόνον ἐνεργοῦμε, μὲ τὰς συνεχεῖς ἐρωτήσεις πού ἀπευθύνομε στὰ παιδιά, τὰ ὁποῖα μᾶς δίδουν τὴν ἀπάντησι πού ζητοῦμε, κανένα δέ, ἀπολύτως κανένα παιδί δὲν μᾶς ἐρωτᾷ, οὔτε μᾶς λέγει τίποτε, ἂν δὲν τὸ ρωτήσωμε. Ἀλλὰ αἱ ἀπαντήσεις αὐτές, τὲς ὁποῖες προκαλοῦμε μὲ τὰς ἐρωτήσεις, δηλαδὴ μὲ τὴ βία, νομίζω πῶς δὲν μποροῦμε νὰ τὲς ὀνομάσωμε αὐτεργεία. Π.χ. Λέμε στὰ παιδιά ὅτι ὁ Κανάρης εἶχε τὸ ἐπάγγελμα πού ἔχουν ὁ περισσότεροι Νησιῶται, καὶ τὰ ἐρωτοῦμε. Τί νὰ ἔγινε, παιδιά;—Τὰ παιδιά ἀπαντοῦν: ναυτικός.—Ἐπειτα τοὺς λέμε, πῶς ἦτο τολμηρὸς καὶ γενναῖος καὶ τὰ ἐρωτοῦμε. Δηλαδὴ; Καὶ τὰ παιδιά ἀπαντοῦν, ὅτι δὲν ἐφοβεῖτο τὰς τριχυμίας. Ἐπειτα τὰ ἐρωτοῦμε. Τί νὰ ἠσθάνοντο οἱ

Ἕλληνες κατὰ τῶν Τούρκων ποῦ κατέστρεψαν τὴν Χίον. Καὶ τὰ παιδιὰ ἀπαντοῦν. Λύσσα, μῖσος.

Ἄλλὰ αἱ ἀπαντήσεις αὐτὲς δὲν εἶναι αὐτενέργεια τῶν παιδιῶν, ἀλλὰ αὐτενέργεια ἢ ὅποια προκαλεῖται ἀπὸ τὲς ἐρωτήσεις τοῦ δασκάλου.

Ποῖα ἦσαν τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐργασίας ποῦ γίνονταν ὡς τὰ σήμερα στὰ σχολεῖά μας.

Ἀπὸ ὅσα εἶπαμε πάρα πάνω ἀποδεικνύεται ὅτι τόσο κατὰ τὴν παλαιὰν ἐποχὴν, ὅσο καὶ κατὰ τὴν νεωτέραν, ἡ διδασκαλία ποῦ ἐγίνετο στὰ σχολεῖα δὲν κατῴρθανε νὰ ἐξεγείρη καμμιά αὐτενέργεια τῶν παιδιῶν.—Καὶ δὲν μπορεῖ μὲν νὰ γίνῃ καμμιά σύγκριση μεταξὺ τῆς Παλαιᾶς ἐποχῆς μὲ δάσκαλο ἀπαιδαγωγῆτο καὶ τῆς νεωτέρας μὲ δάσκαλο παιδαγωγικῶς μορφωμένον, ἀλλὰ καὶ ἡ διδασκαλία αὐτὴ τῆς νεωτέρας ἐποχῆς μὲ τὸ Ἐρβαρτιανὸν σύστημα δὲν προκαλεῖ τὴν αὐτενέργεια τῶν παιδιῶν, οὔτε φέρει τὰ ἀποτελέσματα ποῦ ἔπρεπε νὰ φέρῃ.—Δὲν κατῴρθανε νὰ ὀπλίσῃ τὰ παιδιὰ μὲ τὲς γνώσεις καὶ δεξιότητες ποῦ τοὺς χρειάζονταν γιὰ νὰ ζήσουν καὶ ἐπομένως δὲν κατῴρθανε νὰ ἐπιτύχῃ τὸ σκοπὸ ποῦ ἐπέδωκε καὶ γιὰ τὸν ὅποιο εἰργάζετο τὸ σχολεῖο. Ἐγέμιζε τὸ μυαλὸ τῶν παιδιῶν καὶ τὸ γεμίζει ἀκόμη μὲ γνώσεις ἀλλὰ ἀπὸ τὲς γνώσεις αὐτὲς δὲν εἶναι ἱκανὸ τὸ παιδί νὰ ἐφαρμύσῃ παρὰ πολὺ λίγες στὴ ζωὴ του. Ἐπομένως δὲν ἔχει καμμιά δεξιότητα νὰ ἐνεργήσῃ ἐλεύθερα, νὰ δράσῃ, νὰ ζήσῃ. Τελειανόουν τὰ παιδιὰ τὸ δημοτικὸν σχολεῖο ἢ καὶ τὸ Γυμνάσιον, βγαίνουν ἔξω στὴν κοινωνία καὶ στέκονται μὲ τὰ χέρια σταυρωμένα, χωρὶς καὶ αὐτὰ νὰ ξέρουν τί νὰ κάμουν γιὰ νὰ ζήσουν. Θεωροῦν τὸν ἑαυτὸν τους δυστυχισμένον καὶ καταρῶνται τὴν ἡμέραν ποῦ θέλησαν νὰ πᾶνε νὰ μάθουν γράμματα καὶ τῶρα δὲν γνωρίζουν, δὲν μποροῦν, δὲν ἔχουν τὸ θάρρος νὰ κάμουν μιὰ δουλειὰ

γιὰ νὰ ζήσουν. Νομίζουν τὸν ἑαυτὸν τους ἀνίκανον γιὰ κάθε ἐργασία, διότι ποτὲ δὲν δοκίμασαν τὴν ἱκανότητά τους στὸ σχολεῖο. Δὲν ἀποφασίζουν, δὲν αὐτενεργοῦν, διότι ποτὲ εἰς τὸ σχολεῖο δὲν αὐτενήργησαν καὶ δὲν ἀπεφάσισαν τίποτε μόνον των, γιὰ νὰ δοκίμασούν τὰς δυνάμεις των. Τὰ χειραγωγοῦσε παντοῦ καὶ πάντοτε ὁ δάσκαλος, ὡς τὴν ἡμέραν ποῦ παρουσιάστηκαν στὴν κοινωνία καὶ ρίχθηκαν στὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς. Ἡ κοινωνία τὰ θέλει μὲ ζωὴ, μὲ δημιουργικὴ δύναμιν, μὲ πρωτοβουλία, μὲ δραστηριότητα. Ἄλλὰ τὰ παιδιὰ εἰς ὅλες αὐτὰς τὲς ἀπαιτήσεις ἀπαντοῦν, ὅτι ἀπὸ ὅλα αὐτὰ ποῦ ζητεῖ ἡ κοινωνία, ἐκεῖνο μόνον ποῦ ἔχουν εἶναι, ὅτι γνωρίζουν πολλὰ, δὲν μποροῦν ὅμως νὰ κάμουν καμμίαν ἀπὸ τὲς ἀπαιτήσεις τῆς κοινωνίας. Καὶ ἀφ' οὗ βέβαια δὲν μποροῦν νὰ ἐκπληρώσουν καμμιά ἀπαίτησιν τῆς κοινωνίας, δὲν μποροῦν καὶ νὰ ζήσουν εἰς βάρος αὐτῆς καὶ νὰ ἀπολαμβάνουν τὰ ἀγαθὰ τῆς. Αὐτὰ ἦσαν τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐργασίας, ποῦ γίνονταν ὡς τὰ σήμερα εἰς τὰ σχολεῖα μας καὶ ἔτσι προητοίμαζαν τὰ παιδιὰ γιὰ τὴν ζωὴ των. Καὶ ἀφ' οὗ ἦσαν τέτοια ὡς τὰ σήμερα τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐργασίας τῶν σχολειῶν μας, γεννᾶται τὸ ἐρώτημα, τί πρέπει νὰ κάνωμε γιὰ νὰ γίνουν τὰ παιδιὰ ἱκανὰ, νὰ μποροῦν νὰ ζήσουν σύμφωνα μὲ τὲς ἀπαιτήσεις τῆς κοινωνίας;

Στὸ ἐρώτημα αὐτὸ ἀπαντᾷ τὸ σχολεῖο τῆς ἐργασίας.

Στὸ μεγάλο αὐτὸ ἐρώτημα ποῦ προβάλλει μπροστά μας, μία εἶναι ἡ ἀπάντησιν ποῦ μπορούμε νὰ δώσωμε. Ὅτι πρέπει ἐξάπαντος νὰ μεταρρυθμίσωμε καὶ ἀλλάξωμε τὸν τρόπο τῆς ἐργασίας ποῦ κάναμε εἰς τὰ σχολεῖα μας καὶ νὰ τὸν κάνωμε τέτοιο, ὥστε τὰ σχολεῖα μας νὰ ἔχουν γιὰ γνώρισμα τὰ ἔργα ποῦ θὰ κάμουν τὰ παιδιὰ, νὰ γίνουν δηλαδὴ σχολεῖα στὰ

ὅποια θὰ μαθαίνουν τὰ παιδιὰ νὰ ἐργάζωνται ἢ καλύτερα νὰ ἀνακαλύπτουν τὲς γνώσεις ἀπὸ τὲς ἐργασίες τοῦ θὰ κάμνουν καὶ νὰ μὴ μαθαίνουν γνώσεις, ὅπως τὲς μάθαιναν ὡς τὰ σήμερα.—Νὰ μάθουν νὰ ἀγωνίζονται, νὰ ἐρευνοῦν τὰ πράγματα, τὰ ἀντικείμενα τῆς διδασκαλίας, νὰ ἀποκτοῦν μόνον τῶν μετὰ τὴν ἐρευνα, τὴν παρατήρηση καὶ τὴν συζήτηση τὲς γνώσεις, καὶ νὰ μὴ τὲς δέχονται ἕτοιμες ἀπὸ τὸν δάσκαλο. Καὶ ἔτσι θὰ ξεύρουν τί κάμνουν, πῶς τὸ κάμνουν, γιατί τὸ κάμνουν, καὶ ποῦ θὰ καταλήξῃ ἡ ἐργασία τῶν. Ὁ δὲ δάσκαλος θὰ χρησιμεύῃ ὡς λύτης τῶν ἀποριῶν τῶν μαθητῶν, θὰ κατευθύνῃ τὴν ἐργασίαν καὶ θὰ φυλάσῃ τὰ παιδιὰ ἀπὸ τὰ παραστρατήματα. Τὰ παιδιὰ πρέπει νὰ γίνουν ἱκανὰ νὰ ζήσουν ὡς οἰκογενεῖαι, ὡς μέλη μιᾶς κοινωνίας, μιᾶς πολιτείας καὶ τὴν ζωὴν αὐτὴν ποῦ θὰ ζήσουν ὅταν φύγουν ἀπὸ τὸ σχολεῖο, πρέπει νὰ ἀσκηθοῦν νὰ τὴν ζήσουν ἀπὸ μικρὰ μέσα στὸ σχολεῖο καὶ μετὰ τὴν καθημερινὴ αὐτὴ ζωὴ νὰ ἀσκῶνται εἰς τὴ μετασχολικὴ ζωὴ. Μὲ ἄλλα λόγια τὴ μετασχολικὴ αὐτὴ ζωὴ, τὸ σημερινὸ σχολεῖο πρέπει νὰ τὴν κάμῃ καθαρῶς σχολικὴ ζωὴ. Μόνον δὲ μιὰ τέτοια σχολικὴ ζωὴ θὰ προετοιμάσῃ τὰ παιδιὰ γιὰ τὴν οἰκογενεϊκὴν, κοινωνικὴν καὶ πολιτικὴν ζωὴν.—Αὐτὴ θὰ ἀναγκάσῃ τὰ παιδιὰ νὰ μάθουν νὰ ἐκτελοῦν τὰ καθήκοντά τους καὶ τὰς ὑποχρεώσεις τῶν πρὸς τὰ ἄλλα παιδιὰ, ἂν θέλουν νὰ ζήσουν μιὰ καλὴ σχολικὴ ζωὴ. Ἀμα μάθουν δὲ νὰ ζοῦν καλὴ ζωὴ στὸ σχολεῖο, ἀσφαλῶς θὰ ζήσουν καὶ καλὴ ζωὴ ὡς πολῖτες καὶ θὰ φέρουν εὐτυχία καὶ πρόοδο στὴ κοινωνίαν ποῦ θὰ ἀποτελέσουν.

Λοιπὸν τὸ σχολεῖο στὸ ὅποιο θὰ παύσῃ ἡ λογοκοπία καὶ θὰ κυριαρχήσῃ ἡ ἐργασία, στὴν ὅποια τὰ παιδιὰ θὰ ἐργάζονται ἐλεύθερα καὶ ἔτσι θὰ ἀσκοῦν ὅλας τὰς αἰσθήσεις, θὰ παρατηροῦν, θὰ σκέπτονται, θὰ λέγουν ἐλεύθερα τὰς σκέψεις τῶν θὰ βγάζουν συμπεράσματα ἀπὸ τὴν ἀσκηση καὶ θὰ χρησιμοποιοῦν

ἐλεύθερα τὸ χέρι καὶ τὸ μυαλό, αὐτὸ τὸ σχολεῖο μπορούμε νὰ τὸ ποῦμε σχολεῖο τῆς ἐργασίας ἢ τῆς ζωῆς.

Ἀπὸ δὲ τὴ σύγκριση τοῦ κάμαμε ὡς τώρα γιὰ τὴν ἐργασία ποῦ γινόνταν εἰς τὰ σχολεῖα τῶν διαφόρων ἐποχῶν μπορούμε νὰ βγάλωμε τὸ παρακάτω συμπέρασμα.

α) Σχολεῖο τῆς παλαιᾶς ἐποχῆς.—Τὰ παιδιὰ μάθαιναν ὅ,τι ἄκουαν χωρὶς καμμίαν αὐτενέργειαν.—

β) Σχολεῖο τῆς νεωτέρας ἐποχῆς. Τὰ παιδιὰ μάθαιναν ὅ,τι τοὺς διηγοῦντο—τοὺς περιέγραφαν, τοὺς ἔδειχναν γιὰ νὰ παρατηροῦν—ὄχι μετὰ τὴν αὐτενέργειάν των, ἀλλὰ προκαλούμενα ἀπὸ τὸν δάσκαλο. Μάθαιναν γνώσεις χωρὶς νὰ μποροῦν νὰ τὲς ἐφαρμόσουν.—

γ) Σχολεῖο τῆς σημερινῆς ἐποχῆς, τὸ νέο σχολεῖο, τὸ σχολεῖο ἐργασίας. Τὰ παιδιὰ ὑπὸ τὴν καθοδήγησιν τοῦ δασκάλου ἐργάζονται ἐλεύθερα, παρατηροῦν, σκέπτονται, λέγουν τὲς γνώσεις των, ἐργάζονται μετὰ τὸ χέρι καὶ τὸ μυαλό καὶ γίνονται ἱκανὰ νὰ ἐξυπηρετήσουν τὲς ἀνάγκες τῆς ζωῆς των καὶ νὰ ζήσουν σὰν καλοὶ πολῖτες.

Τὸ σχολεῖο ἐργασίας ἀπὸ τῆς ἀρχαίας ἐποχῆς μέχρι σήμερον.

Τὸ σχολεῖο τῆς ἐργασίας ὑπῆρχε ἀπὸ τῆς ἀρχαίας ἐποχῆς, καθὼς μᾶς λέγει ὁ Πλάτων εἰς τοὺς Νόμους αὐτοῦ. Εἰς αὐτὸ ἐμάθαιναν τὰ παιδιὰ μετὰ παιγνίδια καὶ διάφορες ἀπασχολήσεις, γνώσεις ἀριθμητικῆς, χειροτεχνίας, γυμναστικῆς, οἰκονομίας καὶ γινόνταν πολῖτες χρήσιμοι καὶ γιὰ τὸν ἑαυτό τους καὶ γιὰ τὴν πατρίδα. Τὸ σχολεῖο τῆς ἐργασίας δὲν εἶναι νέα ἰδέα. Ἀπὸ τὴν παλαιωτάτην ἐποχὴν ὡς τὰ σήμερα πολλοὶ Παιδαγωγοὶ ἐτόνισαν τὴν ἀνάγκη τοῦ σχολείου τῆς ἐργασίας. Πρῶτος ὁ Κομένιος συνέστησε τὴν ἐργασία στὸ σχολεῖο καὶ γιὰ νὰ ἀγαπήσουν τὰ παιδιὰ τὴν ἐργασία καὶ γιὰ νὰ γίνουν ἱκανὰ νὰ ζήσουν.

Συνιστᾶ διαφορες ἀπασχολήσεις τῶν παιδιῶν. Ζύγισμα πραγμάτων. Μεταφοράν. Ταξινόμηση. Κτίσιμο. Κρήμισμα καὶ κάθε ἀσχολία στήν ὁποία τὰ παιδιά θά ἔδειχναν φυσική κλίση.

Περισσότερο ἀπό τόν Κομένιο συνιστᾶ τήν ἐργασία ὁ Ρουσσώ, ὁ ὁποῖος κατακρίνει φοβερὰ τοὺς δασκάλους ποῦ μεταδίδουν τές γνώσεις μετ' τὸ στόμα καὶ ζητεῖ ὅπως τὰ παιδιά μόνα των κατασκευάζουν ὄργανα καὶ κάμνουν ἐργασίας καὶ μαθαίνουν γνώσεις μετ' τήν ὁδηγία τοῦ δασκάλου καὶ λέγει ὅτι, τὰ παιδιά μετ' ἐργασία μόνον μιᾶς ὥρας, μαθαίνουν περισσότερα ἀπό ὅσα θά ἐμάθαιναν, ἂν ἀπομνημόνευαν μαθήματα ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας.

Ὁ δὲ Πεσταλότσης εἶχε ἀπόλυτον πεποίθησιν στή μόρφωσιν τῶν παιδιῶν μετ' τήν ἐργασίαν καὶ πίστευε, ὅτι τὸ παιδί συμμορφώνεται περισσότερον μετ' ὅ,τι κάμνει, ἀπὸ ἐκεῖνο ποῦ ἀκούει. Καὶ ὅτι ἡ ἐργασία μορφώνει τήν διάνοιαν, δυναμώνει τὸ συναίσθημα καὶ προλαμβάνει τήν καταστροφήν στή μετασχολικὴ ζωὴ.

Αἱ σωστὲς καὶ σωτήριες αὐτὲς γνώμες τοῦ Πεσταλότση, αἱ ὁποῖαι πολεμήθηκαν πολὺν καιρὸν, εἶναι τώρα τὸ θεμέλιον, ἐπάνω στοῦ ὁποῖο στηρίζεται τὸ σημερινὸν σχολεῖο τῆς ἐργασίας. Ὅλες αἱ κοινωνίαι ποῦ σκέπτονται γιὰ τὴν εὐημερίαν των, πιστεύουν ὅτι τότε μόνον θά εὐρουν αὐτήν, ὅταν ἡ ροκάνη καὶ ἡ λίμα, ὁ διαβήτη καὶ τὰ ἄλλα ἐργαλεῖα, λάβουν μέσα στοῦ σχολεῖο τὴν ἴδιαν θέσιν μετ' τὰ ἄλλα μαθήματα.

Τές ιδέαι αὐτὲς ἠκολούθησε πρώτη ἡ Γαλλία, ἀργότερα δὲ ἡ Ἀγγλία. Καὶ αἱ δύο λιγότερευαν τὸ χρόνον τῆς θεωρητικῆς διδασκαλίας καὶ ἠὔξησαν τὸ χρόνον τῆς ἐργασίας τῶν ματιῶν-χειρῶν καὶ μυαλοῦ. Μεγάλῃ δὲ σπουδαιότητι ἔδωκε στοῦ σχολεῖο τῆς ἐργασίας ἡ Ἀμερική, ἡ ὁποία ἔχει γιὰ δόγμα στὰ σχολεῖα τῆς τό: «Νὰ μαθάνουν τὰ παιδιά ἐργαζόμενα». Ὁ Ἐπιφανὴς Παιδαγωγὸς Jon. Dewey ζητεῖ ὅπως, εἰς κάθε σχολεῖο τὰ παιδιά ἀποτελέσουν μικρὰν κοι-

νωίαν καὶ μετ' τές ἀσχολίας των μέσα στή κοινωνία, αὐτὴ συνειθίσουν στή ζωὴ, ποῦ θά ζήσουν στή μεγάλη κοινωνία, στή ὁποία θά ριχτοῦν μόλις τελειώσουν τὸ σχολεῖο. Καὶ ὄχι μόνον στὰ δημοτικὰ ἀλλὰ καὶ τὰ ἀνώτερα σχολεῖα ἔβαλαν χειροτεχνικὰς ἐργασίας καὶ τές ἔχουν εἰς καλύτερα θέσιν ἀπὸ ὅλα τὰ μαθήματα.

Οἱ Ἀμερικανοὶ θεωροῦν ἀμόρφωτο ὄχι μόνον ἐκεῖνον ποῦ δὲν γνωρίζει νὰ διαβάξῃ καὶ νὰ γράφῃ ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνον ποῦ δὲν μπορεῖ νὰ κάμῃ τίποτε μετ' τὰ χέρια του γιὰ νὰ ζήσῃ. Ἡ πάρα πολλὴ μεγάλη βιομηχανία ποῦ ἔχει, μᾶς δείχνει ποῖα σημασία δίδει ἡ Ἀμερική εἰς τὰ σχολεῖα ἐργασίας.

Καὶ μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι εἰς ὅλα τὰ Κράτη τὰ παλαιὰ σχολεῖα ἔδωκαν τὴν θέσιν τους εἰς τὸ νέον σχολεῖο τῆς ἐργασίας. Εἰς τὴν νότιον Ἀμερικὴν καὶ τὰς Ἡνωμένας πολιτείας κατέκτησε εὐρύτατο ἔδαφος. Εἰς τὴν Ἀγγλίαν τὰ σχολεῖα προσαρμόσθησαν μετ' τὸ νέον σύστημα. Εἰς τὴν Ἑλβετίαν ἡ ἐκπαίδευσις δίδεται ἀπὸ τὰ νέα σχολεῖα. Εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ Σοβιετικὴν Ρωσίαν ἄρχισαν νὰ λειτουργοῦν νέα. Εἰς τὴν Αὐστρίαν καὶ Γερμανίαν λειτουργοῦν μόνον σχολεῖα ἐργασίας καθὼς καὶ εἰς τὸ Βέλγιον. Εἰς τὴν Γαλλίαν ὑπάρχουν πολλὰ ὑποδειγματικὰ σχολεῖα ἐργασίας. Εἰς τὴν Οὐγγαρίαν, Τσεχοσλοβακίαν καὶ Πολωνίαν ἄρχισε ἡ λειτουργία νέων σχολείων.

Τέλος καὶ αὐτὴ ἡ Τούρκια ποῦ ἔτρεμε κάθε νεωτερισμὸν ὡς τὰ σήμερα, ἐνόησε τὴν ἀξίαν τοῦ σχολεῖο ἐργασίας καὶ προσέφυγε εἰς μεγάλα καὶ ταχέα μέσα. Ἐκάλεσε εἰς τὴν Ἀγκυρὰ τοὺς ἰδίους Παιδαγωγοὺς ποῦ ἐπενόησαν τὸ σχολεῖον ἐργασίας τὸν Ἀμερικανὸν John Dewey καὶ τοὺς Βέλγους Decroly καὶ Buyse καὶ τὸν διεθυντὴν τοῦ διεθνοῦς γραφείου τῶν «Νέων Σχολείων» Ferrière οἱ ὁποῖοι ἔδωκαν τὰ φῶτα των εἰς τὸ Τουρκικὸν Ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας, τὸ ὁποῖον ἴδρυσεν πρὸ καιροῦ τὸ Ἀνώτατον Διδασκαλεῖον διὰ τὴν μόρφωσιν τῶν διδασκάλων διὰ τὸ ἀνέον σχολεῖον.

Ἐδωκαν διαλέξεις εἰς πολλὰς πόλεις τῆς Τουρκίας καὶ κατὰ τὰς βεβαιώσεις των, πολλὰ ἐκ τῶν Τουρκικῶν σχολείων ἐργάζονται μὲ τὸ νέον σύστημα καὶ λειτουργοῦν θαυμάσια, ὑπολογίζουσι δὲ ὅτι ἐντός ὀλίγων ἐτῶν θὰ ἀλλάξῃ ἐξ ὀλοκλήρου τὸ ἐκπαιδευτικὸν σύστημα τῆς Τουρκίας.

Ἄναφέρομε ὀλίγα ἀπὸ ὅσα γράφει ὁ Διευθυντῆς τοῦ διεθνοῦς γραφείου τῶν νέων σχολείων Φεριέρ διὰ τὴν πρόοδο τῶν σχολείων τῆς Τουρκίας. α') Καθηγῆται καὶ διδάσκαλοι μορφωμένοι ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀρχῶν τῶν νέων μεθόδων. β') Διδασκαλεῖα θαυμάσια. γ') Μετεκπαιδευσις Δημοδιδασκάλων καὶ διδασκαλισσῶν. δ') Κτίρια νέα καὶ ὑλικά ἀπαραίτητα διὰ τὰ σχολεῖα ἐργασίας.—ε') Πρόγραμμα τέλειον ἀπὸ πάσης ἀπόψεως τὸ ὁποῖον καὶ ἐφαρμόζουσι. στ') Μικρὰ παιδαγωγικὰ μουσεῖα. Καὶ ἀναφέρει ὁ ἴδιος ὅτι: Εἶδε μὲ τὰ μάτια του στὰ σχολεῖα τὰ παιδιὰ νὰ φτιάνουν βουναλάκια ἐπάνω στὴν ἄμμο. Νὰ σκεπάζουν μὲ δάση ἀπὸ κλαδιὰ τὰ βουναλάκια αὐτά, νὰ κάμνουν λίμνες, πεδιάδες χρωματισμένες μὲ πράσινη σκόνῃ. Νὰ τρυποῦν τὰ ψεύτικα βουναλάκια καὶ νὰ κάμνουν Τοῦνελ—Γεφύρια—Γραμμὲς σιδηροδρόμου. Νὰ καλλιεργοῦν κήπους, νὰ σπεῖρουν, νὰ θερίζουν τὰ σπαρτὰ τῆς ἐποχῆς. Εἶδε νὰ κάμνουν μαθήματα γιὰ τὰ ζῶα μὲ τὰ ἴδια τὰ ζῶα, μπροστὰ στὰ μάτια τῶν παιδιῶν. Καὶ ἀπορεῖ καὶ ὁ ἴδιος πῶς ὁ Τουρκικὸς λαὸς παρουσιάζει τόση θέληση, δράση, ἐργασία, ὕστερα ἀπὸ τὸ λήθαργο ποῦ βρισκόνταν τὸσους αἰῶνας.

Ἴδου δὲ πῶς ὁ ἴδιος Ferrière διακρίνει τὸ παλαιὸν σχολεῖο ἀπὸ τὸ νέο. Τὸ παλαιὸν σχολεῖο ἐργάζεται ἀποκλειστικῶς ἐπὶ τῇ βάσει τῆς μνήμης καὶ περιορίζεται νὰ διδάσκη ἀπλῶς τὸ παιδί νὰ λογικεύεται κατὰ τρόπο ἀφηρημένο. Στὴ ζωὴ ὅμως συνυπάρχουν ἡ θέληση, τὸ συναίσθημα καὶ ἡ νόηση ποῦ πρέπει νὰ συμβαδίζουν στὴν ἐκπαίδευσιν. Ἐπάνω εἰς αὐτὰς ὑπάρχει ἡ ἐνεργητικότης. Τὸ σχολεῖο πρέπει νὰ μορ-

φῶνῃ εἰς τὰ παιδιὰ τὴ θέληση, τὴ νόηση, καὶ τὴν ἐνέργεια. Τὸ νέον λοιπὸν σχολεῖον ἀποβλέπει εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς θεμελιώδους ἐνεργητικότητος.

Διὰ τὸ ἐν τῇ πράξει σχολεῖον ἐργασίας λέγει ὅτι ὑπάρχει κατὰ πρῶτιστον λόγον τὸ ὑπαίθριον—ὁ αὐλόγυρος τοῦ σχολείου—τὸ ἐργοστάσιον—ὁ σιδηροδρομικὸς σταθμὸς—τὸ χωράφι—τέλος ὅλη ἡ φύσις καὶ τελευταῖον μόνον, ἡ αἴθουσα. Ἐν ἀρχῇ ἐκλέγεται τὸ θέμα ὑπὸ τοῦ διδασκάλου, ἢ ὑπὸ τούτου καὶ τῶν μαθητῶν, τὸ ὁποῖον θὰ μελετηθῇ. Μετὰ ταῦτα τὸ σχολεῖον θὰ μεταβῇ ἐκεῖ ποῦ θὰ μπορέσῃ νὰ μελετήσῃ ἐκ τοῦ πλησίον τὸ θέμα, νὰ συλλέξῃ τὰ στοιχεῖα μὲ τὴν παρατήρησιν καὶ νὰ κρατήσῃ σημειώσεις γιὰ νὰ τὸ ἐπεξεργασθῇ.

Ποῖο πρέπει νὰ εἶναι τὸ ὑλικὸ τῆς ἐργασίας τῶν παιδιῶν καὶ πόθεν πρέπει νὰ λαμβάνεται τοῦτο.

Μὲ ὅσα εἶπαμε ὡς τώρα προσπαθήσαμε ὄχι μόνον τὴν ἐννοια τοῦ σχολείου ἐργασίας νὰ δώσωμε, ἀλλὰ καὶ τὸ σκοπὸ τὸν ὁποῖο ἐπιδιώκει νὰ περιγράψωμε. Ἄνάλογο ὅμως πρὸς τὸ σκοπὸ, πρέπει νὰ εἶναι καὶ τὸ ὑλικὸ τῆς ἐργασίας, ἡ ὁποία πρέπει νὰ εἶναι ὅσο τὸ δυνατόν ἐλεύθερη, ἀνάλογη μὲ τὴν παιδικὴ φύσιν, μὲ τὰ μέσα ποῦ θὰ ἔχωμε στὴ διάθεσίν μας, τὸ χρόνο, τὴν ἐπαγγελματικὴ συνείδησιν τοῦ δασκάλου καὶ νὰ χωρίζηται εἰς τμήματα, τὰ ὁποῖα ἐνούμενα νὰ ἀποτελοῦν ὅλην τὴν ἐργασίαν.

Ἐφ' ὅσον τὸ σχολεῖο ἐργασίας ἔχει σκοπὸν νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὰς μελλοντικὰς ἀνάγκας τῆς ζωῆς καὶ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς κοινωνίας καὶ θέλει νὰ συνειθισθῇ τὰ παιδιὰ νὰ παρατηροῦν, νὰ σκέπτανται, νὰ λέγουν τὴν γνώμην τους, νὰ χρησιμοποιοῦν τὸ χέρι καὶ τὸ μυαλό, νὰ ἐργάζονται καὶ νὰ ζοῦν τὴ ζωὴ ποῦ θὰ ζήσουν ἀργότερα στὴν μεγάλη κοινωνία, εἶναι εὐκόλο νὰ ἐνοηθῇ, ὅτι γιὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὸ σκοπὸ αὐτὸν, πρέπει

ὄλο τὸ ὑλικὸ τῆς ἐργασίας νὰ τὸ πάρῃ ἀπὸ καὶ τοῦ θὰ ζήσουν μετὰ τὸ σχολεῖο τὰ παιδιὰ, δηλαδή ἀπὸ τῆ ζωῆ τῆς μεγάλης κοινωνίας, καὶ νὰ τὸ μεταφέρουν μέσα στὸ σχολεῖο καὶ ἐκεῖ νὰ τὸ ἐπεξεργασθοῦν.

Ὅστε τὸ ὑλικὸ ἢ καλλίτερα τὲς γνώσεις τοῦ θὰ μάθουν τὰ παιδιὰ πρέπει νὰ τὲς πάρουν, ὄχι βέβαια ἔτοιμες ἀπὸ τὸ δάσκαλο ὅπως γινόνταν ὡς τὰ σήμερα ἀλλὰ α') Ἀπὸ τῆ φύση τοῦ περιβάλλει: τὰ παιδιὰ. β') Ἀπὸ τὴν ἐργασία τῶν ἀνθρώπων.—

Καὶ ἀπὸ μὲν τὴν Φύση θὰ τὲς πάρουν. 1) Μὲ τὲς ἐκδρομὲς τοῦ θὰ κάμνουν τὰ παιδιὰ γιὰ νὰ ἐρευνοῦν καὶ παρατηροῦν τὴν περιβάλλουσα φύση. 2) Μὲ τὴν καλλιέργεια καὶ συντήρηση τοῦ σχολικοῦ κήπου. 3) Μὲ τὴ συλλογὴ ἀντικειμένων καὶ 4) Μὲ τὴν ἐπεξεργασία διαφόρων ὑλῶν.

Ἀπὸ δὲ τὲς ἐργασίες τῶν ἀνθρώπων θὰ τὲς πάρουν. 1) Μὲ τὴν καλλιέργεια τῆς χειροτεχνίας. 2) Τὴν ἐπίσκεψιν τῶν ἐργαστηρίων καὶ ἐργοστασίων. 3) Τὴ συλλογὴ βιοτεχνικῶν καὶ βιομηχανικῶν προϊόντων. 4) Μὲ τὴν χρησιμοποίησιν τῶν γεγονότων τῆς ἡμέρας.

Τὲς γνώσεις αὐτὲς τοῦ θὰ ἀποκτήσουν τὰ παιδιὰ ἀπὸ τὴν Φύσιν καὶ τὴν ἐργασία τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ μὲν σχολεῖα ἐργασίας τὲς ἔχουν κατατάξει εἰς μαθήματα, ὅπως στὰ δικά μας σχολεῖα, (Δηλαδή Φυσικὴν ἱστορίαν-Φυσικὴν-Γεωμετρίαν-Γεωγραφίαν-Χημείαν-Ὀρυκτολογίαν κ.λ.π.), ἀλλὰ ὅμως ὄχι, καὶ αὐτὰ εἶναι τὰ περισσότερα. Διότι ἐπιμένουν εἰς τὸ ὅτι, ὅπως ἡ φύση τοῦ περιβάλλει τὰ παιδιὰ καὶ αἱ ἐργασίες τῶν ἀνθρώπων δὲν εἶναι χωρισμένοι, ἀλλὰ ἀποτελοῦν σύνολα καὶ εἶναι τὸ κέντρον τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων, ἔτσι καὶ αἱ γνώσεις τοῦ πηγάζουν ἀπὸ τὴν Φύσιν καὶ τὴν ἐργασία τῶν ἀνθρώπων, πρέπει νὰ ἀποτελοῦν σύνολα καὶ νὰ μὴ χωρίζωνται εἰς μαθήματα. Τὸν χωρισμὸν τῶν γνώσεων εἰς μαθήματα θεωροῦν τεχνητὸν καὶ ὄχι φυσικόν. Γιαυτὸ οἱ περισσότεροι Παιδα-

γωγοὶ συνιστοῦν τὴν Ἑνιαίαν συγκεντρωτικὴν διδασκαλίαν, ἢ ὁποῖα ὁμοιάζει μὲν μὲ τὸ σύστημα τῆς συγκεντρώσεως τῶν μαθημάτων τοῦ Ἐρβάρτου, δὲν εἶναι ὅμως τὸ ἴδιο. Διότι εἰς μὲν τὸ συγκεντρωτικὸ σύστημα τῆς ὕλης τῶν μαθημάτων, γίνεται συγκεντρωσὴ μαθημάτων μὲ ὕλη συγγενῆ γιὰ τὴν εὐκολωτέρα ἀφομοίωσιν. Εἰς τὴν Ἑνιαίαν ὅμως Συγκεντρωτικὴν διδασκαλίαν, διὰ τὴν ἰδίαν ἐργασίαν τὰ παιδιὰ μεταχειρίζονται ὅλα τὰ δυνατὰ μέσα, τὴν γραφὴν, διήγησιν, ἰχνογραφίαν, ζωγραφικὴν, χειροτεχνίαν, τὸ μέτρον καὶ ὅτι ἄλλο ἐπιτρέπει ἡ ἐργασία, γιὰ νὰ τὴν ἐπεξεργασθοῦν καλύτερα. Μὲ ἄλλα λόγια Ἑνιαία συγκεντρωτικὴ διδασκαλία εἶναι ἡ χρησιμοποίησιν ὅλων τῶν δυνατῶν μέσων διὰ τὴν ἐπεξεργασία ἐνὸς τμήματος ἐργασίας.

ΕΠΡΕΠΕ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΜΑΣ ΝΑ ΣΥΝΕΙΘΙΣΟΥΝ ΝΑ ΕΡΓΑΖΟΝΤΑΙ

Καθώς είπαμε παρα πάνω την εργασία του σχολείου εις τὰς δύο ἀνωτέρας τάξεις τὴν Εην καὶ ΣΤην, τὴ στηρίξαμε στὴν ἀρχὴ τοῦ σχολείου ἐργασίας. Γιὰ νὰ ἀποδείξωμε δὲ καλύτερα γιατί τὸ κάμαμε αὐτό, ἀνεπτύξαμε ὅσο ἦτο δυνατό, τί εἶναι τὸ σχολεῖο τῆς ἐργασίας, τί σκοπὸ ἐπιδιώκει, τί διαφέρει ἀπὸ τὰ μέχρι σήμερον σχολεῖα καὶ ὅτι μόνον αὐτὸ μπορεῖ νὰ παρασκευάσῃ τὰ παιδιὰ καὶ νὰ τὰ κάμῃ ἱκανὰ νὰ ἐξυπηρετήσουν τὰς ἀνάγκας καὶ ἀπαιτήσεις τῆς ζωῆς των καὶ νὰ ἐργασθῶν γιὰ τὸ καλὸ τους καὶ τὸ καλὸ τῆς κοινωρίας.

Ἀφ' οὗ λοιπὸν καὶ τὰ παιδιὰ τοῦ σχολείου μας, ὡς παιδιὰ ἐργατικῆς καὶ ἐπαγγελματικῆς τάξεως, εἶχαν πάρα πολλὰς ἀνάγκας, ἔπρεπε νὰ συνειθίσουν ὅσο ἦτο δυνατό νὰ ἐργάζωνται ἐργασίες, αἱ ὁποῖες θὰ τοὺς χρησίμευαν στὴν μετασχολικὴ των ζωῆ, γιὰ νὰ θεραπεύουν τὰς ἀνάγκας, χωρὶς ἐννοεῖται νὰ παραλείψωμε καὶ τὴ διδασκαλίαν τῆς ὕλης τοῦ προγράμματος, ποῦ ἴσχυε γιὰ τὰ σχολεῖα. Τὰς ἐργασίας δὲ αὐτὰς, εἰς τὰς ὁποῖες θὰ συνειθίζαν νὰ ἐργάζωνται, ἔπρεπε νὰ τὰς ἀναζητήσωμε στὴν Κοινωνίαν τοῦ περιέβαλλε τὰ παιδιὰ καὶ στὴν ὁποία θὰ ζοῦσαν μετὰ τὴν ἀποφοιτησὴ των ἐκ τοῦ σχολείου.

Τοῦτο δὲν ἦτο δυνατό νὰ γίνῃ βέβαια δι' ὅλα τὰ παιδιὰ τοῦ σχολείου καὶ διὰ πολλοὺς ἄλλους λόγους, ἀλλὰ καὶ διότι γιὰ πρώτη φορὰ δοκιμαστικὰ θὰ γίνονταν μία τοιαύτη ἐργασία. Γι' αὐτὸ περιορισθῆκαμε μόνον στὰ παιδιὰ τῶν δύο ἀνωτέρων τάξεων Εην καὶ ΣΤης. Γιὰ τὰς ἐργασίας δὲ τῶν παιδιῶν ἐλάβαμε ὑπ' ὄψιν καὶ τὸ ὅτι, τὰ μὲν ἄρρενα παιδιὰ θὰ μπορούσαν

καλύτερα νὰ ἀγωνισθῶν καὶ νὰ ζήσουν, ἔστω καὶ μετὰ γνώσεις ποῦ μάθαιναν ὡς τώρα εἰς τὸ σχολεῖον, ἐνῶ τὰ θήλεα δὲν μπορούσαν νὰ κάμουν τὸ ἴδιο, ἐφ' ὅσον θὰ εἶχαν τὰς ἴδιες ἀνάγκας καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θὰ ἦτο πολὺ δύσκολη γι' αὐτὰ ἡ ζωὴ καὶ μάλιστα σήμερον, ὕστερα ἀπὸ τὴν ἠθικὴ ἐκκλιση ποῦ ἐπικρατεῖ. Αὐτὸ μᾶς ἔκαμε νὰ φροντίσωμε ὅπως τὰ κορίτσια παρασκευασθῶν περισσότερο γιὰ τὴ ζωὴ των.

Μὲ αὐτὰς τὰς σκέψεις ἀρχίσαμε τὴν ἐργασίαν τῶν ἀνωτέρων τάξεων τοῦ σχολείου, τὴν ὁποία θὰ ἐκθέσωμε ὅπως ἔγινε, χωρὶς νὰ προσθέσωμε τίποτε, διότι ἐπάνω εἰς αὐτὴ θέλωμε νὰ προκαλέσωμε τὰς κρίσεις τῶν συναδέλφων καὶ συζήτηση ἀπὸ τὴν ὁποία εἶναι δυνατό νὰ βγῇ κάποιον συμπέρασμα, ἂν καὶ κατὰ πόσον μπορούμε νὰ μεταβάλωμε τὸ μέχρι σήμερον ἐκπαιδευτικὸν σύστημα καὶ νὰ τὸ συγχρονίσωμε μετὰ τὰς σημερινὰς ἀνάγκας τῆς ζωῆς.

Μία ἐργασία γιὰ τὰ κορίτσια. Τὸ μάθημα τῆς ταπητουργίας. Μία ἐπίσκεψη στὸ ἐργοστάσιον τῶν χαλιῶν.

Σὲ κάποιαν συζήτησιν ποῦ κάμαμε μετὰ τὰ παιδιὰ στὴν ἀρχὴ τοῦ σχολικοῦ ἔτους, μερικὰ ἀπὸ αὐτὰ, τὰ ὁποῖα ἦσαν προσφυγόπουλα, μοῦ ἀνεκοίνωσαν ὅτι αἱ μανάδες των δούλευαν στὸ Ἐργοστάσιον τῶν χαλιῶν, ποῦ λειτουργεῖ εἰς τὴν Ἀλεξανδρούπολη καὶ τὸ ὁποῖον διευθύνει ὁ κ. Ἀργυρόπουλος, πρόσφυξ ἀπὸ τὴ Σπάρτη τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ὁ ὁποῖος ἐγνώριζε καλὰ τὴν ταπητουργίαν. Στὴν ἴδιαν συζήτησιν ποῦ γινόνταν γιὰ τὰς ἐργασίας τῶν ἀνθρώπων, τὰ παιδιὰ ἔδει μόνον μοῦ ἀνεκοίνωσαν πολλὰ γιὰ τὴν ταπητουργίαν, ἀλλὰ καὶ μοῦ ἐπρότειναν νὰ πάμε νὰ ἐπισκεφθῶμε τὸ ἐργοστάσιον καὶ νὰ ἰδοῦμε τοὺς ἐργαλείους καὶ τὰ χαλιά. Δέχθηκα τὴν πρότασιν τῶν παιδιῶν καὶ τοὺς ἀνέθηκα

Τὸ ἐφημοσμένο σχολεῖον τῆς ἐργασίας

νά παρακαλέσουν τὸν Διευθυντὴν νά μᾶς δεχθῆ καὶ νά μᾶς ὀρίσῃ καὶ τὴν ὥραν κατὰ τὴν ὁποίαν θά μᾶς ἐδέχετο.

Τὰ παιδιά τῆς Εἰς καὶ ΣΤῆς τάξεως μόλις ἔλαβαν τὴν συγκατάθεσίν μου, ἀνέθηκαν εἰς τὴν ἐπιτροπὴ τοῦ εἶχαν ἐκλέξει ἀπὸ τρία παιδιά γιὰ νά διευθύνῃ τὰς ἐργασίας των, νά μεταβῆ καὶ παρακαλέσῃ τὸν Διευθυντὴν τοῦ ὑφαντουργείου νά μᾶς δεχθῆ. Ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη ἔσπευσε νά ἐκτελέσῃ ἀμέσως τὴν ἐντολὴν τοῦ τῆς ἀνέθηκαν καὶ ἐπιστρέψασα μᾶς ἀνεκοίνωσε ὅτι ὁ κ. Διευθυντὴς μὲ μεγάλην του χαρὰ δέχθηκε τὴν πρότασίν μου καὶ μᾶς ὥρισε καὶ τὴν ὥρα 4 Μ.Μ. τοῦ θά μᾶς ἐδέχετο τὴν ἐπομένην ἡμέραν, Πέμπτην 22 Ὀκτωβρίου.

Πράγματι τὴν ἄλλη ἡμέρα κατὰ τὴν ὀρισεῖσαν ὥραν, μαζί μὲ τὰ παιδιά τῶν δύο ἀνωτέρων τάξεων ἐπεσκέφθημεν τὸ ἐργοστάσιον, ὅπου ὁ κ. Διευθυντὴς μᾶς δέχθηκε μὲ μεγάλην προθυμίαν καὶ προσεφέρθηκε νά μᾶς δώσῃ ὅσας πληροφoρίας θά τοῦ ζητούσαμε. Καὶ πρῶτα πρῶτα μᾶς ἀνεκοίνωσε ὅτι τὸ ἐργοστάσιον τῆς ταπητουργίας τὸ ἔδρυσεν ἐπὶ τῆς Θράκης, μὲ τὸ σκοπὸν νά μεταδοθῆ ἡ τέχνη τῆς ταπητουργίας, ἀπὸ τὴν ὁποία εἶναι δυνατὸ νά ζήσουν πολλαὶ πτωχαὶ οἰκογένειαι πρὸ πάντων προσφυγικαί, αἱ ὁποῖαι κινδυνεύουν νά πεθάνουν ἀπὸ τὴν πείναν. Δεύτερον μὲ τὴν τέχνην αὐτὴν κάθε οἰκογένεια μπορεῖ νά ἐνδύσῃ τὸ σπῆντί της μὲ χαλιά.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Διευθυντὴς μᾶς ὠδήγησε εἰς τὰ μέρη τοῦ εἶχε ἐγκαταστήσει τοὺς ἐργαλειοὺς, μικροὺς καὶ μεγάλους καὶ ὕφαιναν αἱ ἐργάτριες χαλιά. Τὰ παιδιά μὲ μεγάλην περιέργειαν παρατήρουν τὴν ἐργασία αὐτὴ τῶν χαλιῶν πῶς γίνεται, καὶ τοὺς ἐργαλειοὺς πῶς ἦταν κατεσκευασμένοι καὶ συγχρόνως ἀπηύθησαν διάφορες ἐρωτήσεις πρὸς τὸν κ. Διευθυντὴν, ὁ ὁποῖος μὲ μεγάλην προθυμίαν τοὺς ἐδίδεν σαφεῖς ἀπαντήσεις. "Ὅλες τὰς παρατηρήσεις τοῦ ἔκαμαν τὰ παι-

διά, καθὼς καὶ τὰς ἀνακοινώσεις τοῦ τοὺς ἔκαμε ὁ Διευθυντὴς, τὰ παιδιά σημείωσαν εἰς τὰ Τετράδια παρατηρήσεων, τοῦ εἶχαν πάντοτε μαζί των εἰς τὰ ἐπισκέψεις καὶ ἐκδρομὰς τοῦ ἔκαμναν.

Τὸ τετράδιον αὐτὸ ἀποτελοῦνταν ἀπὸ 100 φύλλα καὶ ἦτο σὰν βιβλίον μὲ τὴν ἐπιγραφὴν. Τετράδιον παρατηρήσεων τοῦ μαθητοῦ τῆς Εἰς ἢ ΣΤῆς τάξεως, κατὰ τὸ σχολικὸν ἔτος.....

Αἱ δὲ παρατηρήσεις ἐσημειοῦντο εἰς αὐτὸ κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον.

Μία ἐπίσκεψις εἰς τὸ ἐργοστάσιον ταπητουργίας.

Τὴν 22 Ὀκτωβρίου 1928 ἡμέραν Πέμπτην καὶ ὥραν 4 μετὰ μεσημβρίαν Μ.Μ. ἐπεσκεφθῆκαμε τὸ ἐργοστάσιον Ταπητουργίας τὸ ὁποῖον εἶναι ἐπὶ τὴν ὁδὸν Βενιζέλου ἀριθ. 17. Ὁ Διευθυντὴς τοῦ Ἐργοστασίου κ. Ἀργυρόπουλος μᾶς ὑποδέχεται μὲ προθυμίαν.

Εἰς τὸ ἐργοστάσιον παρατηρήσαμεν.

α') Πῶς εἶναι κατεσκευασμένοι οἱ ἐργαλειοί.
β') Πῶς ὕφαινον αἱ ἐργάτριες τὰ χαλιά.
γ') Ὅτι ὑπάρχουν πέντε μεγάλοι ἐργαλειοὶ καὶ πέντε μικροί.

δ') Ὅτι εἰς τοὺς μεγάλους ὕφαινονται χαλιά διαστάσεων 4.09 μέτρων μήκους καὶ 2,50 μέτρων πλάτους.

ε') Εἰς τοὺς μικροὺς ὕφαινονται χαλιά 2,70 μήκους καὶ 1,25 πλάτους.

στ') Εἰς τοὺς μεγάλους ἐργάζονται 4 ἐργάτριες αἱ ὁποῖες τελειώνουν ἕνα χαλὶ εἰς 22 ἡμέρας καὶ εἰς τοὺς μικροὺς 2 ἐργάτριες καὶ τελειώνουν ἕνα χαλὶ εἰς δύο ἐβδομάδες.

Ὁ κ. Διευθυντὴς μᾶς ἀνεκοίνωσε.

α') Τὸν σκοπὸν τοῦ ἐργοστασίου.
β') Τί χρειάζεται ἡ ταπητουργία καὶ πῶς γίνεται ἡ ἐργασία αὐτή.

γ') Ὅτι ἡ τέχνη τῆς ταπητουργίας προῆλθε ἀπὸ τὴν Κίνα μετεδόθηκε εἰς τὴν Ἰνδία, ἐπὶ τὸν Τουρκεστάν,

στην Περσία, στή Μικρά Ἀσία καὶ τελευταῖον διὰ τῶν προσφύγων εἰς τὴν Ἑλλάδα.

δ') "Ὅτι κάθε μεγάλο χαλί χρειάζεται ἀπὸ 12 ἕως 15 ὀκάδες μάλλινο νῆμα ἀναλόγως τοῦ μεγέθους καὶ κάθε μικρὸ ἀπὸ 6 ἕως 8 ὀκάδες. Ἐπίσης τὰ μεγάλα χρειάζονται 11 ὀκάδες βαμβακερὸ νῆμα καὶ τὰ μικρὰ 4 νῆμα βαμβακερὸ (σπάγκο).

ε') Πόσο στοιχίζει καὶ πόσο πουλιέται κάθε χαλί.

στ') Πόσο ἡμερομίσθιο πληρώνονται αἱ ἐργάτριες, 50, 60, 75 δραχ.

ζ') Τί διαφέρουν τὰ χαλιά τὰ ντόπια ἀπὸ τὰ Περσιὰ.

η') Πῶς πλύνονται τὰ χαλιά καὶ πέρνουν τὴ λάμψη ποῦ ἔχουν.

θ') Πῶς μπορούμε νὰ διακρίνωμε τὰ καλὰ χαλιά ἀπὸ ἐκεῖνα ποῦ δὲν εἶναι καλὰ.

ι') Μᾶς ἔδειξε χαλιά διαφόρων εἰδῶν μικρὰ καὶ μεγάλα καὶ μᾶς εἶπε τὴν ἀξίαν των ἀπὸ 1500 ἕως 12,000 δραχμῆς.

ια') "Ὅτι τὰ χαλιά πωλοῦνται καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀλλὰ τὰ περισσότερα στέλλονται στὴν Ἀμερικὴ ὅπου ἔχουν μεγάλη ἀξία.

ιβ') "Ὅτι ἡ ταπητουργία φέρει ἀρκετὰ κέρδη.

Ἡ ἐπίσκεψη τελειώνει στὰς 6 καὶ μισὴ Μ.Μ. Εὐχαριστοῦμε τὸν κ. Διευθυντὴ γιὰ τὴν προθυμία του, τὸν χαιρετοῦμε καὶ ἐπιστρέφομε εἰς τὸ σχολεῖον.

Αὐτὲς τὲς παρατηρήσεις ἔγραψαν τὰ παιδιὰ στὰ τετράδια. Μερικὰ ἀπὸ αὐτὰ ἰχνογράφησαν καὶ ἀπὸ ἓνα ἐργαλεῖο. Κατὰ τὴ συζήτηση μὲ τὸν Διευθυντὴν πολλὰ κορίτσια ἐξέφρασαν τὴ γνώμη ὅτι μπορούν εὐκολὰ νὰ μάθουν νὰ ὑφαίνουν. Ὁ κ. Διευθυντὴς ἐπεβεβαίωσε τοῦτο.

Ἐπὶ τελείωσε ἡ ἐπίσκεψη τοῦ Ὑφαντουργεῖου. Στὴν ἐπιστροφή πρὸς τὸ σχολεῖο ἐξηκολούθησε ἡ συζήτηση μεταξὺ τῶν παιδιῶν γιὰ ὅσα παρετήρησαν καὶ ὅσα τοὺς ἀνεκοίνωσε ὁ Διευθυντής. Τὴ συ-

ζήτηση αὐτὴ ἔχι μόνον δὲν διεκόψαμε ἀλλὰ καὶ ἐνισχύσαμε καταλλήλως. Μερικὰ κορίτσια ἐβεβαίωσαν ὅτι μπορούν εὐκολὰ νὰ μάθουν νὰ ὑφαίνουν, ἂν εἶχαν ἐργαλεῖο καὶ κάποια δασκάλα νὰ τὰ ὀδηγήσῃ ὀλίγον καιρὸ. Ἄλλα ἔλεγαν νὰ κάμωμε καὶ ἡμεῖς ἓνα ἐργαλεῖο καὶ νὰ ἀρχίσουν νὰ ὑφαίνουν. Εἰς τὰ κορίτσια αὐτὰ δὲν εἶπα οὔτε ναὶ οὔτε ὄχι, ἀλλὰ μόνον, αὐτὸ θὰ τὸ συζητήσωμε αὔριο, γιὰτι ἀπόψε δὲν ἔχομε καιρὸ. Τώρα νὰ πᾶτε στὰ σπήτια καὶ σας νὰ γράψετε γιὰ τὴν ἐπίσκεψη ποῦ ἐκάμαμε στὸ ἐργοστάσιο ταπητουργίας μιὰ ἐκθεση.

Ἦστερα ἀπὸ τὴν ἐπίσκεψη αὐτὴ ποῦ κάμαμε στὸ Ὑφαντουργεῖο, τὲς παρατηρήσεις καὶ τὴ συζήτηση ποῦ ἔγινε, ὁ καθένας μπορεῖ νὰ ἐνοήσῃ, πῶς ἐργασία ἢ καλύτερα πόσο ὕλικο ἐργασίας καὶ πόσα ἐρωτήματα σχετικὰ μὲ τὴν ἐργασία πρόβαλαν μπροστὰ στὰ παιδιὰ πρὸς ἐπεξεργασίαν, χωρὶς ἡμεῖς νὰ εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ ἀρχίζωμε τὴν ἐπεξεργασία αὐτὴ μὲ τὸ «Σήμερα παιδιὰ θὰ μάθωμε» ὅπως κάναμε ὡς τὰ σήμερα στὰ σχολεῖα.

Ἐδῶ ἡ ἐργασία παρουσιάζεται μόνη της, προκαλεῖ, ἀνάπτει τὸ διαφέρον τῶν παιδιῶν καὶ δὲν ἐπιβάλλεται στὰ παιδιὰ, ὅπως συμβαίνει ὅταν ἀρχίζομε τὴ διδασκαλία μας μὲ τὸ Τώρα παιδιὰ θὰ μάθωμε. "Ὡστε ἂν τὸ σχολεῖο μας ἦτο καθαρῶς σχολεῖο ἐργασίας, δὲν θὰ ἦτο ἀνάγκη νομίζω τὴν ἄλλη μέρα, μόλις θὰ ἔμβαινα μέσα στὴν αἴθουσα νὰ εἶπω τί θὰ κάμωμε, ἀλλὰ μόνον τῶν τὰ παιδιὰ θὰ μοῦ ἔλεγαν. «Κύριε, πῶς εἶπαμε ὅτι θὰ συζητήσωμε σήμερα, πῶς θὰ μπορέσωμε νὰ μάθωμε καὶ μεῖς νὰ ὑφαίνομε χαλιά». "Ἡ ἂν δὲν μοῦ ἔλεγαν αὐτὸ θὰ μοῦ ἔλεγαν. «Κύριε, νὰ διαβάσωμε τὴν ἐκθεση ποῦ γράψαμε, γιὰ τὴν ἐπίσκεψη ποῦ κάμαμε στὸ Ὑφαντουργεῖο». "Ἡ ἂν δὲν μοῦ ἔλεγαν καὶ αὐτό, θὰ μοῦ ἔλεγαν. «Γιὰ ἰδέτε κύριε, πῶς ζωγραφήσαμε τὸν ἐργαλεῖο;»

Καὶ ἔτσι ὁ σκοπὸς τὸν ὁποῖον ἐγὼ θὰ παρεσκευάζα,

για να αρχίσω μια μεθοδική ενότητα διδασκαλίας για να ξεγελάω το διαφέρο των παιδιών για τες γνώσεις που θα τους προσέφερα, προβάλλει τώρα μόνος του και τίθεται από τα ίδια παιδιά, τα όποια με μεγάλο διαφέρον θέλουν να επεξεργασθούν μια εργασία που παρετήρησαν.

Πιστεύω ότι τώρα φαίνεται καθαρά η διαφορά που είναι ανάμεσα στο σκοπό της διδασκαλίας με το μέχρι σήμερα εκπαιδευτικό σύστημα και στο σκοπό της εργασίας του σημερινού σχολείου εργασίας, που προέρχεται από την ελευθέρα αυτενέργεια των παιδιών.

Τί έκάμαμε την άλλη μέρα της επισκέψεως.

Την άλλη μέρα μόλις έμβηκα στην αίθουσα για να κάμω μάθημα, τα παιδιά με ρωτήσανε. «Κύριε, θα κάμωμε Ἀνάγωση; (αυτό το μάθημα έπρεπε να γίνη κατά το ώρολόγιο Πρόγραμμα) ή θα συνεχίσωμε τη συζήτηση που είχαμε φές; Προσποιήθηκα ότι λησμόνησα τί είπαμε, και τὰ ρώτησα. Ποιά συζήτηση; Ἐνα κορίτσι μου άπαντᾷ. Νά, πῶς θα μπορέσωμε να μάθωμε και μεῖς να ύφαίνωμε χαλιά. Τους άπαντῶ. Ναι έχετε δίκαιο. Και τώρα τί θέλετε να κάμωμε; Πολλά παιδιά μαζί άπαντοῦν με κάποιον θόρυβο, να συζητήσωμε, να συζητήσωμε, Κύριε. Τους άπαντῶ. Ναι, να συζητήσωμε, αλλά έτσι που φωνάζετε σεῖς όλοι μαζί, όχι μονάχα συζήτηση δεν γίνεται, αλλά θα με άναγκάσετε να πάρω το καπέλο μου να φύγω, διότι τὰ αυτιά μου δεν τὰ έχω για σπάσιμο. Και προσθέτω. Δεν μου λέτε σᾶς παρακαλῶ, ακούσατε σεῖς πουθενά ανθρώπους να συζητοῦν όλοι μαζί; Ἐτσι γίνεται συζήτηση; Τὰ παιδιά σώπασαν και φαινόταν κάπως ντροπιασμένα.

Ἐνα κορίτσι, τὸ πιὸ καλῦτερο τῆς τάξεως, μου λέγει. Κύριε, θα συζητήσωμε σιγά και ὁ καθένας θά

λέγη τὴ γνώμη του με τὴ σειρά. Τότε ἐγὼ ἐρωτῶ τὰ παιδιά. Μήπως ἔτυχε κανένα ἀπὸ σᾶς να παρακολουθήση καμμιά συνεδρίαση, κανενὸς συλλόγου ἢ σωματείου; (Μέσα στὴ πόλη ὑπάρχουν σύλλογοι και σωματεῖα). Μερικὰ παιδιά μου άπαντοῦν ὅτι ἔτυχε να παρακολουθήσουν συνεδριάσεις ἐπαγγελματιῶν. Τότε τους λέγω. Νά μου πῆ ἕνας τί εἶδε να κάμουν οἱ ἐπαγγελματίαι στὴ συνεδρίαση. Ἐνας μαθητῆς λέγει.

«Ἐνας ἀπὸ τους ἐπαγγελματίας διευθύνει τὴ συνεδρίαση και οἱ ἄλλοι, ὅσοι θέλουν να μιλήσουν, ζητοῦν τὴν ἄδεια ἀπὸ κεῖνον που διευθύνει τὴ συνεδρίαση και μιλοῦν με τὴ σειρά. Ἐφ ὃ τελειώσει ἡ συζήτηση, ὅ,τι ἀποφασίσουν τὸ γράφουν εἰς ἕνα βιβλίο. (Ἐδῶ διακόπτω και ἐρωτῶ. Μήπως ξεύρετε πῶς τὸ λέγουν τὸ βιβλίο αὐτό; Ἐπειδὴ ὅμως τὰ παιδιά δεν τὸ ξεύρουν τὸ ὀνομάζω ἐγὼ βιβλίο πρακτικῶν και ἐξηγῶ στὰ παιδιά τί γράφουν μέσα στὸ βιβλίο). Τὸ παιδὶ συνεχίζει. Ὅ,τι ἀποφασίσουν τὸ ἀναθέτουν σὲ μιὰ ἐπιτροπὴ ἀπὸ τους ἰδίους ἐπαγγελματίας με τὴν ἐντολὴ να τὸ ἐκτελέσουν».

Μόλις τελείωσε τὸ παιδὶ και εἶχα σκοπὸ να προτείνω στὰ παιδιά να κάμωμε και ἡμεῖς τὸ ἴδιο, με προλαβαίνουν μερικὰ παιδιά και μου λέγουν. Κύριε, θα κάμωμε και μεῖς τὸ ἴδιο. Τὸ δέχθηκα με τὴ συμφωνία να τηρήσουν τάξη και ἡσυχία. Και ἔτσι ἀρχίζει ἡ συζήτηση.

Ἐἡ συζήτηση τῶν παιδιῶν με θέμα. Πῶς θα μπορέσουν τὰ κορίτσια τοῦ σχολείου να μάθουν να ύφαίνουν χαλιά.

Στὴν ἀρχὴ γίνεται συζήτηση ποὺς θα διευθύνει τὴν συνεδρίαση. Πολλά παιδιά προτείνουν να τὴν διευθύνω ἐγὼ. Τὰ εὐχαριστῶ, ἀλλά δεν δέχομαι, και τους λέγω. Ὅταν σεῖς θα συζητῆτε για διάφορα ζητή-

ματά σας, ἐγὼ δὲν θὰ εἶμαι πάντοτε μαζί σας νὰ σᾶς διευθύνω. Πρέπει λοιπόν, νὰ μάθητε νὰ διευθύνητε μόνοι σας τὸν ἑαυτὸ σας. Γιαυτὸ θὰ εἶναι καλὸ νὰ ἀναθέσχητε τὴ διευθунση τῆς συζητήσεως εἰς ἓνα ἀπὸ τὰ ἴδια. Ἐπειδὴ δὲ ἐδῶ στὸ σχολεῖο θὰ ἔχητε νὰ συζητήσητε πολλὰ ζητήματα, καλὰ θὰ εἶναι, νὰ μὴ διευθύνῃ ἓνας πάντοτε τὰς συζητήσεις, ἀλλὰ νὰ ἐκλέγητε ἓνα, γιὰ ἓνα ἢ περισσότερα ζητήματα καὶ ἔπειτα ἄλλον καὶ ἄλλον, ὥστε νὰ μὴ ἔχη κανένας παράπονο.

Τὰ παιδιά δέχθησαν αὐτὸ καὶ ἀνέθεσαν τὴν διευθунση εἰς ἓνα παιδί, τὸν Χρυσάκη (ὄνομα παιδιοῦ) ποῦ ἦταν ἀπὸ τὰ ἡσυχώτερα τῆς τάξεως καὶ ἡ συζήτηση ἀρχίζει. (Κατὰ τὴ συζήτηση θὰ ἀναφέρω τὰ ὀνόματα τῶν παιδιῶν ποῦ λάβαιναν μέρος).

Ὁ Χρυσάκης ποῦ διηύθυνε τὴν συζήτηση ἐπέλαβε τὸ θέμα ποῦ θὰ συζητήσουν.

Θέμα. Πῶς θὰ μπορέσουν τὰ κορίτσια τοῦ σχολεῖοῦ μας νὰ μάθουν νὰ ὑφαίνουν χαλιά.

ΣΟΥΛΑΚΑΚΗ (Μαθήτρια). Λαβαίνει τὸ λόγο καὶ λέγει. Αὐτὸ καθὼς παρετήρησα ἐγὼ εἶναι πολὺ εὐκόλη δουλειά, ποῦ μποροῦν νὰ τὴν κάμουν καὶ κορίτσια μικρότερα ἀπὸ μᾶς. Νά. Θὰ περνοῦν κλωστὲς στὸ στημόνι, θὰ τὲς κόβουν μὲ τὸ μαχαίρι καὶ ἔπειτα θὰ τὲς κτυποῦν μὲ τὸ σιδηρένιο χτένι νὰ σφίγγουν.

ΣΑΛΛΙΑΡΙΔΟΥ (Μαθήτρια). Δὲν εἶναι ἔτσι. Πρέπει νὰ κυττάζουμε μὲ προσοχὴ τὸ σχέδιο, τί χρῶμα κλωστὲς θὰ βάζουμε καὶ νὰ μετροῦμε καὶ πόσες θηλειές, γιὰτὶ ἂν κάμουμε λάθος τὸ σχέδιο τοῦ χαλιοῦ δὲν θὰ εἶναι ὠμορφο.

ΔΑΜΑΣΚΗΝΙΔΗΣ Μ)ής. Ἐκεῖ ποῦ θὰ πᾶτε στὸ ἐργοστάσιο θὰ μάθητε, θὰ σᾶς ὀδηγήσουν. Ὁρεξὴ νάχητε.

ΚΑΛΛΙΔΗΣ Μ)ής. Ὅσα κορίτσια θὰ πηγαίνουν θὰ χάνουν τὰ μαθήματά τους.

ΑΔΑΜΙΔΗΣ Μ)ής. Ἄς πηγαίνουν τὸ μεσημέρι καὶ τὸ βράδυ μετὰ τὸ μάθημα.

ΠΡΩΙΚΟΠΟΥΛΟΥ Μ)ια. Τὸ μεσημέρι καὶ τὸ βράδυ δὲν ἐργάζεται τὸ ἐργοστάσιο, καὶ γιαυτὸ δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ τίποτε, ἐκτὸς ἂν, ὅσες θέλουν νὰ μάθουν ἐργαλειό, ἀφήσουν τὰ μαθήματα.

ΠΑΣΧΑΛΙΔΟΥ Μ)ια. Αὐτὸ δὲ γίνεται, γιὰτὶ θέλωμε νὰ μάθουμε καὶ γράμματα.

ΧΡΥΣΑΚΗΣ (Πρόεδρος). Αἱ ἀφοῦ αὐτὸ δὲν γίνεται δὲν θὰ μάθητε ἐργαλειό, ὅσο εὐκόλος καὶ ἂν εἶναι.

ΖΑΧΑΡΙΑΔΗΣ. Νὰ φροντίσωμε νὰ κάμουμε ἓνα ἐργαλειό μέσα στὸ σχολεῖο, στὸ δωμάτιο ποῦ εἶναι ἄδειο, ἢ στὸ διάδρομο.

ΠΡΩΙΚΟΠΟΥΛΟΥ. Αὐτὸ εἶναι τὸ καλύτερο. Ἐτσι δὲν θὰ χάνουμε τὰ μαθήματά μας.

ΩΡΑΙΟΠΟΥΛΟΣ. Ἐδῶ ποιὸς θὰ σᾶς δείξῃ γιὰ νὰ μάθητε;

ΦΙΛΙΠΠΙΔΟΥ. Ξεύρει ἡ δική μου ἢ μαμὰ νὰ ὑφαίνῃ καὶ θὰ ἔρχηται νὰ μᾶς δείχνῃ.

ΓΚΙΡΤΖΗ. Αὐτὸ θὰ γίνῃ μιὰ φορὰ δύο. Δὲν μπορεῖ νὰ γίνεται κάθε μέρα.

ΣΟΥΛΑΚΑΚΗ. Ἐγὼ ξεύρω ἓνα κορίτσι, τὴν Νοταρίδου ποῦ ξεύρει ἐργαλειό καὶ θὰ τὸ παρακαλέσω νὰ ἔρχηται αὐτὸ νὰ μᾶς δείχνῃ.

ΖΩΓΡΑΦΟΥ. Δὲν πιστεύω. Καὶ ἂν ἔλθῃ μιὰ φορὰ τί ὠφελεῖ;

ΑΔΑΜΙΔΗΣ. Εἶναι πτωχό. Νὰ τὸ πληρώσωμε νὰ ἔρχηται μιὰ ὥρα τὸ μεσημέρι καὶ μιὰ τὸ βράδυ μετὰ τὸ μάθημα.

ΖΗΣΙΔΟΥ. Νὰ ἀναλάβῃ ἡ Σουλακάκη ποῦ τὸ γνωρίζῃ νὰ τὸ ρωτήσῃ ἂν ἔρχηται καὶ πόσα χρήματα θέλει.

ΣΟΥΛΑΚΑΚΗ. Μάλιστα θὰ ὑπάγω νὰ τὴν ρωτήσω ἂν ἔρχεται.

Τὰ παιδιά δέχονται καὶ ἀναθέτουν στὴν μαθήτρια

Σουλακάκη τὴν ἐκτέλεση τῆς ἀποφάσεως, τὴν ὁποία καὶ σημειώνουν σ' ἓνα τετράδιο μὲ πολλά φύλλα τὸ ὁποῖον ὀνομάζουν τετράδιο πράξεων τῶν μαθητῶν τῆς Εἰς καὶ ΣΤῆς τάξεως, κατὰ τὸν ἐξῆς τρόπον.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΗ ΠΡΩΤΗ

Θέμα πρὸς συζήτηση. Πῶς θὰ μπορέσουν τὰ κορίτσια τοῦ σχολείου μας νὰ μάθουν νὰ ὑφαίνουν χαλιά.

Τὰ παιδιά ὕστερα ἀπὸ συζήτηση ἀποφασίζουν.
α') Νὰ ὑπάγη ἡ Σουλακάκη νὰ ἐρωτήσῃ τὴν Νοταρίδου ἂν θέλῃ νὰ ἐρῆται στὸ σχολεῖο δυὸ ἄρες τὴν ἡμέρα γιὰ νὰ δείξῃ στὰ κορίτσια πῶς νὰ ὑφαίνουν χαλιά.

ΠΡΩΙΟΣ. Μαθ. Ἄφ' οὗ δὲν κάμωμε ἐργαλεῖα πῶς ζητᾶτε δασκάλα; Τί τὴν θέλομε;

ΔΥΟ ΚΟΡΙΤΣΙΑ. Θὰ κάμωμε, θὰ κάμωμε, θὰ φροντίσωμε μὲ κάθε τρόπο νὰ κάμωμε.

ΠΡΩΙΟΣ. Θὰ κάμωμε ἀλλὰ πρέπει νὰ ἔχωμε καὶ χρήματα ἀρκετά.

ΓΕΩΡΓΟΥΛΑΚΟΥ. Μὲ ἐρωτᾷ. Ἐχει, κύριε, τὸ σχολικὸ ταμεῖο χρήματα;

Ἀπαντῶ ὅτι ἔχει ἀλλ' ὅχι ὅσα χρειάζεται ὁ ἐργαλεῖός.

ΑΔΑΜΙΔΗΣ. (Μαθ. υἱὸς ζυλουργοῦ). Ἐνας ἐργαλεῖός θὰ στοιχίξῃ ἕως 3000 δραχμάς.

ΩΡΑΙΟΠΟΥΛΟΣ. Ποῦ ξεύρεις σύ;

ΑΔΑΜΙΔΗΣ. Δὲν ξεύρω ἀλλὰ ὑποθέτω ὅτι τόσα θέλει. Ὁ πατέρας μου θὰ ξεύρῃ (εἶναι λεπτοουργός). Καὶ ὁ ἴδιος μὲ ἐρωτᾷ.

Μήπως ξεύρετε σεῖς, Κύριε;

Ἀπαντῶ ὅτι δὲν ξεύρω, διότι δὲν συνέβη ποτὲ νὰ μοῦ παρουσιασθῇ ἓνα τέτοιο ζήτημα.

ΝΙΚΟΛΑΪΔΟΥ. Νὰ ρωτήσωμε τὸν κ. Διευθυντὴ τοῦ Ἐργοστασίου, αὐτὸς γνωρίζει πόσο στοιχίζει ἓνας μεγάλος καὶ ἓνας μικρὸς ἐργαλεῖός.

Τὰ παιδιά δέχονται καὶ ἀναθέτουν εἰς τὴν ἐπιτροπὴ τῆς ΣΤ'. τάξεως νὰ ὑπάγῃ νὰ ρωτήσῃ τὸν κ. Διευθυντὴ πόσο στοιχίζει ὁ κάθε ἓνας ἐργαλεῖός. Αὐτὸ σημειώνεται εἰς τὸ βιβλίον Πράξεων ὡς δευτέρα Β'. ἀπόφασις.

ΓΚΙΡΤΖΗ. Μαθ)ια. Δὲν χρειάζεται μόνο ἐργαλεῖός, χρειάζονται καὶ νήματα καὶ θέλουν καὶ αὐτὰ λεπτά.

ΜΑΝΤΖΑΡΟΠΟΥΛΟΥ. Μ)ια. Ὡς πόσα νήματα χρειάζονται;

ΜΑΛΛΙΔΟΥ Μ)ια. Αὐτὸ τὸ ξεύρωμε. Μᾶς τὸ ἔχει πῆ ὁ διευθυντὴς τοῦ Ἐφαντουργείου καὶ τὸ ἔχομε σημειώσει στὸ τετράδιο παρατηρήσεων.

ΠΑΛΑΚΙΔΗΣ. Μ)ης. Ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ χαλί. Ἄν κάμωμε μικρὸ θέλει 6 ἕως 8 ὀκτάδες μάλλινο νήμα καὶ 4—6 ὀκτάδ. βαμβακερὸ σπάγκο. Ἄν κάμωμε μεγάλο χαλί θέλει 12 ἕως 15 ὀκτάδες μάλλινο νήμα καὶ 10 ἕως 12 ὀκτάδ. βαμβακερὸ.

ΦΙΛΙΠΠΙΔΟΥ Μ)ια. Ὁ κ. Διευθυντὴς τοῦ Ἐφαντουργείου μᾶς εἶπε καὶ πόσο στοιχίζει ἡ ὀκτὰ τὸ νήμα. Τὸ μάλλινο στοιχίζει 138 δραχ. ἡ ὀκτὰ, τὸ βαμβακερὸ 82 δραχ. ἡ ὀκτὰ.

Σημειώνεται ἡ Βα ἀπόφασις ὡς ἐξῆς.

Β'. Νὰ ὑπάγῃ ἡ ἐπιτροπὴ στὸ ἐργοστάσιο νὰ ἐρωτήσῃ τὸν κ. διευθυντὴ, πόσο στοιχίζει ἓνας μεγάλος καὶ ἓνας μικρὸς ἐργαλεῖός.

ΧΡΥΣΑΚΗΣ. Καθὼς φαίνεται πολλὰ χρήματα χρειάζονται καὶ δὲν θὰ τὰ ἔχομε.

ΟΡΦΑΝΟΣ. Νὰ μαζεύσωμε ἐράνους ἀπὸ τὰ παιδιά.

ΒΟΥΛΤΣΟΣ. Πόσα χρήματα θὰ φέρουν τὰ παιδιά; Καὶ νὰ φέρουν θὰ φέρουν τὸ πολὺ 600 δραχμῆς. Ἡμεῖς χρειαζόμεθα πολλά.

ΚΑΛΛΙΔΗΣ. Μ)ῆς. Κύριε, νὰ δώσωμε μιὰ θεατρικὴ παράσταση γιὰ νὰ μαζεύσωμε χρήματα.

ΜΕΡΙΚΑ ΠΑΙΔΙΑ. Αὐτὸ νὰ κάμωμε, Κύριε.

Τοὺς ἀπαντῶ. Αὐτὸ θὰ τὸ συζητήσωμε εἰς ἄλλη

συζήτηση και θα ιδούμε αν μπορούμε να τὸ κάμουμε.

Τοῦτο σημειώνεται εἰς τὸ βιβλίον Πράξεων ὡς Γη ἀπόφαση.

Νὰ συζητηθῆ εἰς ἄλλην συνεδρίαση, πῶς θὰ δώσωμε μιὰ θεατρικὴ παράσταση γιὰ νὰ μαζεύσωμε χρήματα γιὰ νὰ πληρώσωμε τὸν ἐργαλειὸν καὶ τὰ νήματα.

Ἐδῶ τελειώνει ἡ συζήτηση χωρὶς νὰ καταλήξῃ σὲ κανένα θετικὸ ἀποτέλεσμα. Τὸ γιὰτι εὐκόλως μπορεῖ νὰ τὸ ἐννοήσῃ ὁ καθένας. Ἐφ' ὅσον τὸ σχολικὸ ταμεῖον δὲν εἶχε χρήματα μὲ τὰ ὁποῖα νὰ γινόταν ὁ ἐργαλειός, νὰ ἀγοράζονταν τὰ νήματα καὶ νὰ πληρωθῆ μιὰ γυναῖκα γιὰ νὰ δείξῃ στὰ κορίτσια πῶς νὰ ὑφαίνουν, ἦταν ἀδύνατον τὰ παιδιὰ νὰ λάβουν ὀριστικὴ ἀπόφαση. Γιὰ τὸ ὡς (Δη) ἀπόφαση ἔγραψαν στὸ βιβλίον τὸ ἐξῆς.

(Δ'. Ἄν κατορθώσωμε καὶ οἰκονομήσωμε τὰ χρειάζόμενα χρήματα, θὰ ἀρχίσωμε ἀμέσως τὴν ἐκτέλεση τῆς ἐργασίας).

Ἐγὼ διὰ νὰ ἐνθαρρύνω περισσότερο τὰ παιδιὰ τοὺς λέγω. Σεῖς, παιδιὰ, κάμετε τώρα τὰ ἄλλα τὰ ὁποῖα ἀπεφασίσατε καὶ ὅλοι μαζί θὰ φροντίσωμε νὰ οἰκονομήσωμε τὰ χρειάζόμενα χρήματα.

Ἡ συνεδρίαση τελειώνει.

Ὁ Γραμματεὺς τῆς Ἐπιτροπῆς (Δαμασκηνίδης μαθητὴς καλλιγράφος) διαβάζει ὅσα σημείωσε στὸ τετράδιον τῶν πράξεων.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΗ ΠΡΩΤΗ

Θέμα γιὰ συζήτηση. Πῶς θὰ μπορέσουν νὰ μάθουν τὰ κορίτσια τοῦ σχολείου μας νὰ ὑφαίνουν χαλιά.

Τὰ παιδιὰ ἀποφασίζουν κατὰ τὴ συζήτηση.

Α'. Νὰ ὑπάγῃ ἡ Σουλακάκη νὰ συνεννοηθῆ μὲ τὴ Νοταρίδου, ἀν ἔρχεται στὸ σχολεῖον δυὸ ὥρες τὴν ἡμέρα γιὰ νὰ δείξῃ στὰ κορίτσια πῶς νὰ ὑφαίνουν χαλιά.

Β'. Νὰ ὑπάγῃ ἡ ἐπιτροπὴ εἰς τὸ ἐργοστάσιον καὶ νὰ ἐρωτήσῃ τὸν κ. Διευθυντὴν, πόσο στοιχίζει ἓνας μεγάλος καὶ ἓνας μικρὸς ἐργαλειός, καὶ εἰς ποῖον τεχνικὴν μπορούμε νὰ κατασκευάσωμε αὐτοὺς καλύτερα.

Γ'. Νὰ συζητηθῆ εἰς ἄλλη συνεδρίαση, πῶς θὰ κάμωμε μιὰ θεατρικὴ παράσταση γιὰ νὰ μαζεύσωμε χρήματα γιὰ νὰ πληρώσωμε τὰ νήματα καὶ τὸν ἐργαλειό.

Δ'. Ἄν κατορθώσωμε καὶ οἰκονομήσωμε τὰ χρειάζόμενα χρήματα, θὰ ἀρχίσωμε ἀμέσως τὴν ἐκτέλεση τῆς ἐργασίας.

Ἐν Ἀλεξανδρουπόλει τῆς 28 Ὀκτωβρίου 1927.

Οἱ μαθηταὶ τῆς Εἰς καὶ ΣΤ'. τάξεως.

Ἄντι νὰ χάνωσι ὥραν τὰ παιδιὰ γιὰ νὰ ὑπογράφουν τὰς ἀποφάσεις, ἐπέτρεψαν εἰς τὸν Πρόεδρον τῆς ἐπιτροπῆς τῶν νὰ ὑπογράψῃ γιὰ λογαριασμὸ ὅλων τὰς ἀποφάσεις μαζί μὲ τὸν γραμματέα.

Πῶς κατασκευάσθησαν οἱ ἐργαλειοὶ καὶ πῶς ἐκανονίσθη ἡ ἐργασία τῶν κοριτσιῶν.

Γιὰ τὸ ζήτημα αὐτὸ τῶν ἐργαλείων συνεννοήθηκα μὲ τὸν τότε Ἐπιθεωρητὴν κ. Λαγουμιτζάκη, μὲ τὸν ὁποῖον συχνὰ συζητούσαμε γιὰ τὴν πρακτικὴν ἐκπαίδευσιν τῶν παιδιῶν καὶ ὁ ὁποῖος μὲ ὑπερβολικὸ ἐνθουσιασμὸ ὑπεστήριξε τοῦτο. Οὗτος ἤλθε ἀμέσως εἰς συνεννόησιν μὲ τὸν Διευθυντὴ τοῦ ἐργοστασίου κ. Ἀργυρόπουλον, ὁ ὁποῖος προθύμως ἀνέλαβε καὶ ἐγκατέστησε εἰς ἓνα ἄδειον δωμάτιον τοῦ σχολείου μας, ἓνα μεγάλο καὶ ἓνα μικρὸ ἐργαλειὸν μὲ πίστωση. Ἐπίσης μᾶς ἐχορήγησε μὲ πίστωση ὅσες ὀκάδες νῆμα ἐχρειάζετο. Ἔτσι γιὰ μεγάλη εὐχαρίστησιν τῶν παιδιῶν ἐστήθησαν δύο ἐργαλειοί.

Πρὶν ἀκόμη στηθοῦν οἱ ἐργαλειοὶ τὰ παιδιὰ σύμφωνα μὲ τὴν ἀπόφασιν ποῦ εἶχαν λάβει, συνεννοήθη-

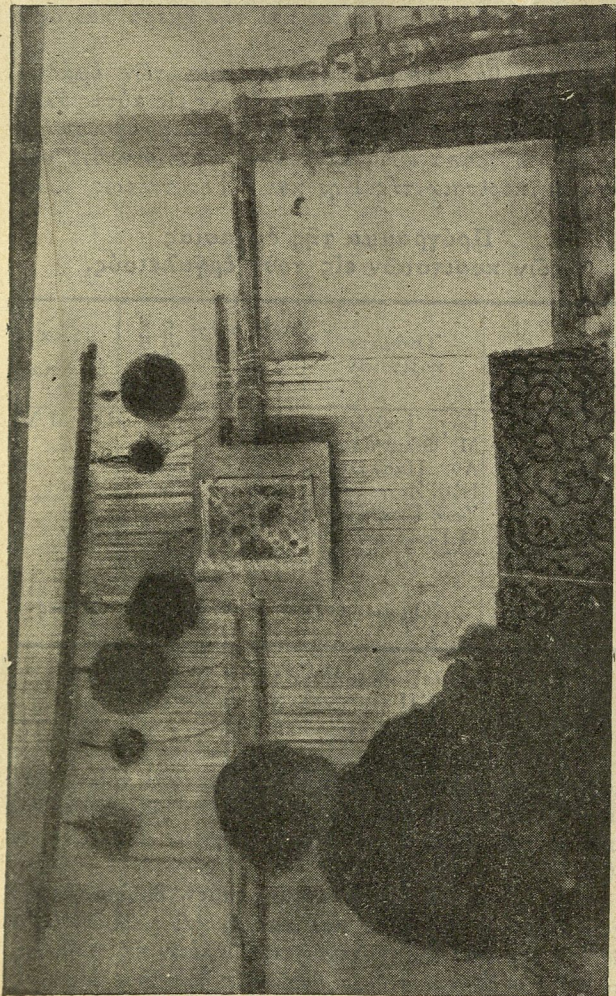
καν και με το κορίτσι που είπαμε παρα πάνω την Νοταρίδου και επειδή δε δέχθηκε, ο κ. Διευθυντής έστειλε μια εργάτρια από το εργοστάσιο για να δείξει στα κορίτσια πως θα υφαινουν. 'Η εργάτρια αυτή ηρχετο μίαν ώρα την ημέραν από την 1—2 ώρα μετά το μεσημέρι και έδειχε στα κορίτσια να υφαινουν. Είς τον Διευθυντήν του εργοστασίου, τα παιδια έστειλαν μια έπιτροπή και τον ευχαρίστησαν γ α την προθυμία που έδειξε.

Τη διεύθυνση τής εργασίας αυτής, μέχρις οτου τελειώση το υφασμα των χαλιών, ενός μικρού και ενός μεγάλου και κατορθώσουν και μάθουν να υφαινουν, οσα κορίτσια θα μπορούσαν, ανέλαβε μια έπιτροπή από τρία κορίτσια. 'Η έπιτροπή αυτή κανόνισε την εργασία των κοριτσιών κατά τον έπόμενο τρόπο.

Διήρесе τα κορίτσια που θα μπορούσαν να δουλεύουν εις έξι ομάδας. Κάθε ομάδα περιελάμβανε από έξι κορίτσια και θα δούλευε μια ώρα την ημέρα, τέσσαρα κορίτσια στο μεγάλο εργαλειό και δυό στο μικρό με την σειρά. 'Η Αη ομάδα την Δευτέραν την 1—2 ώρα μετά μεσημβριάν, ή Βα την Τρίτην και αι άλλαι με την ιδίαν σειράν. Το πρόγραμμα αυτό υστερα από συζήτηση, ή οποία έγινε μεταξύ των κοριτσιών, κατά τον ίδιο τρόπο που γράφομε ότι έγινε ή άλλη συζήτηση παρα πάνω, γράφηκε στο βιβλίο πράξεων, υπογράφηκε από την έπιτροπή και έκολλήθη επάνω εις μια πινακίδα και κρεμάσθηκε πλησίον στην θύρα του δωματίου που ησαν μέσα οι εργαλειοί. Είς την ιδίαν θύραν τα παιδια εκρέμασαν άλλη πινακίδα με την έπιγραφή **Υ φ α ν τ ή ρ ι ο ν**.

Σημειώνομεν κατωτέρω το πρόγραμμα το όποιο συνέταξαν τα κορίτσια και σύμφωνα με το όποιο ειργάσθησαν και έμαθαν να υφαινούν χαλά.

Το πρόγραμμα ανέφερε τας ομάδας και τα όνόματα των κοριτσιών κάθε ομάδος, την τάξη στην ό-

Ο μεγάλος εργαλειός στον όποιον έμαθαν να υφαινουν τα κορίτσια.

ποία άνηκε τὸ κάθε κορίτσι καὶ τὴν ἡμέρα καὶ ὥρα ποῦ θὰ δούλευε.

Ἀφοῦ θὰ μάθαιναν τὰ κορίτσια τῶν ομάδων αὐτῶν νὰ ὑφαίνουιν, θὰ λάβαιναν μέρος εἰς αὐτὰς ἄλλα κορίτσια καὶ ἔτσι θὰ μάθαιναν ὅσα θὰ μπορούσαν.

Μὲ τὸ τρόπο αὐτὸ ἔμαθαν νὰ ὑφαίνουιν ὄχι μόνον τὰ κορίτσια τῆς Εἰς καὶ ΣΤῆς τάξεως, ἀλλὰ

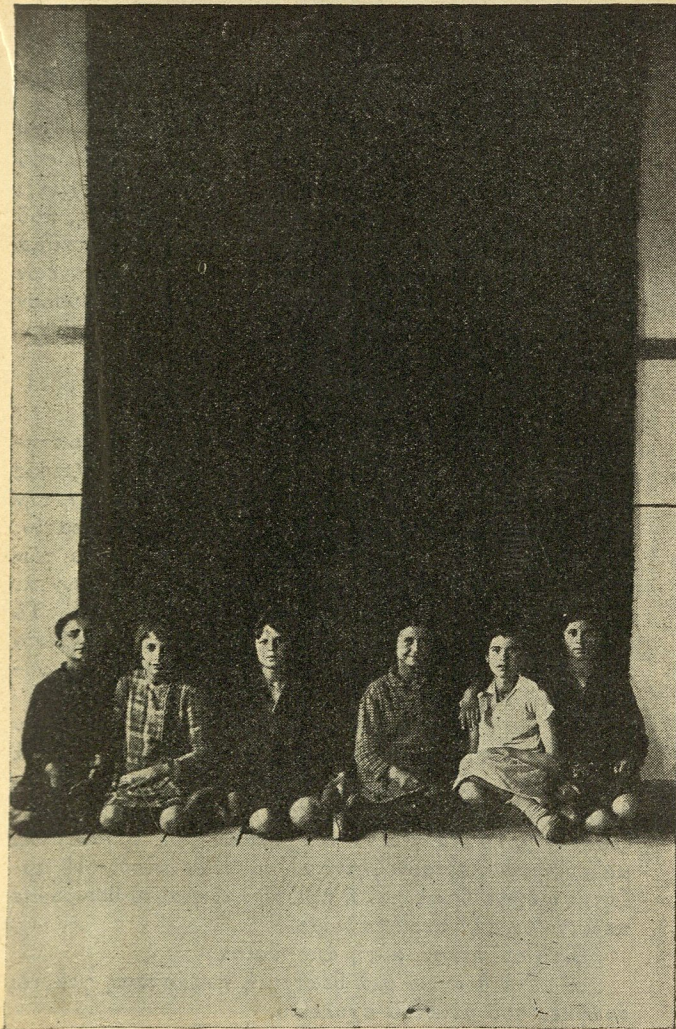
**Πρόγραμμα τῆς ἐργασίας
τῶν κοριτσιῶν εἰς τοὺς ἐργαλειούς.**

Ἀριθ. ομάδων	Ὅμαδες	Ὀνόματα κοριτσιῶν	Τάξη στὴν ὁποία φοιτοῦν	Ἡμέρα ἐργασίας	Ὁρα ἐργασίας
1	Αη	Εὐγ. Ἰναλίδου	Εη	Δευτέρα	1-2 Μ.Μ
		Μ. Φιλιππίδου	Εη	»	»
		Αν. Πασχαλίδου	ΣΤη	»	»
		Εὐφ. Ζωγράφου	Εη	»	»
		Ζωή Γκιρτζή	ΣΤη	»	»
		Μ. Γεωργουλάκου	ΣΤη	»	»
2	Εα	Τρίτη			
		Ὅμοιως ἐσημειώνοντο αἱ ἄλλαι ομάδες			

Ἐν Ἀλεξανδρουπόλει τῆ 10 Νοεμβρίου 1928
Ἡ ἐπιτροπὴ τῶν κοριτσιῶν

καὶ τὰ μεγαλύτερα κορίτσια τῆς Δης καὶ τρίτης τάξεως. Καὶ δὲν ἔμαθαν μόνον τὰ ἄπορα, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνα ποῦ μπορούσαν νὰ θεωρηθοῦν ὅπως δὴποτε εὔπορα.

Μὲ τὴ σειρά καὶ τὴν τάξη αὐτὴ δούλευσαν τὰ κορίτσια τοῦ σχολείου μας καθὼς καὶ μερικαὶ ομάδες κοριτσιῶν τοῦ σχολείου τῶν θηλέων τῆς πόλεως, τὸ ὁποῖον ἐπλήρωσε μίαν ἀναλογία διὰ τοὺς ἐργαλειούς. Μὲ τόσο δὲ ζῆλο καὶ προθυμία δούλευαν καὶ εἰς

Τὸ μεγάλο χαλί ποῦ ὑφαιναν τὰ κορίτσια τοῦ σχολείου.
(ἀπὸ τὴ σχολικὴ ἐκθεσὴ)

ώρας ἐκτὸς τοῦ προγράμματος ὥστε κατώρθωσαν
α') Νὰ μάθουν νὰ ὑφαίνουν χαλιά ὅλα τὰ κορίτσια
ποῦ ἦτο δυνατὸν νὰ μάθουν.

β') Νὰ ὑφάνουν δυὸ χαλιά πολὺ καλά, ἓνα με-
γάλο καὶ ἓνα μικρὸ, τὰ ὅποια εἶναι τώρα κτῆμα τοῦ
σχολείου καὶ ἀξίζουν περὶ τὰς 12 χιλιάδας δραχμὰς.
Τὰ χαλιά αὐτὰ ἐξετέθησαν στὴ σχολικὴ ἐκθεσὴ, ποῦ
ἔκαμαν στὸ τέλος τοῦ σχολικοῦ ἔτους τὰ παιδιά
καὶ προκάλεσαν πάρα πολὺ τὴν προσοχὴ τῶν γονέων
τῶν παιδιῶν, οἱ ὅποιοι ἐδυσκολεύοντο νὰ πιστεύσουν
ὅτι εἶναι ἐργασία παιδιῶν.

Πῶς πληρώθηκαν οἱ ἐργαλειοί.

Εἶπαμε πάρα πάνω ὅτι ὁ διευθυντὴς τοῦ ἐργοστα-
σίου κ. Ἀργυρόπουλος ἐγκατέστησε τοὺς ἐργαλειοὺς
καὶ ἔδωκε καὶ τὰ νήματα με πίστωση. Ἀπὸ ὅλη τὴν
ἀξία, ἓνα μέρος ἐπλήρωσε τὸ σχολικὸ μας ταμεῖο.
Μία ἀναλογία τὸ σχολικὸ ταμεῖο τοῦ σχολείου τῶν
θηλέων τῆς πόλεως με τὴ συμφωνία νὰ ἔρχονται
καὶ τὰ κορίτσια αὐτοῦ νὰ μαθαίνουν ἐργαλειό. Τὸ
μεγαλύτερο ὅμως μέρος τῆς ἀξίας ἔμεινε ἀπλήρωτο
καὶ τὸ σχολικὸ μας ταμεῖο ἤτο ἀδύνατο νὰ οἰκονο-
μήσῃ χρήματα.

Τὰ παιδιά σύμφωνα με μιὰ ἀπόφαση, ποῦ εἶχαν
λάβει στὴν πρώτη συνεδρίαση καὶ ἡ ὁποία ἔλεγε, νὰ
συζητήσουν εἰς ἄλλη συνεδρίαση, πῶς θὰ κατωρ-
θώσουν νὰ δώσουν μιὰ θεατρικὴ παράσταση, νὰ μα-
ζεύσουν χρήματα γιὰ νὰ πληρώσουν τοὺς ἐργαλειοὺς,
μαζεύθηκαν καὶ συνεζήτησαν τὸ θέμα αὐτό. Ἡ συ-
ζήτηση ἔγινε ὅπως καὶ ἡ πρώτη καὶ γι' αὐτὸ θεωροῦμε
περιττὸ νὰ τὴν περιγράψωμε.

Στὴ συζήτηση αὐτὴ ἀπεφάσισαν

α') Νὰ δώσουν μιὰ θεατρικὴ παράσταση γιὰ τὰς
ἀνάγκες τοῦ μεικτοῦ σχολείου.

Τὰ παιδιά τοῦ σχολείου δίδουν θεατρικὴ παράσταση ἐπὶν χορὸ τοῦ Ζαλόγγου
γιὰ νὰ εἰσπράξουν χρήματα καὶ πληρώσουν τοὺς ἐργαλειοὺς.

β') Ὡς θεατρικὴν παράσταση ἐκλέγουν τὸ δρᾶμα «Ὁ Χορὸς τοῦ Ζαλόγγου».

γ') Νὰ τὴν δώσουν τὴν 25 Μαρτίου.

δ') Νὰ προετοιμαστοῦν εἰς τὸ δρᾶμα ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν ἑνὸς διδασκάλου τοῦ Σχολείου τοῦ κ. Τασιπούλου.

ε') Νὰ τὸ δώσουν εἰς τὴν αἴθουσα ποῦ δίδονταν συνήθως θεατρικαὶ παραστάσεις.

στ') Νὰ διανείμουν τὰ προγράμματα καὶ τὰ εἰσιτήρια μόνον τὰ παιδιὰ.

ζ') Νὰ προμηθεύσουν ὅ,τι θὰ ἐχρειάζετο γιὰ τὸ δρᾶμα. (Ἐθνικὰς ἐνδυμασίας, ὄπλα κ.λ.π.).

η') Ὅλη αὐτὴ ἡ ἐργασία νὰ γίνῃ εἰς ὥρας ἐκτὸς ἀπὸ τὸ πρόγραμμα τῶν μαθημάτων.

καὶ θ') Ὅλην αὐτὴν τὴν ἐργασία νὰ διευθύνῃ ἡ τακτικὴ ἐπιτροπὴ τῶν παιδιῶν.

Ὅλες αὐτὲς τὲς ἀποφάσεις τὰ παιδιὰ τὲς ἐξετέλεσαν μὲ ἀκρίβειαν. Ἡ παράσταση δόθηκε τὴν 25 Μαρτίου τὸ βράδυ μὲ ἐπιτυχία τόση, ποῦ δὲν τὴν περίμεναν ποτὲ οἱ θεαταὶ ἀπὸ παιδιὰ τοῦ δημοτικοῦ σχολείου.

Ἀπὸ τὴ θεατρικὴ αὐτὴ παράσταση μαζεύθηκαν ὀκτὼ χιλιάδες δραχμαί. Ἀπὸ αὐτὲς πληρώθηκε τὸ χρέος ποῦ εἶχε τὸ σχολεῖο γιὰ τοὺς ἐργαλειοὺς τέσσαρες χιλιάδες δραχμὲς καὶ ἔμειναν καὶ στὸ σχολικὸ ταμεῖο, ἄλλες τέσσαρες χιλιάδες γιὰ τὲς ἄλλες σχολικὰς ἀνάγκες.

Ἀπὸ ὅλη αὐτὴ τὴν ἐργασία ποῦ ἔγινε γιὰ τὰ χαλιὰ εἰς ὥρας ἐκτὸς τοῦ προγράμματος τῶν μαθημάτων, ὁ καθένας μπορεῖ νὰ ἐννοήσῃ τί ἔμαθαν καὶ πόσα ἔμαθαν τὰ παιδιὰ. Τὸ σπουδαιότερον ὅμως ἀπὸ ὅλα εἶναι, ὅτι τὰ περισσότερα κορίτσια ἔμαθαν νὰ ὑφαίνουν χαλιὰ. Μερικὰ δὲ ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἄπορα μὲν ἐτελείωσαν τὸ σχολεῖο, ἄρχισαν νὰ δουλεύουν στὸ ἐργοστάσιον μὲ 40 καὶ 50 δραχμὲς τὴν ἡμέραν.

Γιὰ τὴν ἐργασία αὐτὴ τὰ παιδιὰ τῆς Εἰς καὶ

ΣΤ'. τάξεως ἔκαμαν τρεῖς ἐν ὄλῳ συνεδριάσεις αἱ ὁποῖες εἶναι γραμμένες στὸ βιβλίον πράξεων.

Ἡ πρώτη μὲ θέμα. Πῶς θὰ μάθουν τὰ κορίτσια τοῦ σχολείου νὰ ὑφαίνουν χαλιὰ.

Ἡ δευτέρα μὲ θέμα. Πῶς πρέπει νὰ γίνῃ τὸ πρόγραμμα τῆς ἐργασίας τῶν κοριτσιῶν στοὺς ἐργαλειοὺς καὶ ἡ

Τρίτη μὲ θέμα. Πῶς θὰ δώσουν τὰ παιδιὰ μιὰ θεατρικὴ παράσταση γιὰ νὰ εἰσπράξουν χρήματα νὰ πληρώσουν τοὺς ἐργαλειοὺς. Ὅλαι αἱ ἀποφάσεις ποῦ ἐλήφθησαν στὲς συνεδριάσεις αὐτὲς ἐξετελέσθησαν ἀπὸ τὰ παιδιὰ μὲ κάθε ἀκρίβεια καὶ ὑπερβολικὴ προθυμία.

Ποῖα καὶ πόσα μαθήματα διδάχθηκαν ἐπάνω στὲς παρατηρήσεις τῶν παιδιῶν ἀπὸ τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ ἐργοστασίου τῶν χαλιῶν.

Ἀπὸ ὅσα εἶπαμε παραπάνω εἶναι εὐκόλον ὁ καθένας νὰ ἐννοήσῃ ποῖα πρακτικὴ ὠφέλεια προέκυψε γιὰ τὰ παιδιὰ καὶ ποῖα κίνησις καὶ ἐνέργεια δημιούργησε γι' αὐτά. Ἀπὸ τὲς παρατηρήσεις ποῦ συνεκέντρωσαν καὶ τὲς συζητήσεις ποῦ ἔκαμαν, προέκυψε τόσο ὕλικὸν ἐργασίας καὶ τόσα ἐρωτήματα, ποῦ γιὰ τὴν ἐπεξεργασία ὧν αὐτῶν, χρειάσθησαν νὰ γίνουν πολλὰ μαθήματα τῶν διαφόρων κλάδων καὶ νὰ διαρκέσουν πολλὰς ἡμέρας.

Θὰ ἀναφέρω μὲ πῶς ἔγινε ἡ ἐπεξεργασία αὐτὴ, χωρὶς βέβαιον νὰ ἰσχυρισθῶμεν, ὅτι ἐπεξεργασθῆκαμε τὴν ἐργασία αὐτὴν, ἀπ' ὅλες τὲς πλευρὰς τῆς, ὅπως καὶ ὅσον ἔπρεπε. Ἐκεῖνον μόνον ποῦ προσπαθήσαμε νὰ κάμωμε ἤτο, ὅτι ἡ ἐπεξεργασία αὐτὴ ἡ καλύτερα ἢ διδασκαλία τῶν μαθημάτων νὰ εἶναι ἀπὸ τὴν ὕλην τὴν ἀναγραφομένην στὸ πρόγραμμα ποῦ ἰσχύει γιὰ τὰ σχολεῖα μας καὶ νὰ γίνεταί κατὰ τὴν ὥραν ποῦ ἀνέγραφε τὸ ὠρολόγιον Πρόγραμμα, γιὰ νὰ εἴμεθα σύμ-

φωνοι με αυτό, καθώς αναφέραμε πάρα πάνω. Με άλλα λόγια προσπαθήσαμε να εφαρμόσουμε το σχο-
λεῖο τῆς ἐργασίας ἐπάνω στο πλαίσιο τοῦ ἰσχύοντος
προγράμματος.

Τὸ προτιμώτερο ὅμως καὶ καλύτερο θὰ ἦτο, ἂν
ἐδιδάσκετο ἡ ὕλη τὴν ὥρα ποῦ θὰ παρουσιάζετο
γι αὐτὴν τὸ ἐρώτημα, χωρὶς νὰ τὴν ἀναβάλουμε γιὰ
τὴν ὥρα ποῦ σημείωνε τὸ πρόγραμμα.

Ἐπάνω στο ὕλικὸ τῆς ἐργασίας τῶν ἐργαλειῶν
ἐγιναν τὰ παρακάτω μαθήματα.

1. Ἐκθεση προφορικῆ.

Στὸ μάθημα τῶν ἐκθέσεων τὰ παιδιὰ μοῦ παρου-
σίασαν τὴν ἐκθεση ποῦ ἔγραψαν γιὰ τὴν ἐπίσκεψη
τοῦ ἐργοστασίου καὶ μοῦ εἶπαν «Κύριε, θὰ διαβάσωμε
τὴν ἐκθεση ποῦ κάμαμε γιὰ τὴν χθεσινὴ μας ἐπίσκεψη.
Δέχθηκα καὶ προσέθεσα. Προτοῦ νὰ διαβάσητε τὴν
ἐκθεση, ἤθελα νὰ μοῦ ἐκθέσῃ ἓνας προφορικὰ ὅ,τι
παρετήρησατε στὴν ἐπίσκεψη ποῦ κάμαμε. Ἐνα
ἀπὸ τὰ παιδιὰ ἄρχισε νὰ ἐκθέτῃ τί παρετήρησε. Τὰ
ἄλλα παιδιὰ παρηκολούθουν μὲ προσοχὴ καὶ συν-
επλήρωναν ὅ,τι παρέλειπε τὸ παιδί. Ἄν ἔβλεπα ὅτι
γινόνταν καμμιὰ σπουδαία παράλειψη τὴν ὁποία τὰ
παιδιὰ δὲν θυμοῦνταν, προσπαθοῦσα νὰ τοὺς ὑπεν-
θυμίσω νὰ τὴν συμπληρώσουν. Ἐπειτα ἐπανελάμβανε
τὴν ἐκθεση ἄλλο παιδί. Καὶ ἔτσι ἐγινε μία πλήρης
καὶ ἀκριβὴς προφορικῆ ἐκθεση.

2. Ἐκθεση γραπτῆ.

Μετὰ τὴν προφορικὴ ἐκθεση τὰ παιδιὰ διάβασαν
τὴ γραπτὴ των ἐκθεση. Ἐνα παιδί διάβαζε καὶ τὰλλα
παρακολουθοῦσαν μὲ προσοχὴ, ὄχι μονάχα ἂν ἐκ-
θέτῃ τὰ πράγματα ὅπως τὰ εἶδαν, ἀλλὰ καὶ ἂν τὰ
διατυπώνη καλὰ καὶ μὲ τὴ σειρά ποῦ ἔπρεπε. Τὰς
ἐλλείψεις τὰς συνεπλήρωναν ὕστερα ἀπὸ τὴ συζήτηση
ποῦ ἔκαμαν γιὰ κάθε ἔλλειψη. Ἄν καμμιὰ παρά-
λειψη δὲν ἔπιπτε στὴν ἀντίληψη τῶν παιδιῶν ταύτην
συνεπλήρωνα ἐγώ.

3. Γραμματικὴ ἀνάλυση.

Μετὰ τὴ προφορικὴ καὶ γραπτὴ ἐκθεση ποῦ
ἔκαμαν τὰ παιδιὰ, τοὺς ἔλεγα νὰ κάμουν σύντομες
περιλήψεις γιὰ κεῖνα ποῦ ἐξέθησαν γραπτὰ καὶ προ-
φορικὰ καὶ νὰ τὲς γράψουν στο τετράδιό τους. Ἄφου
τὲς ἔγραψαν, ἐγένετο συζήτηση ἐπάνω εἰς αὐτὲς ἂν
διετυπώθησαν καλὰ. Μετὰ τὴ διόρθωση ὄλων τῶν
περιλήψεων καὶ τὴ γραμματικὴ ἀνάλυση αὐτῶν, τὲς
κατεχώρουν εἰς τὰ τετράδιά των.

4. Ἀριθμητικῆ.

Στὸ μάθημα τῆς Ἀριθμητικῆς τὰ παιδιὰ ἐπάνω
στοὺς λογαριασμοὺς ποῦ εἶχε τὸ ἐργοστάσιο γιὰ τὴν
πληρωμὴ τῶν ἡμερομισθίων τῶν ἐργατριῶν, τὴν
ἀγορὰ τῶν νημάτων, τὸ πώλημα τῶν χαλιῶν, τῶν
ἐξόδων τῆς μεταφορᾶς τῶν ὑλικῶν. κ.λ.π. τὰ παιδιὰ
ἔκαμαν διάφορα προβλήματα ἀναγόμενα εἰς τὸν
κύκλον ποῦ ἀνέγραψε τὸ ἰσχύον πρόγραμμα δὲ τὴν
ΣΤην ἢ Εην τάξιν ἤτοι τῆς μεθόδου τῶν τριῶν ἢ τῆς
συνθέτου μεθόδου Π.χ. Τὸ μικρὸ χαλί ποῦ εἶναι
3,50 τ.μ. χρειάζεται 12,50 δριάδες νῆμα διὰ νὰ γί
Πόσες δριάδες νῆμα ἐν ὄλῳ θὰ χρειασθῇ τὸ μεγάλο
χαλί ποῦ εἶναι 10,25 τετραγ. μέτρα;

Ἄλλο πρόβλημα. Τὸ μεγάλο χαλί ποῦ ἔχει μᾶκρος
4,09 μετ. καὶ πλάτος 2,50 μετρ. ὑφαίνουν 4 ἐργά-
τριαι εἰς 22 ἡμέρας. Εἰς πόσας ἡμέρας θὰ ὑφάνουν
3 ἐργάτριαι τὸ μικρὸ χαλί ποῦ ἔχει μᾶκρος 2,70 μετ.
καὶ πλάτος 1,25 μέτρα;

Ἄλλο προβλ. Ἐνα μεγάλο χαλί ποῦ εἶναι 10,25
τετ. μέτρα ἐπωλήθη 7,350 δραχμᾶς. Πόσο πρέπει
νὰ πωληθῇ τὸ μικρὸ χαλί ποῦ εἶναι 3,50 τ.μ.,

Θεωρῶ περιττὸ νὰ ἀναφέρω ὅτι ὄλα τὰ προβλή-
ματα ποῦ ἔκαμαν τὰ παιδιὰ ἐπάνω στὴν ἐργασία
αὐτὴ καὶ τὰ ὁποῖα ἦσαν πάρα πολλὰ καὶ διαφόρων
εἰδῶν ἀριθμῶν διήρκεσαν πολλὰ μαθήματα.

5. Γεωμετρία.

Εἰς τὸ μάθημα τῆς Γεωμετρίας τὰ παιδιὰ ἀπὸ

τὴν ἰδίαν ἐργασίαν ἀπεκόμισαν πολλές γεωμετρικὰς γνώσεις περὶ γωνιῶν, τετραγώνου, παραλληλογράμμου, παραλληλεπιπέδου (ἦταν τοιαῦτα τὰ ξύλα τοῦ ἐργαλειοῦ) κ.λ.π. καὶ ἕκαμαν διάφορα γεωμετρικὰ προβλήματα. Π.χ. Πόση εἶναι ἡ ἐπιφάνεια τοῦ μεγάλου χαλιοῦ τὸ ὁποῖον ἔχει πλάτος 2,50 μέτρα καὶ μᾶκρος 4,09; Ἐπίσης τοῦ μικροῦ χαλιοῦ τὸ ὁποῖον ἔχει πλάτος 1,25 καὶ μᾶκρος 2,70; Ἐπίσης τὸ ἐμβαδὸν τοῦ μεγάλου ἐργαλειοῦ. Τοῦ μικροῦ ἐργαλειοῦ. Τὸν ὄγκον τῶν μεγάλων ξύλων, τῶν μικρῶν ξύλων τῶν ἐργαλειῶν καὶ ἄλλα τὰ ὁποῖα θεωροῦμεν περιτὸν νὰναφέρωμε.

6. Γεωγραφία.

Εἰς τὸ μάθημα τῆς Γεωγραφίας ἀπὸ τὴν ἀφορμὴ τοῦ ἔδωκε στὰ παιδιά ὁ διευθυντῆς τοῦ ὑφαντουργείου, ὁ ὁποῖος ἀνεκοίνωσε ὅτι ἡ ταπητουργία προῆλθε ἀπὸ τὴν Κίνα καὶ μετεδόθη εἰς τὰς Ἰνδίας, Τουρκιστάν, Περσίαν Μικρὰν Ἀσίαν. Ἐκαμαν ἐπὶ τοῦ ποῦμε ὅτι ἐξητάσθη ὅλη ἡ Ἀσία. Ἐκαμαν ἐπὶ τοῦ χάρτου νοερά ταξείδια καὶ ἐξήτασαν τὲς χώρες αὐτὲς ἀπ' ὅλες τὲς ἀπόψεις, τὴν διάπλαση τῶν ἐδαφῶν, τὸ κλίμα, τὰ προϊόντα, τὸν πολιτισμὸν καὶ ἕκαμαν τὴν σύγκριση μεταξὺ τῶν ἰδίων χωρῶν καὶ μετὰ τὴν Ἑλλάδα. Ἐκαμαν τὸν χάρτη τῶν χωρῶν. Ἄν τὸ σχολεῖον εἶχε καὶ ἀμμοδοχεῖον, θὰ μπορούσαν νὰ κάμουν ἐκτυπο χάρτη τῶν χωρῶν αὐτῶν. Ὅμοίως ἐξητάσθη καὶ ἡ Βουλγαρία ἐπειδὴ ὁ διευθυντῆς ἔφερε τὰ μάλινα νήματα ἐκ Βουλγαρίας διότι τοῦ στοίχιζαν φθηνότερα.—

7. Φυσικὴ Ἱστορία.

Εἰς τὸ μάθημα τῆς Φυσικῆς ἱστορίας ἀπὸ τὴν ἀφορμὴ τοῦ ἔλαβαν τὰ παιδιά γιὰ τὸ στημόνι τῶν χαλιῶν, ἕκαμαν συζήτηση γιὰ τὸ βαμβάκι, τὸ ὁποῖο εἶχαν φυτευμένο στὸν κήπον, παρακολούθησαν τὴν ἐξέλιξή του καὶ γι'αὐτὸ εἶχαν τὲς πιδ λεπτομερεῖς γνώσεις γιὰ τὴν καλλιέργεια καὶ τὴ χρησιμότητά

αὐτοῦ. Ὅμοία συζήτηση ἔγινε γιὰ τὰ πρόβατα, τὲς ράτσες των, τὴν διατροφή κ.λ.π. ἀπὸ τὴν ἀφορμὴ τῶν μαλλίνων νημάτων (ὑφάδι).

8. Ὁρησκευτικά.

Ἐπάνω στὸ ἐρώτημα: Γιατί αἱ ἐργάτριες νὰ ἐργάζονται μόνον ἕξ ἡμέρες τὴν ἐβδομάδα καὶ ὄχι ἐπτὰ, τὰ παιδιά ὕστερα ἀπὸ μιὰ πλατεία συζήτηση τοῦ ἕκαμαν, ὅτι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ ἀνάπαυση γιὰ τὴν υἰεία των καὶ ὅτι ὄχι μόνον ἡμεῖς ἀλλὰ ὅλοι οἱ λαοὶ ὠρσαν μιὰ μέρα γιὰ νὰ ἀναπαύωνται, οἱ χριστιανοὶ τὴν Κυριακὴν, οἱ Ἑβραῖοι τὸ Σάββατον, οἱ Τοῦρκοι τὴν Παρασκευὴν κ.λ.π. καὶ ὅτι τὴν ἡμέρα αὐτὴ τὴν ἀφιέρωσαν γιὰ τὴ λατρεία τοῦ θεοῦ καὶ ἀφοῦ συζήτησαν γιὰ τὴν ἡμεῖς ἔχομε τὴν Κυριακὴν ὡς ἡμέρα ἀναπαύσεως καὶ ὄχι ἄλλην ἡμέραν καὶ τὸ τί πρέπει νὰ κάμουν τὴν ἡμέρα αὐτὴ, ἔβγαλαν ὡς συμπέρασμα τὴν Τετάρτη ἐντολὴ «Μνήσθητι τὴν ἡμέραν τοῦ Σαββάτου ἀγιάζειν αὐτήν, ἕξ ἡμέρας ἐργᾶ καὶ ποιήσεις πάντα τὰ ἔργα σου, τῇ δὲ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ Σάββατα κυρίῳ τῷ θεῷ σου».

9. Χειροτεχνία.

Στὸ μάθημα τῆς χειροτεχνίας τὰ παιδιά μὲ σανιδάκια καλοπελεκημένα ἕκαμαν τὸν ἐργαλειὸν ἢ μέρη καὶ διάφορα ἐργαλεῖα τοῦ ἐργαλειοῦ μὲ μεγάλη ἐπιμέλεια καὶ ἀκριβείαν. Μερικὰ μάλιστα ἀπὸ τὰ παιδιά ἕκαμαν ὡς χειροτέχνημα τόσο καλὰ τοὺς ἐργαλειούς, ὥστε τοὺς ἐκθέσαμε στὴ σχολικὴ μας ἐκθεση τοῦ ἔγινε στὸ τέλος τοῦ σχολικοῦ χρόνου.—Τὰ κορίτσια κέντησαν ἐπάνω στὸ πανὶ τὰ σχέδια τῶν χαλιῶν μὲ μεγάλη ἀκριβεία. Στὰ χειροτεχνήματα αὐτὰ τὰ παιδιά ἔδειχναν τόση προθυμία καὶ ζῆλον ὥστε πολλὰ ἀπὸ αὐτὰ ἔμεναν καὶ εἰργάζοντο καὶ μετὰ τὴ λήξιν τοῦ μαθήματος. Ἡ δυσκολία τοῦ παρουσιάζονταν μόνον, ἦτο ὅτι δὲν εἶχαν τὰ κατάλληλα ἐργαλεῖα (μαχαιράκια, πριονάκια κ.λ.π.) τοῦ χρειάζονταν, καὶ τὰ παιδιά ὅ,τι ἕκαμαν, τὸ ἕκαμαν μόνον μὲ σου-

γιάδες. Για τὴν ἀκρίβεια ποῦ τηροῦσαν στὴ ἐργασία των καὶ τὴν ἐπιμονὴ ποῦ εἶχαν, θὰ ἀναφέρουμε παρακάτω ὅταν θὰ κάμουμε λόγο γιὰ τὸ μάθημα τῆς χειροτεχνίας πῶς γινόνταν.

10. Ἰχνογραφία.

Στὸ μάθημα τῆς Ἰχνογραφίας τὰ παιδιά ἰχνογράφησαν τὸ ἐργαλεῖο, ἄλλα μέρη τοῦ ἐργαλείου, ἄλλα τὰ κορίτσια ὑφαίνοντα καὶ τὰ ἰχνογραφήματα αὐτὰ διώρθωναν μὲ συζήτηση μεταξὺ των, ἂν εἶχαν ἐλλείψεις ἢ μᾶς ζητοῦσαν τὴν ὁδηγία πῶς νὰ τὰ διορθώσουν, ἂν δὲν τὸ κατώρθωναν μόνα των.

11. Μουσική.

Στὸ μάθημα τῆς μουσικῆς ζήτησαν νὰ μάθουν ἀπὸ ἓνα ἄλλο παιδί ποῦ ἤξευρε, τὸ τραγοῦδι τῆς ὑφάντρας καὶ ἔμαθαν ὅχι μονάχα νὰ τὸ ψάλλουν ἀλλὰ καὶ νὰ τὸ χορεύουν.

Στὸν ἀργαλεῖο τῆς καθισμένη τῆ σαῖτα τῆς πετᾶ τὸ ξυλόχτενο κτυπᾷ μιὰ δουλεύτρα παινεμένη.

Κι ὄλο δός του κι' αὐγατίζει ὀλοκέντητα χαλιὰ κι' ἄλλα μάνθια μὲ κλωνιὰ καὶ μὲ τέχνη τὰ πλουμίζει.

Στὸ χωριὸ τὴν ξεύρουν ὄλοι τὴν ὑφάντρα τὴν καλὴ γιὰτὶ σ' ἓνα τῆς χαλὶ φιλοκέντησε τὴν πόλη.

12. Φυσική.

Ἡ χρησιμότης τῶν χαλιῶν ἔδωκε ἀφορμὴ στὰ παιδιά νὰ συζητήσουν, τὸ γιὰτὶ τὰ χαλιὰ τὰ στρώνουν πρὸ πάντων τὸ χειμῶνα καὶ ἐξετάσουν καὶ μάθουν τὰ εὐθερμαγωγὰ καὶ δυσθερμαγωγὰ σώματα.

13. Ἀνάγνωσις.

Ἀπὸ τὴν ἀφορμὴ τῆς ἐργασίας αὐτῆς τὰ παιδιά ἐζήτησαν στὸ μάθημα τῆς ἀναγνώσεως καὶ διάβασαν στὸ Ἀναγνωστικὸ τῆς Εἰς τᾶς τάξεως Συκώκη-Πασσαγιάνη «Τὰ στάχυα» τὸ σχετικὸ μὲ τὴν ὑφαντικὴ ἐργασία κεφάλαιο «Ἡ Ἀράχνη». Διηγήθηκαν τὸ περιεχόμενον, ἀναπαράστησαν αὐτό, ἔκαμαν σύγκριση τοῦ ἐργαλείου τῆς ἀράχνης, ποῦ ἦτο ἀπὸ τοὺς συνειθισμένους ἐργαλείους μὲ τὸν ἐργαλεῖο τῶν χαλιῶν,

τῶν ὑφασμάτων τῆς ἀράχνης μὲ τὰ χαλιὰ καὶ συνεζήτησαν γιὰ τὴ διαγωγὴ καὶ ὑπερηφάνεια τῆς ἀράχνης, μὲ συμπέρασμα, ὅτι ἔπρεπε νὰ τιμωρηθῇ ἢ ὑπερηφάνειά της, ἢ ὅποια καὶ ἐτιμωρήθη.

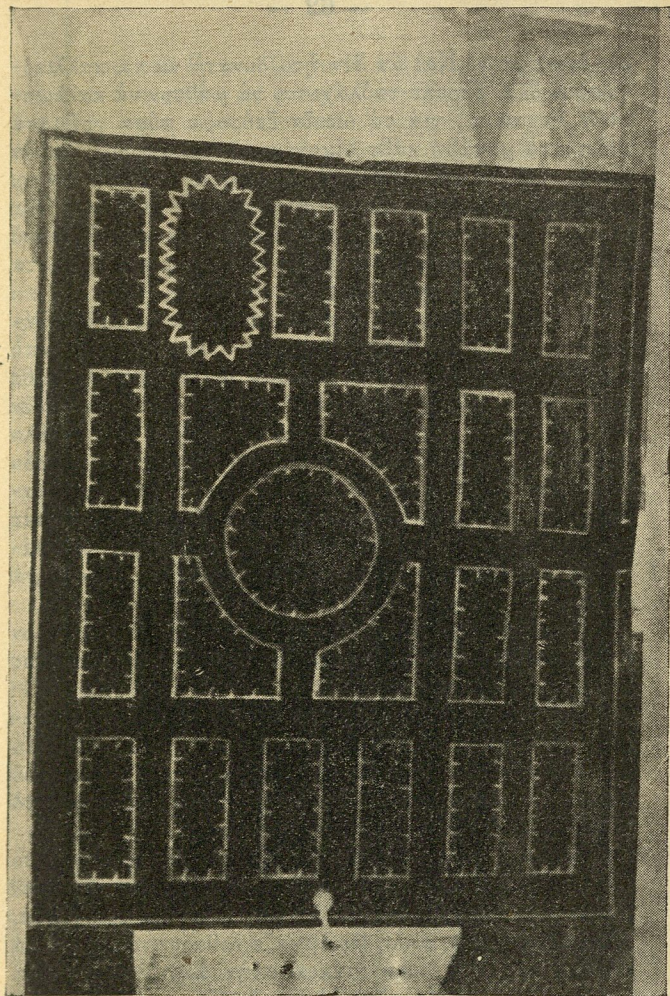
Ἀναφέραμε πάρα πάνω πόσα καὶ ποῖα μαθήματα συνεκεντρώθησαν περὶ τὴν ἐργασίαν αὐτὴν τῶν χαλιῶν ἢ καλύτερα πόση καὶ ποῖα ἐπεξεργασία ἔγινε ἐπάνω στὸ ὕλικὸ τῶν παρατηρήσεων ποῦ ἔκαμαν τὰ παιδιά εἰς τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ ἐργοστασίου τῶν χαλιῶν, χωρὶς νὰ ἐξαντλήσωμε ὅλα τὰ μαθήματα ποῦ ἔγιναν, τὰ ὅποια ἦσαν παραπολλὰ καὶ διήρκεσαν ἀρκετὸ καιρὸ.

Ο ΣΧΟΛΙΚΟΣ ΚΗΠΟΣ

Τὸ τί χρειάζεται ὁ κήπος στὸ σχολεῖο μοῦ φαίνεται πῶς ὁ καθένας τὸ κατάλαβε. Ὁ κήπος γιὰ τὸ σχολεῖο καὶ πρὸ πάντων τὸ σχολεῖο τῆς ἐργασίας εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ πνευμόνια μὲ τὰ ὁποῖα ἀναπνέει τὸ σχολεῖο, ἐφ' ὅσον τὸ ὑλικὸ ποῦ θὰ διδάξῃ στὰ παιδιά, θὰ τὸ πάρῃ ἀπὸ τὴν περιβάλλουσα φύση καὶ τὸ σχολικὸ κήπο. Γιαυτὸ δὲν θὰ ἀναφέρω τίποτε γιὰ τὴ χρησιμότητα τοῦ κήπου. Θὰ περιορισθῶ δὲ μονάχα, εἰς τὸ πῶς τὰ παιδιά τοῦ σχολείου μας κατώρθωσαν νὰ κάμουν σχολικὸ κήπο, τί ἐργασίαν ἔκαμαν εἰς αὐτὸν καὶ ποῖα ὑπῆρξε ἢ ἐκ τοῦ κήπου ἀφέλεια.

Εἶναι γνωστὸ ὅτι τὰ διδακτήρια τῶν σχολείων μας στὰς πόλεις ὅσα εἶναι παλαιά, εἶναι στιβαγμένα ἀνάμεσα εἰς ἄλλα κτίρια καὶ μόλις θὰ ἔχωσι καμμιὰ αὐλὴ καὶ κείνη ὄχι ὅση χρειάζεται. Τέτοιο διδακτήριον ἦτο καὶ τοῦ δικοῦ μας σχολείου, μὲ τὴ διαφορά ὅτι ἐκτὸς τῆς αὐλῆς, εἰς τὴν ἀντίθετο πλευρὰ, εἶχε ἓνα οἰκόμεδο τετρακοσίων μέτρων, τὸ ὁποῖο ἀνῆκε εἰς ἓνα ἰδιώτην.

Τὴν ὑπαρξὴ ἐνὸς κήπου γιὰ τὸ σχολεῖόν μας, ἐθεώρησα ὡς μία ἀπὸ τὰς σπουδαιότερες καὶ ἀπαραίτητες ἀνάγκες, διότι ἀπὸ τὴν ἐργασία ποῦ θὰ ἔκαμαν εἰς αὐτὸν τὰ παιδιά, θὰ ἀπεκόμιζον τὰς φυσιογνωστικὰς καὶ γεωργικὰς τῶν γνώσεις, ποῦ ἦσαν ἀπαραίτητες γιὰ τὴν ζωὴν των. Ἐπρεπε μὲ κάθε τρόπο τὰ παιδιά νὰ μάθουν, ὄχι γνώσεις ξηρὰς μέσα στὴν αἴθουσα ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ δασκάλου, χωρὶς νὰ γνωρίζουν νὰ καλλιεργήσουν ἓνα μαρούλι, ἀλλὰ γνώσεις ζωντανές, ποῦ θὰ τὰς ἀποκτοῦσαν μόνα των, ἂν μὲ τὴν ὁδηγίαν τῶν δασκάλων συνείθιζαν νὰ καλλιεργοῦν στὸ κήπο, ὅλα τὰ φυτὰ καὶ ἄνθη ποῦ μποροῦν νὰ προκόψουν

Σχολικὸς κήπος τὸν ὁποῖον καλλιεργήσαν μόνα των τὰ παιδιά.

εις ένα τόπον. Και αν δεν ήτο δυνατό να τὰ καλλιεργήσουν όλα, έπρεπε τουλάχιστο να μάθουν να καλλιεργούν λαχανικά, για τὰ όποια ξεύρομε πόσα χρήματα δίδει στο μανάβη κάθε οικογένεια, όσο άπορος και αν είναι, για να αγοράση τὰ λαχανικά που θά φάγη. Έπρεπε να μάθουν τὰ παιδιά, πώς σε μιὰ άκρη τής αυλής των μπορούσαν να καλλιεργήσουν μιὰ ή δυό πρασιές λάχανα και να γλυτώσουν μερικά χρήματα από εκείνα που τους έπερνε ο μανάβης.

Η σπουδαία αυτή ανάγκη προκάλεσε μιὰ συζήτηση με τὰ παιδιά τής Εης και ΣΤης τάξεως, από την όποία βγήκε ως αποτέλεσμα ότι έπρεπε με κάθε τρόπο να καλλιεργήσουν ένα κήπο. Έπειδή δε δεν υπήρχε κοντά στο σχολείο άλλο μέρος κατάλληλο για κήπος, απέφασισαν να κάμουν κήπο τὸ οικόπεδο που ήτο παράπλευρα από τὸ σχολείο, αφού τὸ καθαρίσουν από τὰ άγριόχορτα και βγάλουν και τες πέτρες που είχε μέσα. Στην ίδια συζήτηση απέφασισαν και για τήν εργασία του κήπου να κάμουν τὰ εξής.

1. Τήν εργασία όλη του κήπου να τήν κάμουν στα διαλείμματα και εις ώρας εκτός του προγράμματος για να μη χάνουν μαθήματα.

2. Έπειδή θά χρειαζόταν εργαλεία, άξινες, φυάρια, λωστοί, καροτσάκια και τὸ σχολικό ταμείο δεν είχε χρήματα να τὰ αγοράσωμε, κάθε παιδι που θά είχε τιαῦτα, θά τὰ έφερε για λίγες μέρες εις τὸ σχολείο, έως ότου τελειώση ή εργασία.

3. Όλα τὰ παιδιά θά χωρίζονταν εις ομάδας από πέντε πέντε παιδιά, και κάθε ομάδα θά έκαμνε ώρι-σμένη εργασία δηλαδή άλλη θά καθάριζε τὰ χόρτα, άλλη θά έσκαβε, άλλη θά έβγαζε λιθάρια, άλλη θά τὰ μετέφερε με τὰ καροτσάκια στην άκρη τής αυλής.

4. Τήν εργασία αυτή θά τήν διηύθυνε μιὰ επιτροπή από δύο παιδιά και δύο κορίτσια κηπουρών που γνώριζαν όπωςδήποτε κηπουρική.

Έτσι και έγινε. Τὰ παιδιά έβαλαν εις ενέργεια τες αποφάσεις των με μεγάλη άκρίβεια. Απετέλεσαν ένα ολόκληρο συνεργείο και ή εργασία άρχισε. Με τόση προθυμία και ζήλο ειργάζοντο εις κάθε διάλειμμα και εις ώρες μετά τὸ μάθημα, ώστε δεν πέρασαν δέκα πέντε μέρες και τὸ οικόπεδο καθαρίσθηκε, σκάφθηκε, ισοπεδόθηκε και έγινε κήπος.

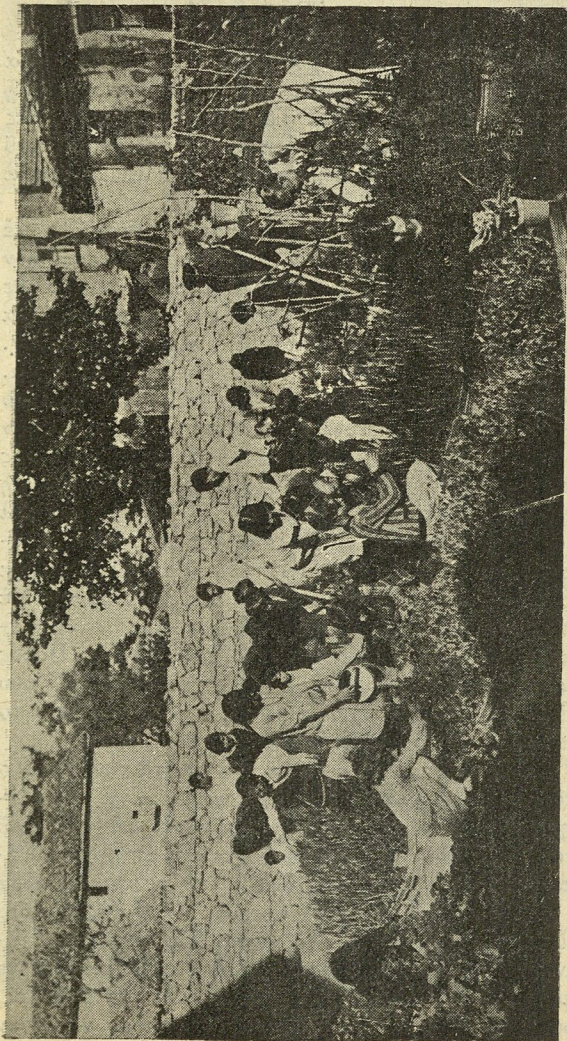
Τὰ ίδια παιδιά τὸν χώρισαν εις πρασιές τες όποιες και μέρασαν μεταξύ των αὶ ομάδες, τες έρριξαν αρκετή κόπρη τήν όποία ήγοράσαμε και έκαμαν ανάμεσα στες πρασιές διαδρόμους. Έπειδή με τήν πρώτη βροχή παρετήρησαν ότι τὸ χώμα των πρασιών σκόρπισε και οί διάδρομοι γέμισαν λάσπη, σκέφθηκαν ότι πρέπει να περιφράζουν τες πρασιές με ευρωπαϊκά κεραμίδια, τὰ όποια όμως έπρεπε να αγοράσωμε και χρήματα δεν είχαμε. Τήν δυσκολία αυτή τήν έλυσε άμέσως ένα παιδι που πρότεινε, να πάνε στο κεραμοποιείο, που ήτο έξω από τήν πόλη και να πάρουν άχρηστα κεραμίδια, δια τὰ όποια πιθανόν να μη ζητούσαν λεπτά. Αυτό και έγινε άμέσως.

Μαζι με τὰ παιδιά των ομάδων του κήπου πήγαμε στο κεραμοποιείο, όπου με μεγάλη ευγένεια μάς δέχθηκε ο διευθυντής κ. Καραγιάννης στον όποιον και άνευκούνωσαμε τὸ σκοπό για τὸν όποιον πήγαμε. Ο κ. Διευθυντής με μεγάλη προθυμία δέχθηκε να μάς δώση όσα κεραμίδια θά χρειαζόνταν για τὸν κήπο δωρεάν και όχι άχρηστα κεραμίδια, αλλά χρήσιμα και πρόσθεσε πώς, για τὸ σχολείο είναι πρόθυμος να προσφέρη ό,τι μπορεί. Έπίσης πολύ πρόθυμα έδωκε εις τὰ παιδιά, όσες πληροφορίες του ζητούσαν για τὸ κεραμοποιείο. Τὰ παιδιά με μεγάλο διαφέρον παρηκολούθησαν τήν εργασία του κεραμοποιείου. Τὸ είδος του χώματος από τὸ όποιον έκαναν οί εργάτες τή λάσπη, πώς τήν δουλεύανε, πώς τήν καλούπιαζαν, πώς τοποθετούσαν τὰ κεραμίδια για να στεγνώσουν, πώς τὰ έψηναν στο φούρνο, πώς ήτο κα-

τεσκευασμένοι και πώς λειτουργούσε ο φοῦρνος κ.λ.π. Τές παρατηρήσεις αυτές που ἔκαμαν τὰ παιδιά στο κεραμοποιεῖο και τές ανακοινώσεις του διευθυντοῦ για τὴν ἐργασία τῆς κεραμοποιίας, σημείωσαν στο τετράδιο τῶν παρατηρήσεων, τὸ ὁποῖον ἔφεραν πάντοτε μαζί των εἰς τές ἐκδρομὲς και ἐπισκέψεις τῶν ἐργοστασίων και ἐργαστηρίων. Τὸν τρόπο τῆς καταγραφῆς του ὑλικοῦ τῶν παρατηρήσεων ὡς και τὸν τρόπο τῆς ἐπεξεργασίας αὐτοῦ, θεωρῶ περιττὸ νὰ ἐπαναλάβω, ἀφ' οὗ τὸν ἀνέφερα εἰς ἄλλη ἐπίσκεψη παραπάνω. Μετὰ τές παρατηρήσεις αυτές τὰ παιδιά ἀφ' οὗ ἠὲχαρίστησαν τὸν κ. Διευθυντή, για τὴν τόση προθυμία του, και ἔλαβαν μαζί των τὸ καθένα ἀπὸ τρία τέσσαρα κεραμίδια, ἐπέστρεψαν στο σχολεῖο. Μὲ τὰ κεραμίδια αὐτὰ περιέφραζαν τές πρασιές των με μεγάλη ἐπιτηδειότητα, ἔκαμαν διαδρόμους, τοὺς ἔστρωσαν με χαλίκι, τὸ ὁποῖον ἔφεραν με τὰ καρτσάκια ἀπὸ τὴν παραλία, που ἦταν κοντὰ στὸν κῆπο, και ἔκαμαν ἓνα πολὺ καλὸν σχολικὸ κῆπο, στὸν ὁποῖο τὰ παιδιά μόνα των ἔδωκαν ἓνα πολὺ ὠραῖο σχέδιο.

Ποία ἐργασία ἐγινε στὸν κῆπο. Πῶς κατενεμήθηκε και πῶς ἐγινε.

Ὁ κῆπος ἐτοιμάσθηκε και ἄρχισε ἡ καλλιέργεια τῶν φυτῶν. Πρὸ του νὰ ἀρχίσῃ ἡ καλλιέργεια ἐγινε μιὰ συζήτηση με θέμα: Ποῖα φυτὰ ἔπρεπε νὰ καλλιεργηθοῦν κατὰ προτίμηση, ἐπειδὴ ὁ κῆπος ἦτο μικρὸς και δὲν θὰ ἦτο δυνατὸ νὰ καλλιεργηθοῦν ὅλα, (ὁ κῆπος μόλις ἦτο 400 τετραγ. μέτρων) και ποῖο φυτὸ θὰ καλλιεργοῦσε ἡ κάθε μία ὁμάδα στὴν πρασιά της. Στὴ συζήτηση αὐτὴ προτιμήθηκαν τὰ λαχανικά και δημητριακά ὡς ἀπαραίτητα και ὠρίσθησαν ὀνομαστικά. Ἡ κάθε μία ὁμάδα ἀνέλαβε νὰ καλλιεργήσῃ ἀπὸ ἓνα για τὸ ὁποῖο ἀνέλαβε τὴν ὑποχρέωση νὰ ἐξετάσῃ α') πότε πρέπει νὰ τὸ φυτεύ-

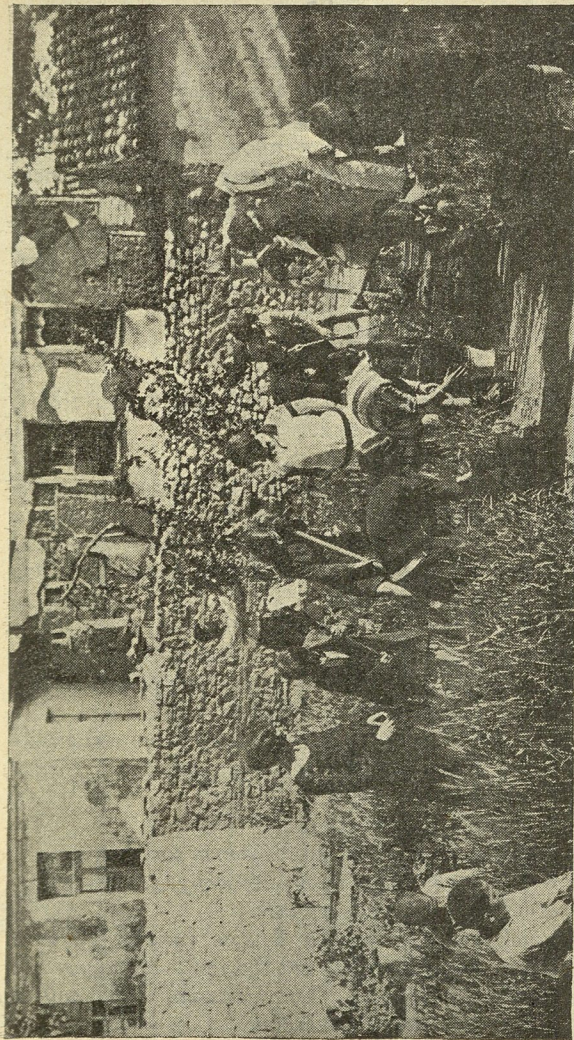

Τὰ παιδιά ποτίζουν τὰ φυτὰ τοῦ κῆπου των τὸ βράδυ μετὰ τὸ μάθημα.

ση, β') πώς πρέπει να τὸ φυτεύση, γ') εἰς ποῖο χῶμα προκόπτει καὶ δ') πώς πρέπει νὰ τὸ περιποιηθῆ γιὰ νὰ προκόψῃ καλλίτερα. Τὲς ὁδηγίαι αὐτὲς θὰ τὲς εὑρίσκαν στὰ βιβλία κηπουρικῆς καὶ γεωργίας, ποὺ τὰ εἴχαμε ἀγοράσει ἐπίτηδες γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ καὶ τὰ εἴχαμε στὴ βιβλιοθήκη.

Ὅλα τὰ παιδιά εἶχαν καὶ ἀπὸ ἓνα τετράδιο μὲ φύλλα ἀνάλογα τὸ ὁποῖον ὠνόμασαν «Τετράδιον παρατηρήσεων εἰς τὰ φυτὰ τοῦ κήπου». Εἰς κάθε φύλλο τοῦ τετραδίου αὐτοῦ ἔγραψαν ὡς ἐπικεφαλίδα τὸ κάθε ἓνα ἀπὸ τὰ φυτὰ ποὺ θὰ καλλιεργοῦσαν λ.χ. Στὸ πρῶτο φύλλο, Σπανάκι. Στὸ δεύτερο, Μαρούλι. Στὸ τρίτο, Μελιτζάνα καὶ οὕτω καθεξῆς. Τὸ τετράδιο αὐτὸ αὐτὸ ἦτο ὁ ἀπαραίτητος σύντροφος τὴν ὥραν ποὺ πήγαιναν στὸ κήπο. Εἰς αὐτὸ σημείωναν τὰ παρατηρήσεις ποὺ ἔκαμναν γιὰ κάθε φυτὸ ἀπὸ τὴ στιγμή ποὺ θὰ τὸ φύτευαν ἕως ὅτου θὰ ὠρίμαζε καὶ θὰ τὸ χρησιμοποιοῦσαν. Δηλαδή εἰς τί χῶμα τὸ ἔσπειραν. Πῶς καλλιεργήσαν τὸ χῶμα. Τί λίπασμα ἔρριξαν καὶ πόσο. Μετὰ πόσες μέρες φύτρωσε. Με πόσα φύλλα φύτρωσε. Πόσες ἡμέρες ἔκαμε νὰ μεγαλώσῃ. Πῶς τὸ καθάρισαν ἀπὸ ξένα χόρτα. Πόσες φορὲς τὸ πότισαν. Πῶς ἐπολέμησαν τὴν ἀσθένειά του ἂν εἶχε. Ποίαν διαφορὰν εἶχε τὸ λιπασμένο ἀπὸ τὸ ἀλίπαστο. Καὶ πόσο παρήγαγε ἡ πρασιά των.

Ἡ καλλιεργεῖα τῶν φυτῶν ἔγινε κατὰ τὸν ἐπόμενο τρόπο. Ἡ κάθε ομάδα ποὺ εἶχε ἀναλάβει νὰ καλλιεργήσῃ ἀπὸ ἓνα φυτὸ ἐδιάβαζε καλὰ τὲς ὁδηγίαι ποῦ ἔγραφε τὸ βιβλίον καὶ μόλις ἤρχετο ἡ ἐποχὴ ποὺ ἔπρεπε νὰ σπείρῃ τὸ φυτὸ, ὠρίζε τὴν ἡμέρα καὶ ὥρα ποὺ θὰ τὸ σπείρῃ καὶ εἰδοποιοῦσε ὅλες τὲς ομάδες νὰ εἶναι τὴν ὥρα αὐτὴ στὸ κήπο. Τὰ παιδιά μαζεύονταν γύρω στὴ πρασιά τῆς ομάδος ποὺ θὰ ἔσπερνε τὸ φυτόν. Ἡ ομάδα αὐτὴ ἀνεκοίνωνε στὶς ἄλλες, τί φυτὸ θὰ σπείρῃ. Τοῦς ἔδειχνε τὸ σπέρμα νὰ ἴδουν πῶς εἶναι. Τοῦς ἔδειχνε πῶς καλλιεργήσαν τὸ χῶμα.

Τὰ παιδιά βοτανίζουσιν τὰ φυτὰ τοῦ κήπου

Τους ἔδειχνε ποῖο λίπασμα καὶ πόσο θὰ ρίξει, ἐνῶ συγχρόνως τὸ ἔρριχνε καὶ τὸ ἀνακάτωνε μὲ τὸ χῶμα. Ἐπειτα ἔσπερνε τὸ φυτὸ καὶ τὸ ἐσκέπαζε μὲ χῶμα, ἐν ᾧ συγχρόνως τοὺς ἔλεγε πόσο βαθειὰ πρέπει νὰ πάγη ὁ σπόρος. Τὰς παρατηρήσεις καὶ ἀνακοινώσεις αὐτὰς τὰ παιδιά ὅλα σημείωναν στὸ τετράδιο καὶ στὸ φύλλο ἐκεῖνο ποῦ ἔγραφε τὸ φυτὸ ποῦ ἔσπειραν. Τὰς ἐσημείωναν δὲ κατὰ τὸν ἐξῆς τρόπο. Λ.χ. Στὸ φύλλο ποῦ ἔγραφε γιὰ τὸ Σπανάκι ἐσημείωναν.

Σπανάκι.

Σπόρος. Σπέρματα μικρὰ κιτρινωπὰ δύο εἰδῶν, στρογγυλὰ καὶ τριγωνικά.

Καλλιέργεια φθινοπωρινή.

17 Σεπτεμβρίου. Τὸ ἐσπείραμε εἰς μαυρόχωμα καλλιεργημένο καλὰ καὶ ἀνακατωμένο μὲ παληὰ κόπρο καὶ λίπασμα τῶν 6—8—8. Κάθε τετράμετρο, 20 δράμια. Τὸ ἐσπείραμε ἀραιὰ εἰς βάθος τεσσάρων δακτύλων.

18 Σεπτεμβρίου. Τὸ ἐποτίσαμε ἐλαφρά.

22 Σεπτεμβρίου. Τὸ ἐποτίσαμε καλὰ.

27 Σεπτεμβρίου. Ἄρχισε νὰ φυτρῶνῃ μὲ δυὸ φύλλα στενὰ μακρὰ. Τὸ ἐποτίσαμε καλὰ.

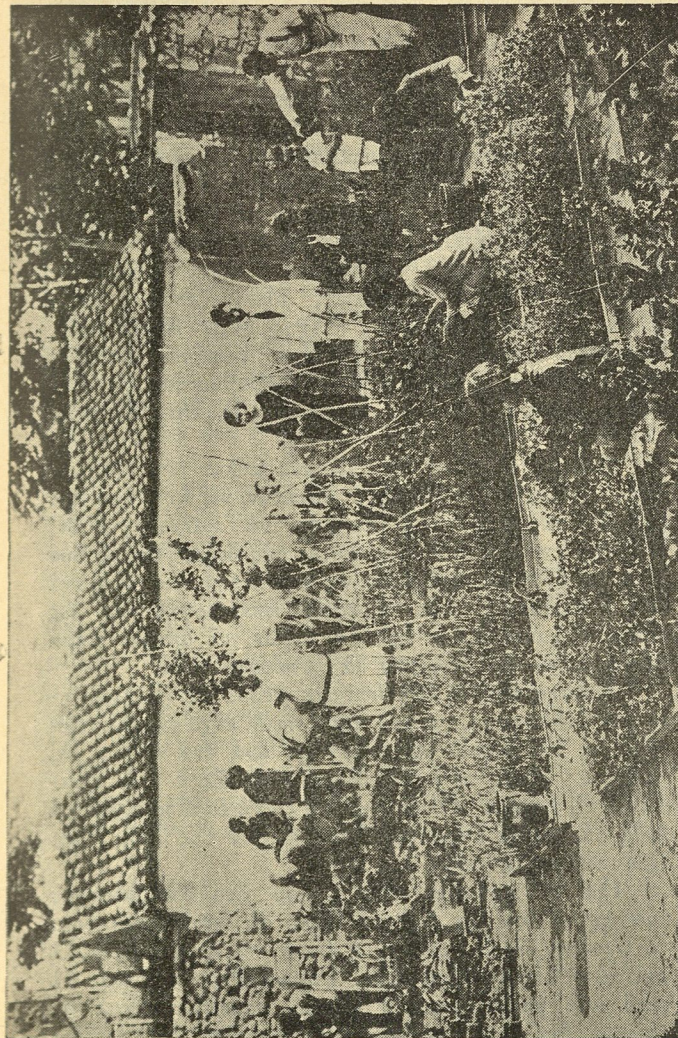
2 Ὀκτωβρίου. Τὰ φύλλα ἐμεγάλωσαν ὀλίγο καὶ ἐπλάτυναν. Καθαρίσαμε τὴν πρασιὰ ἀπὸ ἀγρία χόρτα. Τὸ ἐποτίσαμε καλὰ.

7 Ὀκτωβρίου. Τὸ ἐποτίσαμε.

10 Ὀκτωβρίου. Τὰ φύλλα ἐμεγάλωσαν καὶ ἐπλάτυναν. Κοντὰ στὴ βάση ἔχουν προεξοχάς.

12 Ὀκτωβρίου. Τὸ ἐποτίσαμε.

18 Ὀκτωβρίου. Τὰ φύλλα ἔγιναν ἀρκετὰ μεγάλα. Εἶναι καταπράσινα καὶ ζωηρά. Μοιάζουν μὲ γλῶσσες μεγάλες. Τὸ ἀλίπαστο ἔχει φύλλα μικρότερα καὶ ὑποκίτρινα.

Ζητοῦν μὲ κάθε τρόπο νὰ περιποιηθοῦν τὰ φυτὰ καὶ ἄνθη τῶν πρασιῶν τῶν.

25 'Οκτωβρίου. Τὰ φύλλα ἔγιναν γιὰ μάζευμα. Ἐμαζεύσαμε τὰ μεγάλα καὶ ἀφήσαμε τὰ μικρὰ νὰ μεγαλώσουν. Τὸ ἐποτίσαμε.

Κατὰ τὴν ἀνοιξιὰτικὴ καλλιέργεια ἐσημειώθηκε καὶ ὁ σχηματισμὸς τοῦ στελέχους, τῶν ἀνθέων, τοῦ καρποῦ καὶ τὸ μάζευμα τοῦ σπόρου.

Τέτοιο ἡμερολόγιο ἐκράτησαν τὰ παιδιὰ γιὰ ὅλα τὰ φυτὰ τοῦ κήπου μας, τὰ ὁποῖα ἦσαν τὰ ἐξῆς. Κρομμύδι, Σπανάκι, Μαϊδανός. Σέλινο, Κραμβολάχανο, Κουνουπίδι, Μπάμιες, Μελιντζάνες, Μπιζέλια, Κουκιά, Μαρούλι, Ἀγγουριές, Κολοκυθιές, Πεπονιές, Καρπούζιές, Ἀγγινάρα, Τομάτα, Πατάτα, Φακίη, Ρεβίθια, Σιτάρι, Κριθάρι, Ἀραβόσιτος, Βρώμη, Ρόβη, Σίκαλη, Λινάρι, Βαμβάκι, Σινάπι, Καπνός, Σουσάμι.

Ἐπειδὴ ὁ κῆπος ἦτο μικρὸς μόλις τετρακοσίων τετρ. μέτρων καὶ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἔχη πρασιές γιὰ ὅλα τὰ φυτὰ ποῦ ἔπρεπε νὰ καλλιεργηθοῦν, γι' αὐτὸ τὰ παιδιὰ πολλὰς πρασιές τὲς διήρσαν εἰς δύο μέρη καὶ ἔτσι κατάρθωσαν νὰ καλλιεργήσουν τὰ φυτὰ ποῦ ἀναφέραμε. Δύο πρασιές καλλιεργήθηκαν ὡς σπορεῖα ἀμυγδαλιῶν καὶ καρυδεῶν, αἱ ὁποῖαι τὴν ὥρην ἐμεγάλωσαν καὶ μποροῦν νὰ μεταφυτευτοῦν.

Ἐπίσης ἐπειδὴ δὲν ὑπῆρχε μέρος νὰ καλλιεργηθῆ γιὰ ἀνθόκηπος, γι' αὐτὸ κάθε παιδί εἶχε τὴ γλάστρα του, εἰς τὴν ὁποία καλλιεργήσε ἀνὰ ἓνα ἄνθος. Αἱ γλάστρες αὐτὲς τοποθετήθηκαν στὰ ἄκρα τῶν πρασιῶν τοῦ κήπου. Ὅπως γιὰ τὰ φυτὰ ἔτσι καὶ γιὰ τὰ ἄνθη τὰ παιδιὰ ἐκράτουν ἡμερολόγιον τῆς ζωῆς των. (Ἴδε εἰκόνα κήπου).

Γιὰ τὸ πότισμα τοῦ κήπου ἦτο ἀπαραίτητος ἀνάγκη νὰ ὑπάρχη ἄφθονο νερὸ, τὸ ὁποῖον δὲν εἶχε τὸ σχολεῖο, διότι μόνο μιὰ βρύση ὑπῆρχε στὴ αὐλὴ καὶ αὐτὴ ἔτρεχε λίγο νερὸ. Γιὰ νὰ ἐξασφαλίσουμε τὸ νερὸ ποῦ χρειάζονταν ὁ κῆπος, κατασκευάσαμε μὲ τσίγκο, ἓνα τεπόζιτο τὸ ὁποῖο χωροῦσε 800 ὀκάδες

νερὸ καὶ τὸ τοποθετήσαμε τεχνικὰ κάτω ἀπὸ τὴν βρύση ἀπὸ τὴν ὁποία καὶ ἐγέμιζε. Ἀπὸ τὸ νερὸ αὐτὸ τῆς ἀποθήκης κατάρθωσαν τὰ παιδιὰ μὲ τὰ ποτιστήρια νὰ ποτίζουν τακτικὰ τὸν κῆπο καὶ νὰ τὸν διατηροῦν ἀνθηρότατο.

Μὲ τὴν καλλιέργεια αὐτὴ τοῦ κήπου, τὰ παιδιὰ ἔμαθαν νὰ καλλιεργοῦν καὶ περιποιοῦνται ἄριστα τὰ φυτὰ καὶ τὰ ἄνθη ποῦ ἐφύτευσαν καὶ παρηκολούθησαν τὴν ἐξέλιξιν τῆς ζωῆς αὐτῶν μὲ διαφέρον καὶ τὰ ἡγάπησαν ἀπὸ τὸν κῆπο, οὐδὲ κατὰ τὰς ὥρας κατὰ τὰς ὁποίας δὲν εἶχαν μάθημα.

Ἡ χαρὰ καὶ ἡ προθυμία μὲ τὴν ὁποία δούλευαν, αἱ περιποιήσεις ποῦ ἔκαμναν πρὸς τὰ φυτὰ καὶ ἄνθη, ἡ ἀδμονία μὲ τὴν ὁποίαν παρηκολούθουν τὴν αὐξηση αὐτῶν, αἱ συζητήσεις ποῦ ἔκαμναν μεταξὺ των, καὶ ἡ εὐχαρίστηση ποῦ ζωγραφίζονταν στὰ πρόσωπά των ἀπὸ τὴν ἐργασία αὐτὴ δὲν περιγράφεται.

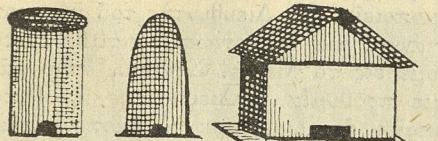
Ὁ κῆπος ἐχρησίμευσε τὸ ζωντανὸ μάθημα τῆς Φυσικῆς Ἱστορίας καὶ Γεωργίας καὶ τὸ τερπνότερο μέσο ποῦ ξεκούραζε τὰ παιδιὰ ἀπὸ τὴν πνευματικὴ κόπωση ποῦ πάθαιναν μέσα στὴν αἴθουσα, κατὰ τὰς ὥρας τῆς διδασκαλίας.

Ἵστερα ἀπὸ ὅσα εἶπαμε παραπάνω γιὰ τὸ σχολικὸ κῆπο εἶναι εὐκολο νὰ ἐνοήσῃ ὁ καθένας γιὰ τὸ ὅτι κῆπος χρησιμεύει γιὰ τὸ σχολεῖο ὡς ἓνα πνευμόνι μὲ τὸ ὁποῖο ἀναπνέει καὶ τοῦ ἀνανεώνει τὴ ζωὴ του.

**ΜΙΑ ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΤΟΝ ΜΕΛΙΣΣΟΚΟΜΙΚΟ
ΣΤΑΘΜΟ ΘΡΑΚΗΣ. ΤΟ ΜΑΘΗΜΑ ΤΗΣ ΜΕ-
ΛΙΣΣΟΚΟΜΙΑΣ ΕΙΣ ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ**

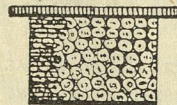
Ένας συνάδελφος δημοδιδάσκαλος είχε την καλω-
σύνη νά μου στείλῃ δῶρο μιὰ κηρήθρα γεμάτη μέλι
μαζί με τὸ πλαίσιο, ποῦ ἦτο κάτι τὸ ὠραῖο νά τῆ
βλέπῃ κανένας. Τὴν κηρήθρα αὐτὴ παρ' ὅλη τὴν ὀ-
ρεξὴ ποῦ μᾶς ἐγέννησε νά τῆ φάμε, τὴν φύλαξα νά
τὴν παρουσιάσω στὰ παιδιά. Ἔτσι καὶ ἔγινε. Μόλις
τὴν παρουσίασα δημιουργήθηκε μιὰ μεγάλη συζήτηση
γιὰ τὴν μελισσοκομία καὶ τὴ χρησιμότητα τῶν με-
λισσῶν, ἡ ὁποία κατέληξε στὴν ἀπόφαση α') νά ἐπι-
σκεφθοῦμε τὸ μελισσοκομεῖο τοῦ ἐποικισμοῦ, τὸ ὁποῖο
εἶχε μελίσινα προωρισμένα νά διανεμηθοῦν στοὺς
πρόσφυγας γεωργούς πρὸς διάδοσιν τῆς μελισσοκο-
μίας καὶ β') νά ἀγοράσωμε ἕνα μελίσι ἐγκατεστη-
μένο εἰς Εὐρωπαϊκὴ κυψέλη, τὸ ὁποῖο ἐτοποιηθήσαμε
στὸ σχολικὸ κῆπο.

Ἐπάνω στὸ μελίσι αὐτό, τοῦ ὁποίου παρηκολού-
θησαν τὴ ζωὴ, ἐμελέτησαν ὀλόκληρη τὴ μελισσοκομία
καὶ ἔμαθαν ὅτι ἡ ἐργασία αὐτὴ εἶναι μία πηγὴ, ἡ
ὁποία μπορεῖ νά δώσῃ ἀρκετὰ χρήματα, χωρὶς με-
γάλα ἐξοδα καὶ χωρὶς νά παρεμποδίξῃ τὰς ἄλλας
ἐργασίας. Ἀπὸ τὴν ἴδια αὐτὴ ἀφορμὴ τοῦ μελισσιοῦ
τὰ παιδιά ἐζήτησαν ἀργότερα νά ἐπισκεφθοῦμε τὸ
Μελισσοκομικὸ σταθμὸ Θράκης τὸν ὁποῖο καὶ ἐπε-
σκέφθημεν. Ἀπὸ τὸ τετράδιο τῶν παρατηρήσεων
τῶν μαθητῶν σημειώνομε πάρα κάτω, πῶς ἔγινε ἡ
ἐπίσκεψις, τί παρατηρήσαμεν καὶ τί ἔμαθαν τὰ παι-
διά. Ἴδου τί σημειώνουσι τὰ παιδιά στὰ τετράδιά των.
Τὴν 18 Ὀκτωβρίου ἡμέραν τρίτην καὶ ὥραν 10
π.μ. ἐπισκεφθήκαμε τὸν μελισσοκομικὸ σταθμὸ Θρά-

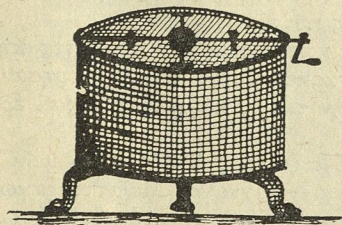

Παλαιαὶ
κυσέλαι

Νεὰ κυσέδρα

Τεχνητὴ κυσέδρα

Μελιττοεξαγωγέας

κης. Διὰ τῆς ὁδοῦ Βενιζέλου πηγαίνομε εἰς τὸν σταθμόν, ὃ ὁποῖος εἶναι πλησίον τοῦ κεραμοποιείου.

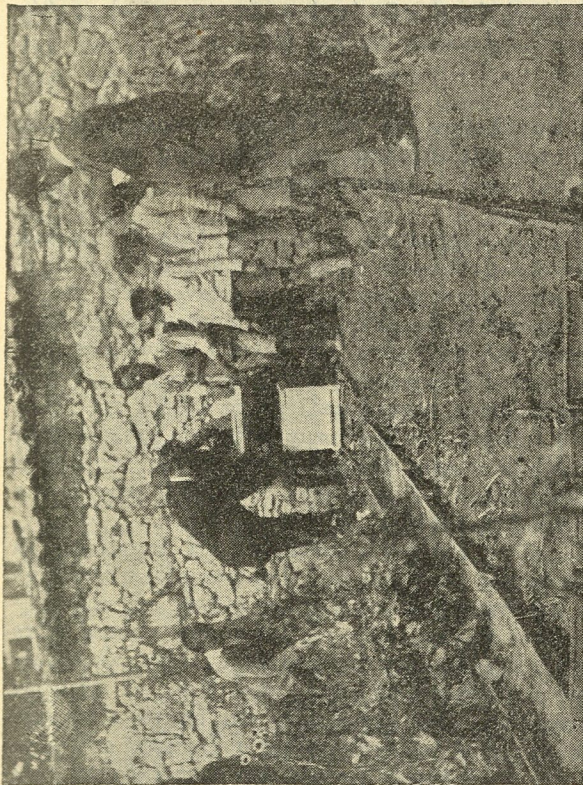
Εἰς τὸν δρόμον βρήκαμε ἐργάτες οἱ ὁποῖοι ἔσυραν μισή τροχαλία πολὺ μεγάλην. Τὴν πηγαίναν στὸ κεραμοποιεῖο. Ὁ Διευθυντῆς τοῦ κεραμοποιείου κ. Καραγιάννης μᾶς ἀνεκοίνωσε εἰς τί θὰ ἐχρηιάζετο.

Φθάνομε εἰς τὸ Μελισ. Σταθμό, ὅπου μᾶς ὑποδέχεται μὲ προθυμίαν ὁ Διευθυντῆς κ. Τοπαλίδης, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνεκοινώσαμε τὸ σκοπὸ τῆς ἐπισκέψεώς μας.

Ὁ κ. Τοπαλίδης πρόθυμα καὶ μὲ ἀκρίβεια μᾶς ἀνεκοίνωσε.

1. Τί σκοπὸν ἔχει ὁ σταθμός.
2. Τί χρειάζονται αἱ μέλισσαι καὶ πόσων εἰδῶν εἶναι.
3. Πῶς κατασκευάζουν τὸ μέλι.
4. Πόσον μέλι κατασκευάζει ἓνα καλὸ μελίσι (30 ἕως 40 ὀκάδες) καὶ πόσον πωλεῖται κατ' ὀκάην. (40 δραχ.).
5. Μᾶς ἔδειξε τὴν παλαιὰν καὶ νέαν κυψέλην καὶ μᾶς ἀπέδειξε τὴν διαφορὰν των. (Τὰ παιδιά ἰχνογράφησαν καὶ τὰς κυψέλας).
6. Διατί κατασκευάζουν τεχνητὲς κηρήθρας καὶ πῶς τὰς κατασκευάζουν. (Ἰχνογράφησαν κηρήθρα).
7. Διὰ τὴν τάξιν, καθαριότητα καὶ ἐργασίαν τῶν μελισσῶν.
8. Μᾶς ἔδειξε πῶς βγάζουν τὸ μέλι μὲ τὸν μελιττοεξαγωγέα.—(Ἰχνογρ. Μελιττοεξαγωγέα).

Πηγαίνομε μαζί του νὰ ἐπιθεωρήσωμε τὰς μελίσας. Αἱ μέλισσαι δὲν μᾶς δέχονται. Κεντοῦν ἓνα κορίτσι στὸ κεφάλι. Ὁ Διευθυντῆς βάζει στὸ κέντημα ἓνα φάρμακο ποῦ λέγεται ἀ π ε φ ί ζ, καὶ ὁ πόνος παύει ἀμέσως. Μᾶς συνιστᾷ νὰ ἔλθωμε ἄλλην ἡμέραν. Τὸ δεχόμεθα. Τὸν εὐχαριστοῦμε διὰ τὴν προθυμίαν του καὶ ἐπιστρέφομε εἰς τὸ σχολεῖο τὴν 12ην τὸ μεσημέρι.

Τὰ παιδιά παρακολοῦθον τὴ ζωὴ τῶν μελισσῶν εἰς εὐρωπαϊκὴν κυψέλην ἐγκατεστημένην εἰς τὸν Σχ. κήπον.

Ἀπὸ τὴν ἐπίσκεψη αὐτῆ τοῦ μελισσοκομικοῦ σταθμοῦ, τὰ παιδιὰ ὄχι μόνον ἔμαθαν πολλὰ γιὰ τὴ μελισσοκομία, ἀλλὰ ἔκαμαν καὶ τόσας παρατηρήσεις γιὰ τὸ ὕλικὸ τῶν ὁποίων ἔγιναν πολλὰ μαθήματα καὶ διήρκεσαν πολλές ἡμέρες.

Πῶς συνέλεγον τὸ ὕλικὸ τῶν παρατηρήσεων τὰ παιδιὰ ἀπὸ τὰς ἐκδρομὰς καὶ ἐπισκέψεις.

Ἐπειδὴ εἶχαμε τὴ γνώμη ὅτι ὅλες αἱ γνώσεις τὲς ὁποῖες μαθαίνουν τὰ παιδιὰ τοῦ δημοτικοῦ σχολείου μποροῦσαν νὰ στηριχθοῦν ἐπάνω στὲς παρατηρήσεις ποῦ θὰ ἔκαμαν, ἀν μὲ προσοχὴ μελετοῦσαν τὴν περιβάλλουσα φύση, τὰ φυσικὰ φαινόμενα, τὴν κίνηση καὶ τὲς ἐργασίες ποῦ γίνονται γύρω τῶν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, γιὰ αὐτὸ μαζὶ μὲ τὰ παιδιὰ τῆς ΣΤῆς τάξεως πρὸ πάντων, ἐκάμαμε κατὰ τὸ σχολικὸ ἔτος 1928—1929 πολλές ἐκδρομὲς καὶ πολλές ἐπισκέψεις εἰς ὅλα ἐκεῖνα τὰ μέρη ποῦ γίνεται ἡ μεγαλύτερα κίνηση καὶ ἐργασία.

Εἰς ὅλες αὐτὲς τὲς ἐκδρομὲς καὶ ἐπισκέψεις τὰ παιδιὰ ἔφερον μαζὶ τῶν τὸ τετράδιον τῶν παρατηρήσεων καὶ σημείωναν περιληπτικὰ ὅλες τὲς παρατηρήσεις ποῦ ἔκαναν, εἴτε εἰς φαινόμενα φυσικὰ, εἴτε εἰς συμβεβηκότα, εἴτε εἰς ἐργασίας. Πρέπει νὰ σημειώσωμε ὅτι τὰ παιδιὰ εἶχαν συνειθίσει νὰ κάμνουν παρατηρήσεις, διότι ἐγνώριζαν ὅτι ἐπάνω εἰς αὐτὲς καὶ δι' αὐτὲς θὰ γινόνταν πολλές συζητήσεις στὸ σχολεῖο. Μὲ ἄλλα λόγια ἤξευραν ὅτι στὲς ἐκδρομὲς καὶ στὲς ἐπισκέψεις ἔπρεπε νὰ συλλέξουν ὕλικὸ τὸ ὅποιο θὰ ἐπεξεργάζοντο μέσα στὸ σχολεῖο. Γιὰ αὐτὸ ὄχι μόνον παρετήρουν, ἀλλὰ προσπαθοῦσαν νὰ κάμνουν ὅσο τὸ δυνατόν ἀκριβεῖς παρατηρήσεις, γιὰ νὰ μὴ φανοῦν στὲς συζητήσεις ποῦ γινόνταν, ὅτι δὲν παρε-

τήρησαν, ὅτι ἔπρεπε νὰ παρατηρήσουν καὶ ὅτι ἄλλοι συμμαθηταὶ τῶν παρετήρησαν καλύτερα καὶ γνωρίζουν περισσότερα. Ἀναπτύσσονταν δηλαδὴ μεταξὺ τῶν παιδιῶν μιὰ ἀμιλλα παρατηρήσεως, γιὰ ὅ,τι δῆποτε θὰ ἐπιπτε στὰ μάτια τῶν στὸ μέρος ποῦ θὰ ἔκαμαν ἐπίσκεψη. Ἡ ἀμιλλα αὐτὴ φαινόνταν καθαρὰ στὲς συζητήσεις ποῦ γινόνταν στὸ σχολεῖο γιὰ τὰ πράγματα ποῦ παρετήρησαν, διότι κάθε παιδί προσπαθοῦσε νὰ παρουσιάσῃ περισσότερες παρατηρήσεις καὶ δὲν ἤθελε νὰ φανῆ καθυστερημένο. Πολλὰ παιδιὰ πολλές φορὲς, τόσον ἐπίμονα ὑπεστήριζον τὲς παρατηρήσεις τῶν καὶ τὲς γνώμες τῶν, ὥστε προκάλουσαν τὰ ἄλλα παιδιὰ ποῦ εἶχον κάποια ἀμφιβολία, διότι δὲν παρετήρησαν καλὰ τὰ πράγματα, νὰ κάμνουν ἐκ νέου ἐπίσκεψη γιὰ νὰ βεβαιωθοῦν γιὰ τὴν ἀκριβεία, ὅτι τὰ πράγματα εἶναι ὅπως αὐτὰ τὰ λέγουν.

Στὲς ἐκδρομὲς αὐτὲς καὶ ἐπισκέψεις τὰ παιδιὰ εἶχαν ἐλευθερίαν ἐνεργείας καὶ κατὰ τὰς παρατηρήσεις τῶν καὶ τὰς συζητήσεις. Ἡμεῖς τὰ παρακολουθήσαμε καὶ τότε μόνον λαμβάναμε μέρος, ὅταν ἠθέλαμε νὰ ὑποδείξωμε κάτι τὸ ὁποῖον δὲν ἀντελήφθησαν, ἢ ὅταν ἔπρεπε νὰ ἀποκριθῶμε στὲς ἐρωτήσεις ποῦ μᾶς ἀπηύθυναν αἱ ὁποῖαι δὲν ἦσαν ὀλίγαι.

Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν τὰ παιδιὰ ἐμελέτησαν ὅλη τὴν κίνηση ποῦ γίνεται ἀπὸ τὴν ἐμπορικὴ καὶ ἐργατικὴ τάξῃ γύρω ἀπὸ τὸ λιμάνι τῆς πόλεως (Περὶ τὸ Τελωνεῖον) φορτώσεις καὶ ἐκφορτώσεις ἐμπορευμάτων, ἐκτελωνισμούς, ἀποθηκεύσεις, τὰ παντὸς εἶδους ἐμπορεύματα εἰσαγόμενα καὶ ἐξαγόμενα, τόπους προελεύσεως ἐμπορευμάτων καὶ ἀποστολῆς τοιούτων, μέσα μεταφορᾶς, σιδηροδρόμους, ἀτμόπλοια, ἐργάτας καὶ ἐν γένει ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν ἐμπορικὴν κίνηση. Ὁσαύτως ἐμελέτησαν τὴν περὶ τοὺς σιδηροδρομικοὺς σταθμοὺς κίνησιν. Ἐπεσκέφθημεν ἐργοστάσια, ἐργαστήρια, κεραμοποιεῖα, ἀτμόμυλον, ἀτμό-

πλοια, άνθρακωρυχείον, όρνιθοτροφείον και άλλα άξια παρατηρήσεως μέρη. Για να γνωρίσουν την ζωή των χωρικών και τες εργασίες των έπεσκέσθημεν δύο γειτονικά χωριά. Έπάνω δε στο ύλικό των παρατηρήσεων που έκαμαν τα παιδιά από τες έπισκέψεις αυτές, στήριχθηκε ή διδασκαλία των μαθημάτων, τα όποια ήσαν εκ του κύκλου των μαθημάτων που γράφει το ισχύον πρόγραμμα δια τούς λόγους που είπαμε παρά πάνω.

Για να δώσωμε δε μία εικόνα άκριβή, πώς έγινοντο αι έπισκέψεις και εκδρομές αυτές και αι παρατηρήσεις θα περιγράψω παρά κάτω δύο από αυτές όπως άκριβώς έγιναν.

1ον. Μία εκδρομή κοντά στη θάλασσα. Αί παρατηρήσεις και συζητήσεις των παιδιών.

10 'Απριλίου 1929. "Ωρα 8 πρό μεσημβρίας εύρισκομαι στην αύλην του σχολείου μου. Το κουδοϋνι κτυπά είσοδο των παιδιών. Τα παιδιά τής ΣΤης τάξεως μένουσι πίσω και δέν εισέρχονται μαζί με τα άλλα. Γυρίζω και τούς λέγω. Παιδιά, το κουδοϋνι κτίπησε, δέν το άκούσατε;

Μου άπαντοϋν. Κύριε, έχομε καιρό να πάμε εκδρομή θέλομε να πάμε σήμερα.

'Απαντώ. "Έχει λίγο κρύο και φοβοϋμαι να μη κρούσητε.

'Επιμένουν να πάμε.

Δέχομαι με την ύπόσχεση ότι δέν θα άκούσω παρά-
πона ότι κρύωσαν, και τα έρωτώ που θέλουν να πάμε.

Συμφωνοϋν να πάμε προς την θάλασσαν. Με έρωτοϋν αν θέλω να πάρουν τα αναγκωστικά τους να κάμωμε και μάθημα.

Τα άφίνω στη διάθεσή των.

Συμφωνοϋν να τα πάρουν.

Φεύγομε. Δάσκαλος και παιδιά σαν καλοί φίλοι

κατεβαίνουn στο κεντρικό δρόμο (όδος Βενιζέλου) που πάει προς την θάλασσα. Στο δρόμο αυτόν πολλά παιδιά έχουν τα σπίτια τους. Προθυμοποιοϋνται να μου τα δείξουν και μου ζητοϋν τη γνώμη, αν είναι καλά.

Κύριε, αυτό είναι το σπίτι μας. 'Ελάτε να ιδήτε πώς την έχομε την αύλη. "Έχομε πρασιές γεμάτες λουλούδια σαν του κήπου μας.

Πλησιάζω μαζί με τα παιδιά, τα όποια αρχίζουν και συζητοϋν για ό,τι βλέπουn στη αύλη. Είναι περιφραγμένη με τοίχο εύμορφα, χαλικοστρωμένη, καθαρή, με πρασιές από λουλούδια, περιφραγμένες γύρω με κεραμιδία. 'Αρέσει στα παιδιά και την άρέσκεια των εκφράζουν στο παιδι που είχε το σπίτι. 'Αρχίζουν να λέγουν μεταξύ των πώς έχουν και αυτά τες αυλές των.

Προχωροϋμε. "Άλλο παιδι μου λέγει.

Κύριε, αυτό εδώ είναι το μαγαζί μας και πλησίον ό φοϋρνος μας. Ψές μπήκανε κλέφτες και έκλεψαν από το φοϋρνο δυό τσουβάλια άλευρι ως 90 οκάδες. Τους έπιασαν όμως οι χωροφύλακες και τώρα τούς έχουν φυλακή.

Πλησιάζομε. Τα παιδιά ζητοϋν πληροφορίες από που μπήκανε, πώς μπήκανε, ποιοι να ήταν αυτοί. Το παιδι δίδει τες πληροφορίες και συμπληρώνει, ότι αν τούς καταλάβαινε ό πατέρας του, θα τούς σκότωνε. 'Η συζήτηση εξακολουθεϊ. Τι θα πάθουν τώρα αυτοι που κλέψανε και εκφέρουν και τη γνώμη τους, το τί πρέπει να πάθουν κ.λ.π.

Προχωροϋμε και λέγω στα παιδιά να σημειώσουν στες παρατηρήσεις των το επεισόδιο αυτό, για να το συζητήσωμε στο σχολείο, τούς ύπόσχομαι δε ότι κάποια άλλη ήμέρα θα έλθωμε επίτηδες εδώ να ιδοϋμε καλύτερα το μαγαζί και το φοϋρνο του παιδιού που τα είχε. Την ίδια προθυμία δείχνουν και άλλα παιδιά να μου δείξουν ή να μου ανακοινώσουν κάτι.

Προσπαθῶ νὰ φαίνομαι εἰς ὅλα πρόθυμος.

Με τὲς ὁμιλίες αὐτὲς καὶ τὲς συζητήσεις φθάνομε μπροστὰ στὲς ἀποθήκες ξυλείας, ποῦ εἶναι κοντὰ στὴ θάλασσα, ἀνάμεσα στὸ σταθμὸ τοῦ σιδηροδρόμου καὶ στὸ Τελωνεῖο. Ἐκεῖ εἶναι πολλοὶ σωροὶ ἀπὸ σανίδια καὶ δοκοὺς, ἄλλοι μικρότεροι καὶ ἄλλοι μεγαλύτεροι. Παρὰ πέρα βαγόνια γεμάτα σανίδια τὰ ὁποῖα θὰ μεταφέρουν εἰς ἄλλα μέρη τῆς Θράκης Σουφλί, Διδυμότειχο, Ὀρесьτιάδα, Κομοτινή καὶ τὰ χωριὰ τῆς Περιφερείας. Ἐργάτες τὰ μεταφέρουν ἀπὸ τὴν παραλία καὶ γεμίζουν τὰ βαγόνια.

Ἀντίκρυ μας μέσα στὴ θάλασσα δύο πλοῖα ξεφορτώνουν τὸ μὲν ἓνα ξυλεία τὴν ὁποῖα μετέφερε ἀπὸ τὴ Ρουμανία, τὸ δὲ ἄλλο διάφορα ἐμπορεύματα τὰ ὁποῖα μετέφερε ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ. Ἀπὸ τὰ πλοῖα κατεβάζουν τὰ ἐμπορεύματα μὲ τὸ βίντζι (τροχαλίαν) στὲς μαοῦνες καὶ ἀπὸ τὲς μαοῦνες τὰ μὲν ἐμπορεύματα μεταφέρουν οἱ ἐργάτες στὲς ἀποθήκες τοῦ Τελωνείου, τὴ δὲ ξυλεία τὴν σωριάζουν μπροστὰ στὲς ἀποθήκες.

Τὰ παιδιὰ ἀρχίζουν τὴ συζήτηση. Τί σχῆμα ἔχουν οἱ σωροὶ ἀπὸ τὰ σανίδια. Ἄλλα λέγουν πῶς εἶναι κύβοι, ἄλλα πῶς εἶναι παραλληλεπίπεδα καὶ ζητοῦν νὰ βροῦν τὴν ἀλήθεια. Ζητοῦν νὰ μετρήσουν τὲς διαστάσεις τῶν σωρῶν. Μέτρο δὲν ἔχουν μαζί των. Ἐνας ἐργάτης τὰ εὐκολύνει. Παιδιὰ ἔχω ἐγὼ μέτρο, πάρτε το. Τὸ πέρνουν καὶ ἀρχίζουν τὴ μέτρηση. Μάκροσ τόσο. Ὑψος τόσο. Δὲν εἶναι κύβος. Τὰ παιδιὰ σημειώνουν τὰς διαστάσεις στὰ τετράδιά των σύντομα. Μακρ. 4,30 μ. Πλ. 3,15 Ὑψ. 3. Μετὸν τρόπο αὐτὸ μετροῦν τρεῖς τέσσαρας σωρούς. Ἐπειτα ζητοῦν νὰ βροῦν πόσα σανίδια μπορεῖ νὰ ἔχη κάθε σωρός. Μετροῦν τὲς διαστάσεις ἀπὸ ἓνα σανίδι λεπτότερο καὶ ἀπὸ ἓνα χονδρότερο. Ἐπίσης μετροῦν τὲς διαστάσεις ἀπὸ μιὰ δοκὸ γιὰ νὰ ἰδοῦν πόσας δοκοὺς μπορεῖ νὰ ἔχη ἓνας σωρός ποῦ μέτρησαν τὲς διαστάσεις του. Ὅλα

αὐτὰ τὰ σημειώνουν ἀμέσως στὰ τετράδια γιὰ νὰ τὰ βροῦν στὸ σχολεῖο.

Στρέφουν τὴ συζήτηση στοὺς ἐργάτες οἱ ὁποῖοι ξεφορτῶνουν τὰ ἐμπορεύματα ἀπὸ τὲς μαοῦνες καὶ τὰ μεταφέρουν ἀπὸ τὴν παραλία μπροστὰ στὲς ἀποθήκες. Πόσο κουραστική εἶναι ἡ ἐργασία των. Πόσο ἡμερομίσθιο πέρνουν. Ἄν πληρώνεται καλὰ ἡ ἐργασία των. Κάμνουν λόγο γιὰ τὰ πλοῖα ἀπὸ τὰ ὁποῖα ξεφορτῶνεται τὰ ἐμπορεύματα. Προσέχουν πῶς τὰ κατεβάζουν ἀπὸ τὸ πλοῖο στὲς μαοῦνες μὲ τὸ βίντζι (τροχαλίαν). Ρωτοῦν πόθεν τὰ πλοῖα μεταφέρουν τὰ ἐμπορεύματα. Οἱ ἐργάται δὲν τὸ γνωρίζουν. Τρέχουν καὶ ρωτοῦν ἓνα ὑπάλληλο τοῦ Τελωνείου. Μαθαίνουν ὅτι τὴν ξυλεία τὴν μεταφέρουν ἀπὸ τὴ Ρουμανία καὶ τὰ ἐμπορεύματα ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ. Σύντομα σημειώνουν τὲς πληροφορίες αὐτὲς στὰ τετράδιά των. Ὑστερα ἀπὸ τόση ἐργασία τὰ παιδιὰ μοῦ φάνηκαν πῶς κουράσθησαν καὶ γιαυτὸ τοὺς πρότεινα νὰ πᾶμε κάπου νὰ καθήσωμε. Φύγαμε ἀπὸ τὲς ἀποθήκες καὶ πηγαίνομε πρὸς ἓνα μέρος τῆς παραλίας ποῦ δὲν ἦτο θόρυβος. Περνοῦμε μπροστὰ σὲ κάποια ἄλλη ἀποθήκη, ποῦ εἶχε ἐπιγραφή «Ἀποθήκη εὐφλέκτων ὑλῶν». Ἦτο μακρὰ ἀπὸ τὰ ἄλλα οἰκοδομήματα καὶ κοντὰ στὴ παραλία. Ἄπ' ἔξω ἦσαν πολλὰ βαρέλια καὶ βόμπες (κύλινδροι) γεμάτες βενζίνα. Ἀρχίζουν νὰ τὲς ἐξετάζουν μία μία. Θέλουν νὰ μαντέψουν τί ἔχουν μέσα. Ἡ ἐπιγραφή τῆς ἀποθήκης τοὺς λύει τὴν ἀπορία. Βενζίνα ἢ οἰνόπνευμα. Με κυττάζουν νὰ ἰδοῦν ἂν τὸ παραδέχομαι. Τὰ βεβαίῳ ὅτι ἔχουν βενζίνα. Συζητοῦν γιὰ τὲς εὐφλέκτους ὑλες. Ζητοῦν νὰ μετακινήσουν μία βόμβα. Δὲν μποροῦν. Θέλουν νὰ μάθουν ὡς πόσες ὀκάδες βενζίνα ἔχει κάθε βαρέλι καὶ βόμπα. Τοὺς λέγω πῶς μποροῦμε νὰ τὸ βροῦμε. Θέλουν νὰ μάθουν πῶς θὰ τὸ βροῦνε. Τοὺς δεικνύω ποιὲς διαστάσεις θὰ πάρουν γιὰ τοὺς κυλίνδρους καὶ ποιὲς διὰ τὰ βαρέλια. Τρέχουν καὶ πέρνουν ἓνα μέτρο, τὲς με-

Τὸ ἐφηρμοσμένο σχολεῖο ἐργασίας

τροῦν, τὲς σημειώνουν γιὰ νὰ τὸ βροῦμε στὸ σχολεῖον. Σημειώνουν σύντομα τὲς παρατηρήσεις των καὶ καταβαίνουν στὴ παραλία ὅπου ξαπλώνονται στὴν ἀμμουδιά. Ἀντίκρυ των ἔχουν τὴ νῆσο Σαμοθράκη, γιὰ τὴν ὁποία ἀρχίζουν καὶ κάμνουν συζήτηση, τὴν ὁποίαν καὶ τελειώνουν, μὲ τὸ τραγοῦδι τοῦ νησιοῦ, ποῦ ἀρχισαν νὰ τραγωδοῦν μερικὰ παιδιὰ, τὰ ὁποῖα ἠκολούθησαν καὶ τὰ ἄλλα.

Νησάκι μ' ὄμορφο καμαρωμένο

στὰ ξένα κι ἂν μένω δὲν σὲ ξεχνῶ κ.λ.π.

Τὸ τραγοῦδι ἀκολουθοῦν τὰ παιγνίδια τῶν παιδιῶν, τὰ ὁποῖα διήρκεσαν μισὴ ὥρα ἐπάνω στὴν ἀμμουδιά.

Ἡ ὥρα εἶναι 11 πρὸ μεσημβρίας. Λέγω πρὸς τὰ παιδιὰ. Αἶ, δὲν πᾶμε τώρα παιδιὰ. Ἔως ὅτου φθάσομε στὸ σχολεῖο θὰ γίνῃ μεσημέρι. Μερικὰ παιδιὰ μοῦ ἀπαντοῦν. Εἶναι γρήγορα ἀκόμη, κύριε, δὲν κάμαμε ἀκόμη ἀνάγνωση.

Τοὺς ἀπαντῶ. Δὲν πειράζει ἀρκετὰ κουρασθήκατε, αὔριο τὸ πρωὶ θὰ κάμωμε ἀνάγνωση.

Τὰ παιδιὰ δέχθησαν καὶ μὲ ρωτοῦν, νὰ τοὺς πῶ ποῖο κεφάλαιο νὰ προετοιμάσουν γιὰ τὴν ἀνάγνωση. Ἐνα παιδὶ ἀπαντᾷ. Κύριε, αὔριο νὰ διαβάσωμε γιὰ τὴν νῆσο Δῆλο, ἀπὸ τὸ Δελτίο Ερ. Στ. Νεότητος, ποῦ μᾶς ἔδωκες χθές, γιὰ νὰ ἰδοῦμε, ἂν ἡ Δῆλος εἶναι σὺν τὴν Σαμοθράκη. (Τὸ παιδὶ φαίνεται θὰ εἶχε διαβάσει τὸ σχετικὸ μέρος ποῦ ἔγραφε γιὰ τὴ Δῆλο).

Δὲν πρόφθασα νὰ ἀπαντήσω καὶ τὰ παιδιὰ δέχθησαν τὴ γνώμη αὐτὴ τὴν ὁποία δέχθηκα καὶ γώ.

Ἐπιστρέφομε. Πέρνομε ἓνα δρομάκι ποῦ περνοῦσε μέσα σὲ ἓνα βάλτο γεμάτο βοῦρλα. Τὰ παιδιὰ θυμούνται τὰ βοῦρλα, μέσα στὰ ὁποῖα ἡ χήρα Μάνθα ἔχασε τὴν κόρη της τὴν Ἀνθίτσα στὴν ἐξοδο τοῦ Μεσολογγίου, καθὼς εἶχανε διαβάσει στὸ ἀναγνωστικὸ τους καὶ μοῦ λέγουν. Κύριε νὰ τὰ βοῦρλα τοῦ Μεσολογγίου πῶχασε ἡ γρηὰ Μάνθα τὴν Ἀνθίτσα της καὶ

ἀρχίζουν νὰ λέγουν κλαίοντας Ἀνθή! Ἀνθίτσα μου! ὅπως καὶ τὸ εἶχανε διαβάσει.

Προχωροῦμε. Στὴν ἄκρη στὸ βάλτο ποῦ ἦτο βαθύς, ἦτο μιὰ γέφυρα καὶ στὰ πλευρὰ δυὸ μικρὰ ὑψώματα. Κάποιο παιδὶ τὴν παρομοιάζει μὲ τὴν γέφυρα τῆς Ἀλαμάνας καὶ λέγει. Παιδιὰ νὰ ἡ γέφυρα τῆς Ἀλαμάνας. Δίδομε τὴν μάχη τῆς Ἀλαμάνας; Τὴν μάχη αὐτὴ τὴν εἶχανε διαβάσει τὰ παιδιὰ στὸ ἀναγνωστικὸ καὶ εἶχαμε κάμει καὶ κάποια ἀναπαράσταση στὴν αὐλὴ τοῦ σχολείου.

Δὲν πρόφθασα νὰ πῶ ἀκόμη τίποτε καὶ τὰ παιδιὰ ὄχι μόνον δέχθησαν τὴ γνώμη τοῦ παιδιοῦ, ἀλλὰ σκόρπισαν ἀμέσως μέσα στὸ βάλτο, ἔκοψαν καλάμια, τὰ ἔδωσαν μὲ φλοῦδες, τὰ κρέμασαν στὸν ὄμο, ἔκοψαν καλάμια γιὰ σπαθιά, καὶ ὠπλισμένα μαζεύονται νὰ δώσουν τὴ μάχη τῆς Ἀλαμάνας. Ἐκλέγουν ἀμέσως τοὺς ἀρχηγοὺς Διᾶκον, Δυοβουνιώτην, Πανουργιᾶν, κάμνουν τρία σώματα καὶ τρέχουν νὰ καταλάβουν τὴ γέφυρα καὶ τὰ ὑψώματα.

Τοὺς φωνάζω. Μὲ ποῖον θὰ πολεμήσητε; Στέκονται. Σκέπτονται καὶ σὺν ξαφνισμένα λέγουν Ἀ!!! Λησμονήσαμε νὰ κάμωμε Τουρκικὸ στρατό. Ἀλλὰ κανένα δὲν θέλει νὰ γίνῃ Πασᾶς. Κανένα δὲν θέλει νὰ πάῃ μὲ τὸν Τουρκικὸ στρατό. Τότε τοὺς λέγω. Χωρὶς Τουρκικὸ στρατὸ μάχη δὲν γίνεται. Πᾶμε. Τότε μοῦ λέγει ἓνα παιδί. Ὅχι κύριε. Θὰ γίνω ἐγὼ Ὁμὲρ Βρυώνης. Σάμπως θὰ γίνω ἀλήθεια; Δέχθησαν καὶ ἄλλα παιδιὰ νὰ κάμουν Τουρκικὸ στρατὸ γιὰ νὰ γίνῃ ἡ μάχη. Καὶ ἔτσι ἔκαμαν καὶ σῶμα τουρκικοῦ στρατοῦ.

Ἡ μάχη ἀρχίζει. Τὰ παιδιὰ ἀπομιμοῦνται ἄριστα τὴν τουρκικὴν προσευχὴ. Γονατίζουν, προσεύχονται καὶ ὁμοῦν φωνάζοντα Ἀλάχ! Τὰ παιδιὰ ποῦ ἀποτελοῦσαν Ἑλληνικὸ στρατὸ μάχονται γενναῖα, σπάζουν τὰ καλάμια τους, προσποιοῦνται τοὺς φονευμένους, τοὺς πληγωμένους, τὸν Διᾶκο πῶς πιά-

νεται ζωντανός. Τὸ Δουβουινιώτη καὶ Πανουργιά ποῦ ἀφίρουν τὸν Διᾶκο. Ἡ μάχη τελειώνει. Τὰ παιδιὰ μαζεύονται καὶ κάνουν τὴν κριτικὴ τῆς μάχης. Εὐρίσκουν ὅτι δὲν ἐπέτυχαν, ὅσο ἔπρεπε. Ἐπαναλαμβάνουν τὴ μάχη. Εὐρίσκουν ὅτι τὴν ἔκαμαν καλὰ καὶ τὴ γνώμη μου. Τὰ βεβαιῶ ὅτι τὴν ἔκαμαν καλὰ καὶ τοὺς συνιστῶ νὰ φύγωμε, διότι ἡ ὥρα εἶναι 12 καὶ θὰ πείνασαν. Ἡ χαρὰ δὲν τὰ ἀφήνει νὰ σκεφθοῦν τὴν πείνα. Μοῦ ἀπαντοῦν. Δὲν πεινάσαμε ἀκόμη, κύριε.

Φεύγομε. Στὸ δρόμο ἡ κριτικὴ τῆς μάχης ἐξακολουθεῖ. Μπαίνουμε στὸ κεντρικὸ δρόμο τῆς πόλεως. Τοὺς λέγω: Παιδιὰ, εἶναι καιρὸς νὰ πάψωμε τὴ συζήτηση γιὰ νὰ μὴ προκαλοῦμε τὴ προσοχὴ τοῦ κόσμου.

Ἡ συζήτηση παύει. Βαδίζομε ἡσυχα καὶ φθάνομε ἔξω ἀπὸ τὸ σχολεῖο. Ἡ ὥρα εἶναι δώδεκα καὶ μισή. Ὁρα γιὰ νὰ πᾶμε στὰ σπήτια μας νὰ φᾶμε. Χαιρετισθήκαμε καὶ φύγαμε.

Ἡ ἐπεξεργασία τοῦ ὕλικου τῆς Ἐκδρομῆς. Μία σειρὰ ἐπεξεργασίας ἀπὸ ὅλα τὰ μαθήματα.

Ἡ ἐκδρομὴ αὐτὴ τὴν ὁποία περιγράψαμε μὲ κάθε ἀκρίβεια, μᾶς ἔδωκε τόσο ὕλικὸ πρὸς ἐπεξεργασία εἰς ὅλα τὰ μαθήματα, ὥστε διήρκεσε περισσότερο ἀπὸ ἓνα μῆνα. Ἐπειδὴ δὲ μᾶς εἶναι ἀδύνατο νὰ περιγράψωμε ὅλη τὴν ἐπεξεργασία αὐτὴ, ποῦ ἔγινε ἐπάνω στὲς παρατηρήσεις, ποῦ ἔκαμαν τὰ παιδιὰ στὴν ἐκδρομὴ, γιὰ αὐτὸ θὰ ἀναφέρωμε μίαν μόνον σειρὰ, ἡ ὁποία ἔγινε ἀπ' ὅλα τὰ μαθήματα.

1. Στὸ μάθημα τῆς Ἀναγνώσεως. Τὰ παιδιὰ διάβασαν τὴν ἄλλη μέρα ἀπὸ τὸ Δελτίο τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ τῆς νεότητος, γιὰ τὸν πολιτισμὸ τῆς νήσου Δήλου, γιὰ τὸν ὁποῖο ἔκαμαν λόγο, ὡς εἶδαμε στὴν ἐκδρομὴ, ἔξ ἀφορμῆς τῆς νήσου Σαμοθράκης, ποῦ ἔβλεπαν ἀντίκρυ των.

2. Εἰς τὸ μάθημα τῶν ἐκθέσεων ἐξέθησαν προφορικὰ πῶς ἔγινε ἡ ἐκδρομὴ.

3. Εἰς ἄλλο μάθημα ἐκθέσεων ἔγραψαν τὰς ἐντυπώσεις των ἀπὸ τὴν ἐκδρομὴ.

4. Στὸ μάθημα τῆς Γραμματικῆς ἔγινε γλωσσικὴ διατύπωση τῶν παρατηρήσεων, ποῦ εἶχαν σημειώσει στὸ τετράδιο τῶν παρατηρήσεων καὶ γραμματικὴ ἀνάλυση τῶν λέξεων.

5. Στὸ μάθημα τῆς Ἀριθμητικῆς ἐπάνω στὴν ἐργασία τῶν ἐργατῶν, τὰ χρήματα (κεφάλαια) ποῦ διέθεσαν οἱ διάφοροι ἔμποροι, τὰ κέρδη τῶν κεφαλαίων, τὰ ἔξοδα τῆς μεταφορᾶς ἐμπορευμάτων, ἐστήριξαν τὰ παιδιὰ πάρα πολλὰ προβλήματα τόκου, ἐταιρείας, ἀπλῆς καὶ συνθέτου μεθόδου τῶν τριῶν, τὰ ὁποῖα ἔκαμαν μόνα των.

6. Στὸ μάθημα τῶν Θρησκευτικῶν ἀπὸ τὴν ἀφορμὴ τῆς κλεψιάς ποῦ ἔγινε στὸ φούρνο, ποῦ ἐπεσκέφθησαν τὰ παιδιὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἀφορμὴ ἑνὸς φόνου ποῦ ἔγινε γιὰ τὴν κλοπὴ. (Δυὸ παιδιὰ σκότωσαν μιὰ γρηὰ γιὰ νὰ τῆς πάρουν τὰ λεπτὰ) ἔγιναν δυὸ συζητήσεις, αἱ ὁποῖαι ὡς ἀποτέλεσμα εἶχαν τὸ «οὐ κλέψεις» καὶ «οὐ φονεύσεις».

7. Στὸ μάθημα τῆς Πειραματικῆς Φυσικῆς ἔγινε συζήτηση γιὰ τὸ βίντζι (τροχαλία) καὶ τὰ διάφορα εἶδη αὐτῶν καθὼς καὶ τὴν χρησιμότητα.

8. Στὸ μάθημα τῆς Γεωμετρίας ἔγινε συζήτηση γιὰ τοὺς κύβους, παραλληλεπίπεδα, κυλίνδρους, βαρέλια καὶ ἐσχημάτισαν διάφορον εἰδῶν προβλήματα ἐπάνω στὲς διαστάσεις ποῦ σημείωσαν.

9. Στὸ μάθημα τῆς Χημείας ἔγινε συζήτηση γιὰ τὴν βενζίνη, τὸ οἰνόπνευμα κ.λ.π. καὶ τὴν χρησιμότητα αὐτῶν.

10. Στὸ μάθημα τῆς Γεωγραφίας ἔγινε συζήτηση γιὰ τὸν Πειραιᾶ ὡς ἐμπορικὸ λιμένα, γιὰ τὴ Ρουμάνια καὶ Σουηδία ὁπόθεν ἔρχεται ἡ ζυλεῖα στὴν Ἑλλάδα. Ταξίδια ἐπὶ τοῦ χάρτου στὲς χώρες αὐτές.

Ἐξητάσθη ἡ διάπλαση αὐτῶν (ἐδάφους) ὁ πολιτισμός των καὶ ἔγινε ἡ χαρτογράφηση αὐτῶν.

11. Στὸ μάθημα τῆς Χειροτεχνίας κατεσκεύασαν διάφορα χειροτεχνήματα ἀντικειμένων ποῦ τοὺς ἔκαμαν ἐντύπωση, βαροῦλλον, μαοῦνες, κοροτσάκια, πλοιάρια κ.λ.π.

12. Στὸ μάθημα τῆς Μουσικῆς τραγουδῆσαν τὸ τραγοῦδι τοῦ νησιοῦ ποῦ ἄρχισαν νὰ τραγουδοῦν στὴν ἐκδρομῇ. Νησάκι μ' ὠμορφο κ.λ.π.

13. Στὸ μάθημα τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας ἔγινε ἀναπαράσταση τῆς μάχης τῆς Ἀλαμάνας κατὰ τὴν ἐκδρομῇ. Ἄν λάβωμε ὑπ' ὄψει τὰς παρατηρήσεις τὰς ὁποῖες ἔκαμαν τὰ παιδιὰ στὴν ἐκδρομῇ εἶναι εὐκολο ὁ καθένας νὰ ἐννοήσῃ πόσα μαθήματα ἔγιναν ἢ καλύτερα πόσας συζητήσεις ἔκαμαν γιὰ τὴν ἐπεξεργασία ὅλου τοῦ ὕλικου τῶν παρατηρήσεων αὐτῶν.

Μία ἐκδρομῇ στὴ Δάμια, χωριὸ μιά ὥρα ἔξω ἀπ' τὴν Ἀλεξανδρούπολη.

Καθὼς εἶπαμε παρὰ πάνω, γιὰ νὰ μελετήσουν τὰ παιδιὰ τὴ ζωὴ τῶν χωρικῶν καὶ τὰς ἐργασίας αὐτῶν, ἐκάμαμε καὶ ἐκδρομὴν σὲ τρία χωριά, ποῦ εἶναι γύρω ἀπὸ τὴν Ἀλεξ(ῆ)πολη καὶ μιά ὥρα μακρῶς ἀπὸ αὐτή. Ἀπὸ τὰς ἐκδρομὰς αὐτὰς θὰ περιγράψωμε μόνον μίαν, ὅσο τὸ δυνατὸ ἀκριβέστερα, ἐπειδὴ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ περιγράψωμε καὶ τὰς τρεῖς καὶ ἐλπίζομε νὰ ἀποδείξωμε σὲ μερικοὺς συναδέλφους τῶν χωρικῶν, ὅτι δὲν εἶναι ἀληθὲς ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἰσχυρίζονται, ὅτι ὅλα ὅσα λέγομε παρὰ πάνω, εἶναι μὲν δυνατὸ νὰ γίνωσι στὰ σχολεῖα τῶν πόλεων, ὅχι ὅμως καὶ τῶν χωριῶν.

Τὴν ἀφορμὴν νὰ κάμωμε τὴν ἐκδρομῇ στὴ Δάμια μᾶς τὴν ἔδωκε ἓνα μάθημα τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας, στὸ ὁποῖο κάναμε συζήτηση γιὰ τὴ μάχην τῶν Δερβενακίων.

Ἐπειδὴ ἤθελα νὰ περιγράψω στὰ παιδιὰ τὰ στενά στὰ ὁποῖα ἔγινε ἡ μάχη, τοὺς ἔδειξα ἓνα στενὸ τὸ ὁποῖο ἦτο ἀνάμεσα στὰ βουνὰ μιάς μικρᾶς ὄροστοιχίας, ποῦ ἦτο ἀντικρὺ στὸ σχολεῖο, σὲ καμμιά ὥρα ἀπόσταση καὶ τοὺς εἶπα νὰ μοῦ ἀναπαραστήσουν τὴ μάχην μὲ λόγια πῶς ἔγινε. Τὰ παιδιὰ ἀφ' οὗ μοῦ ἔκαμαν τὴν ἀναπαράσταση, μοῦ ἐπρότειναν νὰ πᾶμε μιά μέρα στὸ χωριὸ στὴ Δάμια ποῦ εἶναι στὴν πλαγιά τῆς ὄροστοιχίας καὶ νὰ ἀναπαραστήσωμε τὴ μάχην μέσα στὸ στενὸ. Δέχθηκα τὴν πρόταση τῶν παιδιῶν καὶ ἀπεφασίσαμε νὰ πᾶμε μιά μέρα, τὴν ὁποῖα καὶ ὄρισαμε.

Ἐφθασε ἡ προσδιορισμένη ἡμέρα καὶ τὰ παιδιὰ μοῦ ὑπενθύμισαν ὅτι πρέπει νὰ πᾶμε στὸ χωριὸ ποῦ εἶπαμε. Δὲν ἀρνήθηκα τὸ ὅτι πρέπει νὰ πᾶμε, ἀλλ' εἶπα στὰ παιδιὰ, ὅτι ἔμαθα πῶς τὸ χωριὸ αὐτὸ δὲν ἔχει ὅλως διόλου νερὸ καὶ ἐπομένως πῶς θὰ περάσωμε μιά μέρα χωρὶς νερὸ καὶ μάλιστα μὲ τὴν ζέστη. Ἦτο Μάης. Τὰ παιδιὰ μοῦ ἀπήντησαν πῶς μποροῦν νὰ πάρουν μαζί των δοχεῖα μὲ νερὸ καὶ νὰ καταβαίνουν καὶ στὸ ποτάμι, ἂν λάβουν ἀνάγκη νὰ παίρνουν νερὸ.

Τοὺς ἀπαντῶ ὅτι τὸ ποτάμι εἶναι μιά ὥρα μακρῶς καὶ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ φέρουν νερὸ μὲ τὰ δοχεῖα. Ἐπομένως νὰ ἀναβάλωμε γιὰ ἄλλη μέρα, ἀφ' οὗ προτῆτερα φροντίσωμε, πῶς θὰ ἐξασφαλίσωμε τὸ νερὸ ποῦ χρειάζομεθα. Ἔτσι τελείωσε ἡ συζήτηση.

Μόλις τελείωσε τὸ μάθημα τὰ παιδιὰ ἔκαμαν μιά σύντομη καὶ πρόχειρη συνεδρίαση, στὴν ὁποῖα ἀπεφασίσαν νὰ στείλουν ἀμέσως τὸν Πρόεδρο τῆς ἐπιτροπῆς των μὲ ἓνα ἄλλο παιδιὸ στὸ χωριὸ, γιὰ νὰ συνεννοηθῇ μὲ τὸν Πρόεδρο τῆς Δάμιας πῶς εἶναι δυνατὸ νὰ προμηθευθῇ νερὸ γιὰ σαράντα παιδιὰ καὶ γιὰ μιά μέρα. Μόλις τὸ ἀπεφασίσαν καὶ τὸ ἔκαμαν ἀμέσως. Τὰ δυὸ παιδιὰ μὲ τὰ ποδήλατα πῆγαν στὸ χωριὸ καὶ συνεννοήθησαν μὲ τὸν Πρόεδρο, ὁ ὁποῖος μὲ μεγάλη εὐχαρίστηση δέχθηκε νὰ φροντίσῃ νὰ προ-

μηθεύση στά παιδιά νερό για μιὰ μέρα και ὅτι ἄλλο ἤθελαν. Μάλιστα εἶπε στά παιδιά πῶς τὸ θεωρεῖ μεγάλη τιμὴ και αὐτὸς και τὸ χωριό τὸ νὰ ἐπισκεφθοῦν τὰ παιδιά τὸ χωριό τους. Τὰ παιδιά ἀφ' οὗ ἠὺχαρίστησαν τὸν Πρόεδρο ἐπέστρεψαν ἀμέσως στὴν πόλη και ἀνεκοίνωσαν τὸ ἀποτέλεσμα στά ἄλλα παιδιά. Δὲν ἐβράδυνασε ἀκόμη, ὅτε τὰ ἴδια παιδιά ποῦ πῆγαν στὴ Δάμια με ἐπεσκέφθηκαν στὸ σπῆτι μου και με μεγάλη χαρὰ μοῦ ἀνεκοίνωσαν τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐνεργείας των. Ἐνέκριναν τὴν ἐνέργειάν των και ἠὺξῆσα τὴ χαρὰ των με ἓνα μπράβο παιδιά, τὰ ἐβεβαίωσα δὲ ὅτι πολὺ πρωὶ θὰ εἶμαι ἕτοιμος για νὰ πάμε στὴ Δάμια. Με καληνύκτησαν και ἔφυγον ἐνθουσιασμένα ἀπὸ τὴ χαρὰ των.

Τὴν ἄλλη μέρα 15 Μαΐου λίγο μετὰ τὴν ἀνατολὴ τοῦ ἡλίου, εὐρισκόμουν στὸ σχολεῖο. Τὰ παιδιά εἶχαν συγκεντρωθῆ στὴν αὐλὴ τοῦ σχολεῖου. Τὸ καθένα κρατοῦσε στὸ χέρι ἀπὸ ἓνα καλάθι, ἢ ἓνα σάκκο με τὰ τρόφιμα, ποῦ θὰ ἔπερνε μαζί του. Με χαιρέτησαν ὅλα με χαρὰ και με περικύκλωσαν νὰ μοῦ ἀνακοινώσουν πῶς κατῶρθωσαν νὰ πάμε στὴ Δάμια, ὅπου θὰ ἔχουμε και νερό καθὼς ὑπεσχέθη ὁ Πρόεδρος τοῦ χωριοῦ. "Ὅλα ἤθελαν κάτι νὰ μοῦ ποῦν για νὰ δείξουν τὴ χαρὰ των. Δέχομαι πρόθυμα τὰς ἀνακοινώσεις ὅλων, συμμερίζομαι τὴν χαρὰ των και τοὺς λέγω. Τὰ καλά παιδιά μποροῦν πολλὰ πράγματα νὰ κατορθώσουν, ἀρκεῖ μόνο νὰ θελήσουν και νὰ ἐνεργήσουν ὅπως πρέπει. Σεῖς σὰν καλά παιδιά τὸ κατορθώσατε.

Ἡ ὥρα εἶναι ἕξ τὸ πρωὶ. Ἐτοιμοί. Ἐκινουῦμε ἀπὸ τὸ σχολεῖο σὰν ἀγαπημένη οἰκογένεια (μόνο ἡ ΣΤη τάξη) και προχωροῦμε πρὸς τὸ δρόμο τῆς Δάμιας. Περνοῦμε τὴ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ ποῦ περνᾷ στὴν ἄκρη στὴν πόλη και τὰ παιδιά ἀρχίζουν νὰ τραγουδοῦν τραγούδια τῆς ἀνοιξῆς. Λίγο πιὸ πέρα σὲ δέκα λεπτὰ ἀπόσταση φθάνουμε σὲ ἓνα συνοικισμό

ποῦ λέγεται Ἐξώπολη. Τὰ παιδιά στέκονται. Τὰ ρωτῶ γιατί στάθηκαν. Μοῦ ἀπαντοῦν πῶς θέλουν νὰ περάσουν νὰ ἰδοῦν τὸ σχολεῖο ποῦ ἦτο ἐκεῖ κοντά. Τοὺς ἀπαντῶ ὅτι αὐτὴ τὴν ὥρα θὰ εἶναι κλειστὸ και ὅτι μποροῦν μόνον νὰ πᾶνε νὰ ἰδοῦν τὴν αὐλὴ και τὸν κῆπο ἂν ἔχουν. Πηγαίνομε. Παρατηροῦν τὴ μικρὰ αὐλὴ τοῦ σχολεῖου και ἓνα κομματάκι κῆπο ποῦ εἶχε. Τὸ κτίριο τοῦ σχολεῖου χαμηλὸ μικρό. Ἀπὸ ἓνα παράθυρο παρατηροῦν τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ σχολεῖου. Ἀρχίζουν τὴ συζήτηση. Βγάζουν τὸ συμπέρασμα. Αὐτὸ δὲν κάνει οὔτε για σπῆτι χωρικοῦ, ὄχι για σχολεῖο. Ἡ αὐλὴ μικρὴ οὔτε για κόττες. Ὁ κῆπος μόνον μιὰ πρασιά. Σημειώνουν πρόχειρα στὸ τετράδιο τῶν παρατηρήσεων σύντομες παρατηρήσεις για τὸ σχολεῖο τῆς Ἐξώπολης.

Προχωροῦμε. Τὰ παιδιά συνερίζουν τὰ τραγούδια. Βαδίζουμε ἀνάμεσα σὲ δένδρα μεγάλα καταπράσινα.

Ἀπὸ τὴν μιὰ και τὴν ἄλλη πλευρὰ τοῦ δρόμου οἱ γεωργοὶ στά χωράφια των, ἄλλοι βοτανίζουν τὰ καταπράσινα σιτάρια και ἄλλοι ὀργάνουν τὰ ἄσπορα χωράφια για νὰ σπείρουν καλαμπόκι και σουσάμι. Τὰ πουλιὰ με τὰ κελαηδήματα κάμνουν ὀλόκληρη συναυλία και σκορπίζουν χαρὰ εἰς ὅλη τὴ φύση.

Σὲ κάθε χωράφι ποῦ βλέπουν τὰ παιδιά γεωργοὺς στέκονται και κάμνουν συζήτηση. Τί χῶμα ἔχει τὸ χωράφι. Ἄν εἶναι κοπρισμένο. Ἄν εἶναι καλὰ καλλιεργημένο. Μοῦ ἀπευθύνουν ἐρωτήσεις. Γιατί τὸ ὀργάνουν ἀπὸ ὅλες τὲς ἄκρες τετραγωνικά και ὄχι ἀπὸ μία, με τὴ σειρὰ ἀπὸ τὴν μία ἄκρη στὴν ἄλλη. Ποιὸ εἶναι τὸ καλύτερο ὄργωμα. Πόσες φορές πρέπει νὰ τὸ ὀργώσουν. Τί λίπασμα πρέπει νὰ ρίξουν στὸ καλαμπόκι. Τί στὸ σουσάμι κ.λ.π.

Ἐκφέρουν τὲς κρίσεις των. Αὐτὸ τὸ χωράφι ποῦ ἔχει κόκκινο χῶμα και εἶναι γεμάτο λιθάρια δὲν κάνει ὄχι σουσάμι, ἀλλ' οὔτε ρίγανι. Αὐτὸ ποῦ ἔχει

μαυρόχωμα και είναι κοπρισμένο, αν ἔχη και δυό τρεῖς βροχές θά κάμη καλαμπόκι ποῦ δὲν θά φαίνεται μέσα καβαλάρης. Αὐτὸς ὁ γεωργὸς ἔσπειρε καλὰ τὸ σουσάμι κι ἂν βρέξη καμμιά βροχοῦλα θά φυτρώση πολὺ καλὰ. Αἱ συζητήσεις ἐξακολουθοῦν. Σημειώνουν σύντομα τὲς παρατηρήσεις των στὰ τετραδιά των.

Προχωροῦμε. Ἀναβαίνομε πρὸς τὸ χωριὸ ποῦ εἶναι στὸ ὕψωμα. Εἰς ἀπόσταση δέκα λεπτῶν ἀπὸ τὸ δρόμο τὰ παιδιὰ διακρίνουν καλύβες. Μερικὰ παιδιὰ λέγουν πῶς εἶναι βλάχικες τῶν Καρακατσοναίων. Ἄλλα παιδιὰ προτείνουν νὰ πᾶμε νὰ τὲς ἰδοῦμε. Μακριὰ ἀπὸ τὲς καλύβες, στὰ πλάγια τοῦ βουνοῦ διακρίνονται νὰ βόσκουν πρόβατα και ἀκούονται τὰ κουδούνια των και τὰ γαυγίσματα τῶν σκύλων. Τὰ γαυγίσματα αὐτὰ κάμνουν τὰ παιδιὰ νὰ δειλιάσουν και νὰ φοβοῦνται νὰ πᾶμε. Μὲ ἐρωτοῦν γιὰ νὰ ἰδοῦν τί γνώμην ἔχω. Τοὺς λέγω πῶς μποροῦμε νὰ πᾶμε προσφυλακτικὰ και ἂν ἰδοῦμε σκυλιὰ δὲν πλησιάζομε. Ἀποφασίζομε νὰ πᾶμε. Γυρίζομε πρὸς τὲς καλύβες σιγὰ σιγὰ και προσεκτικὰ. Λίγο μακριὰ διακρίνομε ἓνα Βλάχο. Εἶναι ὁ κύριος ποῦ ἔχει τὲς καλύβες και τὰ πρόβατα. Τοῦ φωνάζομε και τὸν παρακαλοῦμε νὰ σταθῆ. Στέκεται. Τὸν φθάνομε. Μᾶς ἐρωτᾷ τί τὸν θέλομε. Τὰ παιδιὰ τὸν χαιρετοῦν και τοῦ ἀπαντοῦν ὅτι θέλουν νὰ ἰδοῦν τὲς καλύβες. Ὁ Βλάχος δέχεται μὲ προθυμία, γυρίζει πρὸς τὲς καλύβες και λέγει στὰ παιδιὰ. Πᾶμε εὐχαρίστως. Προχωροῦμε. Τὰ σκυλιὰ μᾶς ἀντιλαμβάνονται και ὁρμοῦν. Τὰ παιδιὰ φοβοῦνται. Ὁ Βλάχος τὰ καθησυχάζει. Μὴ φοβεῖσθε τώρα ποῦ εἴμεθα μαζί δὲν πειράζομε. Και πράγματι, τὰ σκυλιὰ μόλις ἀντελήφθησαν τὸν κύριόν των, παύουν τὰ γαυγίσματα και σείουν τὲς οὐρὲς των. Φθάνομε στὲς καλύβες. Ὁ Βλάχος τὲς ἀνοίγει και καλεῖ τὰ παιδιὰ νὰ τὲς ἰδοῦν. Τὰ παιδιὰ μὲ μεγάλο διαφέρον τὲς ἐπισκέπτονται ὅλες και τὲς παρα-

τηροῦν. Εἶναι φκιασμένες ἀπὸ καλάμι και ἔχουν σχῆμα χωνιοῦ γιὰ νὰ χύνουν τὸ νερὸ εὐκόλα ἔξω. Μέσα ὀλοκάθαρες και γεμάτες ἀπὸ κἀδους μὲ τυριά, βούτυρα, γάλατα. Καζάνια ποῦ πῆζουν τὸ τυρὶ. Μικροὺς κἀδους στοὺς ὁποίους ἀρμέγουν τὸ γάλα. Ἀπ' ἔξω μάνδρες ποῦ κοιμῶνται τὰ πρόβατα. Τὰ παιδιὰ ἀρχίζουν τὴ συζήτηση γιὰ τὸ καθένα ποῦ παρατηροῦν. Ἀπευθύνουν γιὰ τὸ καθένα στὸ Βλάχο ἐρωτήσεις. Πῶς ἀρμέγουν τὰ πρόβατα. Πῶς στραγγίζουν τὸ γάλα. Πῶς πῆζουν τὸ τυρὶ, τὸ γαιοῦρτι. Πῶς κοπανίζουν τὸ γάλα. Πῶς βγάζουν τὸ βούτυρο. Πόσο πωλοῦν τὸ τυρὶ, τὸ βούτυρο, τὰ μαλλιὰ, Πόσο τυρὶ δίδει κάθε προβατίνα. Πόσα πρόβατα ἔχει. Πόσους τσοπάνηδες. Και αἱ ἐρωτήσεις δὲν τελειώνουν. Γιαυτὸ λέγω στὰ παιδιὰ.

Παιδιὰ ἀντὶ νὰ πᾶμε στὴ Δάμια φαίνεται θὰ περάσωμε ἐδῶ τὴν ἡμέρα.

Τὰ παιδιὰ μοῦ ἀπαντοῦν. Θὰ φύγωμε, κύριε, και θὰ ἔλθομε μιὰ ἄλλη μέρα ποῦ θὰ εἶναι και τὰ πρόβατα ἐδῶ.

Ὁ Βλάχος μὲ πρόλαβε και λέγει στὰ παιδιὰ. Ἔτσι νὰ κάμετε, παιδιὰ, ἀλλὰ νὰ μὲ εἰδοποιήσετε ἀπὸ τὴν προηγουμένη ἡμέρα γιὰ νὰ εἶμαι και γὼ ἐδῶ. Τὰ παιδιὰ εὐχαρίστησαν τὸ Βλάχο τὸν χαιρέτησαν και φύγαμε, ἀφοῦ σημείωσαν στὸ τετραδιὸ τους τὲς παρατηρήσεις των γιὰ τὴ βλάχικη ζωὴ.

Ἀναβαίνομε πρὸς τὸ χωριὸ. Πλησιάζομε. Ἀπὸ μακριὰ μᾶς βλέπει ὁ Παπᾶς τοῦ χωριοῦ ποῦ δούλευε στὸν κῆπο του και καταβαίνει στὸ δρόμο νὰ μᾶς περιμεῖνη. Τὰ παιδιὰ τὸν βλέπουν και μοῦ λέγουν. Κύριε, ἓνας παπᾶς ψηλὰ στὸ δρόμο· φαίνεται πῶς θὰ εἶναι ὁ Παπᾶς τοῦ χωριοῦ. Τοὺς ἀπαντῶ ὅτι αὐτὸς θὰ εἶναι και θὰ κατέβηκε νὰ μᾶς περιμεῖνη. Πράγματι δὲ γελασθήκαμε· διότι ὁ Παπᾶς εἶχε μάθει ἀπὸ τὸν Πρόεδρο τῆς κοινότητος τοῦ χωριοῦ, πῶς τὰ παιδιὰ ἐνὸς σχολείου τῆς Ἀλεξῆπολης θὰ ἐπεσκέπτοντο τὸ

χωριό. Ἐθεώρησε λοιπὸν καθήκον του, μόλις τὰ εἶδε ἀπὸ μακρυὰ, νὰ ἀφήσῃ τὴν ἐργασίαν του καὶ νὰ καταβῆ στὸ δρόμο νὰ τὰ περιμεινῇ. Ἦτο μορφωμένος καὶ εὐγενής. Πολὺ πρόθυμα καὶ γελαστὰ καλοσώρισε τὰ παιδιὰ ἀπὸ μακρυὰ.

Καλῶς τὰ παιδιὰ. Πῶς καὶ μᾶς κάματε αὐτὴ τὴν τιμὴν στὸ χωριό μας, καλὰ παιδιὰ;

Τὰ παιδιὰ χαιρετοῦν μὲ σεβασμὸ τὸν Παπᾶ καὶ ὁ πρόεδρος τῆς ἐπιτροπῆς τῶν ἀπαντᾶ στὸ Παπᾶ.

Τὸ χωριό σας εἶναι ἀντίκρου ἀπὸ τὸ σχολεῖο μας. Κάθε μέρα τὸ βλέπαμε ἀπὸ τὴν αἴθουσά μας. Σήμερα ἀπεφασίσαμε νὰ ἔλθωμε νὰ τὸ ἰδοῦμε.

Πολὺ καλὰ ἀπαντᾶ ὁ Παπαγιάννης Χαλκίδης (ἔτσι ἐδήλωσε πῶς τὸν λέγουν) καὶ τὰ ρώτησε ἂν θέλουν νὰ τὰ συνοδεύσῃ καὶ αὐτός.

Τὰ παιδιὰ τὸν εὐχαρίστησαν καὶ δέχθησαν πρόθυμα νὰ τὰ συνοδεύσῃ καὶ ὁ Παπαγιάννης.

Ἀναβαίνομε ὅλοι μαζί καὶ φθάνομε στὴ Πλατεῖα τοῦ χωριοῦ, ὅταν ἡ ὥρα ἦτο 10 πρὸ μεσημβρίας ἀκριβῶς. Ἔτσι φθάνομε στὸ τέρμα τῆς ἐκδρομῆς, ὕστερα ἀπὸ τέσσαρες ὥρες, ἀφ' ὅτου ξεκινήσαμε ἀπὸ τὴν Ἀλεξανδρούπολη καὶ ὕστερα ἀπὸ τόσες παρατηρήσεις, κρίσεις καὶ τραγούδια, χωρὶς τὰ παιδιὰ νὰ παρουσιάξουν καμμιά κούραση. Τὰ παιδιὰ ἀφήνουν τὰ καλάθια καὶ τὲς τσάντες τῶν μετὰ τρόφιμα γύρω ἀπὸ ἕνα δένδρο μεγάλο, τὸ ὁποῖον στολίζει τὴν πλατεῖα τοῦ χωριοῦ καὶ κάθονται στὴ σκιά του, ὅπου τὰ δροσίξει ἐλαφρὸ καὶ δροσερὸ ἀεράκι.

Σὲ λίγο φθάνει ὁ Πρόεδρος τοῦ χωριοῦ ὁ ὁποῖος καλοσωρίζει τὰ παιδιὰ πρόθυμα καὶ τοὺς λέγει. Πιστεύω νὰ σᾶς φθάσῃ τὸ νερὸ ποῦ φέραμε γιὰ ὅλη τὴν ἡμέρα. Νὰ τὸ βαρέλι γεμᾶτο, ἔχει 200 ὀκάδες, τὸ φέραμε ἀπὸ τὲς τρεῖς βρῦσες ποῦ εἶναι κοντὰ στὸ ποτάμι. (Οἱ χωρικοὶ ἔπερναν νερὸ ἀπὸ τὲς βρῦσες αὐτὲς ποῦ ἦσαν μισὴ ὥρα μακρυὰ). Ὁ Πρόεδρος ρώτησε ἐπίσης τὰ παιδιὰ ἂν χρειάζονται καὶ τίποτε ἄλλο νὰ

τοὺς τὸ φέρουν. Τὰ παιδιὰ εὐχαρίστησαν τὸν Πρόεδρο γιὰ τὴν προθυμία του καὶ τοῦ ἀπήντησαν ὅτι δὲν χρειάζονται τίποτε ἄλλο. Εὐχαρίστησα καὶ ἐγὼ τὸν κ. Πρόεδρο καὶ τοῦ ἐδήλωσα ὅτι τὰ παιδιὰ ἔχουν ὅλα τὰ χρειαζόμενα καὶ δὲν θὰ χρειαθοῦν τίποτε. Ἐπειδὴ δὲ ἦτο ἡμέρα ἐργάσιμη γιὰ νὰ μὴ χάσῃ τὴν ἐργασία του,μποροῦσε νὰ πάῃ στὴ δουλειά του χωρὶς νὰ τὸν παρεξηγήσωμεν. Ὁ κ. Πρόεδρος μᾶς ἐχαίρετῃσε καὶ ἔφυγε στὴν ἐργασία του.

Τὴν ἴδια ὥρα ἦλθε καὶ ἡ Διδασκάλισσα τοῦ χωριοῦ μετὰ τὰ παιδιὰ τοῦ σχολείου της, μᾶς ἐχαίρετῃσαν καὶ μᾶς προσεκάλεσαν νὰ ἐπισκεφθοῦμε τὸ σχολεῖο τῶν. Τὰ παιδιὰ δέχθησαν εὐχαρίστως τὴν πρόσκλησιν καὶ ὅλοι μαζί πηγαίνομε πρὸς τὸ σχολεῖο, τὸ ὁποῖον εἶναι στὴν ἀνατολικὴ ἄκρῃ τῆς πλατείας. Εἶναι ἕνα κτίριο μετὰ δυὸ πατώματα, στὸ ἐπάνω εἶναι τὸ σχολεῖο καὶ στὸ κάτω εἶναι ἡ ἐκκλησία τοῦ χωριοῦ. Τὰ παιδιὰ εἰσέρχονται πρῶτα στὴν ἐκκλησία, τὴν ὁποία παρατηροῦν μετὰ μεγάλο διαφέρον. Τὸ ἱερό, τὸ ἀνδρῖκιο, (ἀνδρωνίτην) τὰ σκευή, τὰ ἐπιπλα, τὰς εἰκόνας, τὰ ἐξετάζουν ἕνα ἕνα καὶ μετὰ τὴ σειρά. Ζητοῦν νὰ διαβάσουν τὲς ἐπιγραφὰς ποῦ ἔχουν αἱ εἰκόνας. Δὲν μποροῦν, εἶναι Βουλγαρικῆς. Μαθαίνουν πῶς τὸ χωριὸ ἦταν Βουλγάρικο καὶ ὅτι οἱ Βούλγαροι ἔφυγαν ἀπὸ τὸ χωριὸ στὸ 1920 καὶ τώρα κατοικοῦν πρόσφυγες Πόντιοι. Κάποιο παιδὶ πρόσφυξ ἀπὸ τὴ Βουλγαρία ξεῦρε τὴν Βουλγαρικὴ γλῶσσα καὶ ἀρχίζει καὶ διαβάζει δυνατὰ ὅλες τὲς ἐπιγραφὰς. Τὰ παιδιὰ κρατοῦν σύντομες σημειώσεις.

Βγαίνομε ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία καὶ ἀναβαίνομε στὸ σχολεῖο. Ἡ διδασκάλισσα γελαστὴ ὑποδέχεται τὰ παιδιὰ. Ἐξακολουθεῖ ἡ ἴδια παρατήρηση τῶν παιδιῶν. Θρανία, πίνακες, καθίσματα, χάρτες, εἰκόνας, βιβλιοθήκη, ἐξετάζονται ἕνα ἕνα ἀπὸ τὰ παιδιὰ. Σὲ κάποια γωνία διακρίνουν ἕνα χαρτοτέγνημα, τὴν Ἐκκλησία τῆς Ἁγίας Σοφίας. Τὸ ἐξετάζουν μετὰ περι-

έργεια, διστάζουν νά πιστεύσουν ὅτι εἶναι ἔργον τῶν παιδιῶν. Ἐρωτοῦν τὴν διδασκάλισσα ἂν εἶναι ἔργον τῶν παιδιῶν. Μανθάνουν ὅτι τὸ ἕκαμαν τὰ παιδιὰ μετὴ τῆ βοήθεια καὶ ὁδηγία τῆς διδασκαλίσης. Κρατοῦν σύντομες σημειώσεις γιὰ ὅσα βλέπουν.

Εἶναι μεσημέρι. Ἡ ἐπίσκεψη τελειώνει καὶ λέγω στὰ παιδιὰ.

Παιδιὰ, εἶναι καιρὸς γιὰ νά φᾶτε. Ἡ ὥρα πέρασε, θὰ πεινάσατε. Τὰ παιδιὰ χαιρετοῦν τὴν διδασκάλισσα, καταβαίνουν πάλι στὴ πλατεῖα καὶ προχωροῦν πρὸς τὸ δένδρο, ὅπου ἔχουν τὰ τρόφιμα. Μερικὰ παιδιὰ τρέχουν γύρω στὲς φράκτες τῶν κήπων, ποῦ εἶναι γεμάτες ἀπὸ ἀνθισμένες ἀγράφπελες, κόβουν ὀλόκληρα δεμάτια, τὲς φέρνουν καὶ τὲς στρώνουν στὴ σκιά γιὰ νά καθίσουν νὰ φάγουν. Κάμνουν ἕνα λουλουδένιο καὶ μυρωδάτο στρώμα ποῦ χαιρεταῖ ὁ καθένος νὰ τὸ βλέπη. Κάθονται ὅλα σὲ ἕνα κύκλο καὶ ἀνοίγουν τὰ καλάθια καὶ τὲς τσάντες των καὶ βγάζουν ὅ,τι τρόφιμα ἔχει τὸ καθένα. Αὐγά, τυρὶ, σαλάμι, κεφτέδες, κρέας βραστό, σαρδέλες, μαρούλια, κρεμμυδάκια εἶναι τὰ φαγητά των. Μερικὰ ἔχουν καὶ κάποιο περίσσειμα μὴ τυχὸν καὶ δὲν ἔχει κανένα παιδί φαγητό. Εἶναι ὅλα ἔτοιμα καὶ πρόκειται νά ἀρχίσουν νά φᾶνε.

Τὴ στιγμὴ ἐκεῖνη ὁ Παπαγιάννης ὁ ὁποῖος μᾶς συντροφεύει καὶ πρόθυμα μᾶς εὐκολύνει εἰς ὅ,τι μᾶς χρειασθῆ, μετὰ προσκαλεῖ νά πάμε στὸ σπῆτι του νὰ φᾶμε.

Τὰ παιδιὰ τὸν ἀκοῦνε καὶ ἀρχίζουν νά διαμαρτύρωνται καὶ νά φωνάζουν.

Ὅχι, κύριε, δὲν θὰ πάτε, ἐμεῖς σᾶς περιμένουμε νὰ φᾶμε μαζί.

Γυρίζω καὶ λέγω στὰ παιδιὰ. Σεῖς, παιδιὰ, νά φᾶτε, ἐγὼ θὰ φάγω ἀργότερα.

Ὁ Παπαγιάννης ἐπιμένει νά με πάρη στὸ σπῆτι του καὶ λέγει πῶς ἔχει τὸ φαγητὸ ἔτοιμο.

Τὰ παιδιὰ ἐπιμένουν νά με κρατήσουν στὸ τρα-

πέζι των. Τότε ὁ Πρόεδρος τῆς ἐπιτροπῆς τῶν παιδιῶν ἔρχεται καὶ παρακαλεῖ τὸν Παπαγιάννη ἐκ μέρους τῶν παιδιῶν νά καθίση καὶ αὐτὸς στὸ τραπέζι των καὶ ἂν θέλῃ, ἄς στείλῃ ἕνα παιδί νά πάρῃ ἀπὸ τὸ σπῆτι του καὶ τὸ φαγητὸ ποῦ ἔχει ἔτοιμο.

Ἔτσι καὶ ἐγίνε. Παπᾶς, δάσκαλος καὶ παιδιὰ καθίσαμε σὲ ἕνα κύκλο καὶ μετὴ τὴν εὐλογία τοῦ Παπαγιάννη ἀρχίσαμε νά τρῶμε. Σὲ καλύτερο τραπέζι δὲν θυμᾶμαι νά κάθησα νά φάγω. Τὰ παιδιὰ ὅλο χαρὰ καὶ προθυμία ζητοῦν μετὰ κάθε τρόπο, νά περιποιηθῶν τὸ ἕνα τὸ ἄλλο, καὶ ὅλα μαζί νά περιποιηθῶν τὸν Παπᾶ καὶ τὸ δάσκαλο. Πάρτε καὶ ἀπὸ τοῦτο. Πάρτε καὶ ἀπὸ κεῖνο. Πάρτε καὶ ἀπὸ μένα. Ὅλα κατὰ θέλουν νά προσφέρουν γιὰ νά δείξουν τὴν προθυμία των.

Τὸ φαγητὸ τελειώνει καὶ ἀρχίζουν τὰ τραγούδια. Δυὸ κορίτσια ψῆνουν καὶ καφέ (φαίνεται εἶχαν μαζί των) καὶ προσφέρουν στὸν Παπαγιάννη καὶ σὲ μένα.

Μετὰ τὸ φαγὶ συνέστησα στὰ παιδιὰ νά ἀναπαυθῶν ὅσο θέλουν γιὰ νά ξεκουρασθῶν καὶ μετὰ τὸ μεσημέρι ὅλα μαζί νά κάμουν τὸ γῦρο τοῦ χωριοῦ καὶ τῆς περιοχῆς του καὶ νά προσπαθήσουν νά γνωρίσουν καλὰ τὴν ζωὴν τῶν κατοίκων τοῦ χωριοῦ, γιὰτὶ εἶναι δυνατὸ καμμιά φορὰ νά κατοικήσωμε καὶ μεῖς σὲ χωριὸ καὶ πρέπει νά γνωρίζωμε, πῶς πρέπει νά ζήσωμε. Τὰ παιδιὰ πρόθυμα δέχθησαν ὅ,τ. τοὺς εἶπα. Καὶ ἐγὼ μὲν πέρασα ἀντικρὺ ἀπὸ τὸ χωριὸ στὴ σκιά μιᾶς γέρικης ἐλθῆς νά ἡσυχάσω, ὁ δὲ Παπαγιάννης πῆγε στὸ σπῆτι του.

Τὰ παιδιὰ μόλις φύγαμε μεῖς πράγματι ἡσύχασαν καμμιά ὥρα καὶ καμμιά φωνὴ δὲν ἀκούονταν. Ἀργότερα ἀνταμώθησαν μετὰ τὰ παιδιὰ τοῦ χωριοῦ τὰ ὁποῖα ἐξοικειώθησαν μαζί των καὶ ἀρχισαν νά παίξουν τὴν μπάλλα. Τὸ παιγνίδι θὰ διήρκεσε καμμιά ὥρα καὶ ὕστερα τὰ παιδιὰ ὅλα μαζί, ἡσυχὰ ἀρχισαν νά κάμνουν τὸ γῦρο τοῦ χωριοῦ. Εἶχαν ὁδηγούς τὰ παιδιὰ

τοῦ χωριοῦ. Γύρισαν τὰ σπίτια των, τὲς αὐλές των, τοὺς κήπους των, τὰ χωράφια των, τὰ ἀμπέλια των, τὰ εἶχαν ὅλα γύρω στὰ σπίτια των. Τὰ σπήτια τοῦ χωριοῦ αὐτοῦ ἦσαν πολὺ ἀραιὰ καὶ τὸ καθένα εἶχε τὴν περιουσία του γύρω.

Ἡ ὥρα εἶναι 6 μετὰ τὸ μεσημέρι ὁπότε ἔρχομαι στὴν πλατεῖα μὲ τὸ σκοπὸ νὰ συγκεντρώσω τὰ παιδιά γιὰ νὰ φύγωμε. Δὲν ἤβρα κανένα στὴν πλατεῖα. Ἐνα σφύριγμα ἔφθασε νὰ τὰ συγκεντρώσω ὅλα σὲ λίγα λεπτά.

Μόλις τὰ συνεκέντρωσα μοῦ λέγουν. Τί θέλετε, κύριε; Τοὺς ἀπαντῶ. Σᾶς θέλω νὰ ἐτοιμασθῆτε νὰ φύγωμε καὶ νὰ πᾶμε σιγὰ σιγὰ γιὰ νὰ μὴ κουρασθῆτε.

Τότε μερικὰ παιδιά μοῦ λέγουν. Κύριε, εἶπαμε ὅτι ὅταν ἔλθωμε στὴ Δάμια θὰ δώσωμε τὴ μάχη τῶν Δερβενακίων. Τοὺς ἀπαντῶ: ἔχετε δίκαιο, τὸ ἐλησιμότησα. Ποῦ θὰ τὴν δώσητε; Τὰ παιδιά μὲ μιὰ φωνὴ μοῦ ἀπαντοῦν. Νά, σὲ κείνη τὴ χαράδρα ποὺ βλέπαμε ἀπὸ τὸ σχολεῖο, καὶ μοῦ ἔδειξαν τὴν χαράδρα ποὺ ἦταν παράπλευρα στὸ χωριὸ καὶ ἀνάμεσα σὲ δυὸ ὑψώματα. Ἐτοιμασθῆτε λοιπὸν νὰ ἀναπαραστήσητε τὴν μάχην, ἀλλὰ προσπαθήσατε νὰ τὴν ἐπιτύχητε, διότι δὲν ἔχομε καιρὸ γιὰ νὰ τὴν ἐπαναλάβητε.

Τὰ παιδιά συγκεντρώνονται ἀμέσως, ἐκλέγουν τοὺς ἀρχηγούς των, Κολοκοτρώνην, Πλαπούταν, Νικήταν καὶ Παπαφλέσσαν, καταρτίζουν τὰ σώματα καὶ κανονίζουν τὸ σχέδιο τῆς ἐκτελέσεως. Ἐκλέγουν τὸν Δράμαλη καὶ καταρτίζουν τὸν στρατὸν του. Ἐπειδὴ τὰ παιδιά εἶναι ὀλίγα πέρουν καὶ τὰ παιδιά τοῦ σχολείου τῆς Δάμιας. Προσδιορίζουν τὰ ὑψώματα τὰ ὁποῖα θὰ καταλάβουν. Ἐνα ἀπὸ τὰ ὑψώματα ἔχει στὴν κορυφὴν του κατὰ τύχην μιὰ μικρὴ ἐκκλησιά τοῦ Ἁγίου Σώστη καὶ στέλλουν τὸν Πλαπούτα νὰ τὸ καταλάβῃ. Τὰ ἄλλα τὰ καταλαμβάνουν ὁ Νικήτας

καὶ Παπαφλέσσας. Τὰ στενὰ τὰ καταλαμβάνει ὁ Κολοκοτρώνης. Ὁ Δράμαλης μὲ τὸν στρατὸν του εἰσέρχεται εἰς τὸ στενὸν τῆς χαράδρας καὶ ἔτσι ἀρχίζει ἡ μάχη, στὴν ὁποίαν τὰ παιδιά προσπαθοῦν νὰ ἐφαρμόσουν μὲ κάθε ἀκρίβεια τὸ σχέδιον ποῦ ὄρισαν πρὸ τῆς μάχης. Ἐνόμιζαν πῶς θὰ δώσουν μάχη ἀληθινή. Τὴν ἀναπαράσταση τῆς μάχης αὐτῆς, παρακολουθοῦν ἀπὸ περιέργεια ἢ διδασκάλισσα καὶ ὁ Παπαγιάννης.

Ἀπὸ ἐξῆντα παιδιά ποῦ ἦσαν σκορπισμένα στὰ γύρω ὑψώματα δὲν ἀκούεται καμμιά φωνὴ προτοῦ νὰ γίνῃ ἡ ἐπίθεση, γιὰ νὰ μὴ τὰ ἀντιληφθῇ ὁ ἐχθρὸς. Ὅταν ὅμως ὁ ἐχθρὸς εἰσῆλθε στὸ στενὸ τῆς χαράδρας καὶ ἐδόθη τὸ σύνθημα, ἄρχισε ἡ ἐπίθεση καὶ ἡ χαράδρα καὶ τὰ ὑψώματα γέμισαν ἀπὸ τοὺς ἀλαλαγμούς καὶ τὲς φωνὲς τῶν παιδιῶν, μὲ τὸ μπᾶμ καὶ μποῦμ ποῦ ξεφώνιζαν μὲ ὅλη τὴν δύναμη, σᾶν νὰ γινόταν μάχη ἀληθινή.

Ἡ ἀναπαράσταση τῆς μάχης τῶν Δερβενακίων τελείωσε. Τὰ παιδιά συνεκentrώθησαν στὸ μέρος ἀπὸ τὸ ὁποῖον παρακολουθοῦσα τὴν ἀναπαράσταση. Οἱ ἀρχηγοὶ μὲ τὴ σειρὰ μοῦ ἀνεκοίνωσαν πῶς ἐξετέλεσαν τὸ σχέδιο τῆς μάχης. Ἄρχισαν συζήτηση ἀπὸ τὴν ὁποία ἐβγαλαν τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ ἀναπαράσταση ἐπέτυχε. Στὰ τετράδια τῶν παρατηρήσεων σημείωσαν τὰ παιδιά περιληπτικῶς τὴν ἀναπαράσταση τῆς μάχης τῶν Δερβενακίων καὶ τὸ ἀποτέλεσμα.

Ἡ ὥρα εἶναι ἑπτὰ καὶ μισὴ ἑσπερινή. Τὰ παιδιά ἐπανερχοῦνται στὴν πλατεῖα καὶ ἐτοιμάζονται γιὰ νὰ ἐπιστρέψωμε στὴν πόλιν. Ἀναλαμβάνουν τοὺς σάκους καὶ τὰ καλάθια καὶ στᾶς ὀκτῶ ἀκριβῶς, ἀφοῦ χαιρέτησαν τὴν διδασκάλισσα καὶ τὸν Παπαγιάννη καὶ τοὺς εὐχαρίστησαν γιὰ τὴν καλὴ συντροφιά, παρεκάλεσαν δὲ τὴν διδασκάλισσαν νὰ εὐχαριστήσῃ ἐκ μέρους των καὶ τὸν κ. Πρόεδρο τῆς κοινότητος τοῦ χωριοῦ γιὰ τὴν προμῆθεια τοῦ νεροῦ, φεύγομε

Τὸ ἐφημεροσμένο σχολεῖον ἐργασίας

για τὴν πόλη. Ἡ πορεία τώρα εἶναι ἀδιάκοπη, διότι ἔχει περάσει ἡ ὥρα καὶ ἄρχισε νὰ νυκτώνη. Στὸ δρόμο ἔχομε συντροφιά μόνον τὰ κελαδήματα τῶν ἀηδονιῶν καὶ τὰ τραγούδια τῶν παιδιῶν.

Στὰς ἑννέα ἀκριβῶς φθάνομε στὸ κέντρον τῆς πόλεως, τὸν σιδηροδρομικὸ σταθμὸν καὶ τὰ παιδιὰ ἀφ' οὗ μοῦ ἐφάνερωσαν τὴν χαρὰ των γιὰ τὴν ἐκδρομὴν μὲ καληνύκτησαν καὶ ἔφυγαν γιὰ τὰ σπήτια των.

Τί μοῦ εἶπαν τὰ παιδιὰ τὴν ἄλλη μέρα γιὰ τὴν ἐκδρομὴν.

Τὴν ἄλλη μέρα μόλις τὴ συνειθισμένη ὥρα τὸ πρωὶ ἐμβῆκα στὴν αἴθουσα, τὰ παιδιὰ μὲ κάποιον χαμόγελο στὰ χεῖλη ἀνέμειναν νὰ τὰ ρωτήσω κάτι σχετικὸ μὲ τὴν ἐκδρομὴν ποῦ κάναμε. Σ' ἂν νὰ κατὰλαβα τί ἤθελαν τὰ ρώτησα.

Δὲν μοῦ εἶπατε, παιδιά, τί εἶδατε χθὲς στὸ χωριὸ ποῦ πήγαμε, ἂν σ' ἄς ἄρσσε καὶ ἂν εἶναι καλὸ.

Αὐτὸ ἔφθασε νὰ δώσῃ στὰ παιδιὰ ἀφορμὴ ν' ἀρχίσουν νὰ μοῦ ἐκθέτῃ τὸ καθένα ὅ,τι εἶδε κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον.

1. "Ὅτι ἡ Δάμια εἶναι ἓνα χωριὸ μὲ ἐξήντα σπίτια πέτρινα καὶ εἶναι κτισμένον ἐπάνω εἰς ἓνα λόφον καὶ στὴ πλαγιὰ μιᾶς ὄροστοιχίας. Τὸ κάθε σπήτι ἔχει αὐλή, κῆπο, χωράφια καὶ ἀμπέλια. Εἶναι γεωργικὸ χωριὸ καὶ φαίνεται ὅτι ὁ κάθε γεωργὸς ἔκτισε τὸ σπήτι τοῦ ἐκεῖ ποῦ εἶχε τὴν περιουσίαν του. Γιατὸ τὰ σπήτια εἶναι πολὺ ἀραιὰ κτισμένα. Οἱ κάτοικοι μέσα στὰ σπήτια δὲν ἔχουν τὴν καθαριότητα ποῦ πρέπει νὰ ἔχουν, οὔτε μποροῦν νὰ τὴν ἔχουν, διότι τὰ ζῶα των τὰ ἔχουν μέσα στὰ ἴδια σπήτια στὰ κατώγια των. Τὰ κατώγια των δὲν ἔχουν καμμιά καθαριότητα καὶ γιατὸ ὅλο τὸ σπήτι ἔχει μιὰ μυρωδιὰ ἄσχημη." Ἄν τὰ ζῶα τὰ εἶχαν χωριστὰ ἐξω ἀπὸ τὸ σπήτι θὰ εἶχαν μεγαλύτερα καθαριότητα καὶ

θὰ εἶχαν καὶ υγείαν, ἐν ᾧ τώρα πάσχουν ἀπὸ ἐλώδεις τυρετούς. Καὶ στὲς αὐλές των δὲν ἔχουν τὴν καθαριότητα ποῦ πρέπει νὰ ἔχουν. Φαίνεται δὲν ξεύρουσιν ἀκόμα οἱ χωρικοὶ ὅτι ἡ καθαριότητα εἶναι υγεία καὶ μισθὸν ἀρχοντιά.

2. Τοὺς κήπους των τοὺς ἔχουν φραγμένους καὶ καλλιεργημένους, τοὺς ἔχουν δὲ καὶ πολὺ κοπρισμένους. "Ἄν καὶ σπείρουν πολλὰ λαχανικὰ δὲν προκόπτουν, διότι δὲν ἔχουν νερὸ νὰ τὰ ποτίσουν καὶ ξηραίνονται γρήγορα. "Ἄν εἶχαν νερὸ νὰ τὰ ποτίσουν θὰ ἔπερναν πολλὰ εἰσοδήματα.

3. Στὰ χωράφια ἔχουν σπαρμένα σιτάρια, κριθάρια, καπνὰ, καλαμπόκια, φασόλια, ρεβίθια καὶ σουσάμια, ὡς τώρα φαίνονται ὅλα πῶς εἶναι πολὺ καλὰ. "Ἄν βρέξῃ δυὸ τρεῖς βροχὲς θὰ προκόψουν καὶ θὰ ἔχουν καλὰ εἰσοδήματα.

4. Τὰ ἀμπέλια των τὰ ἔχουν ἐντελῶς ἀπεριποίητα, ἀκλάδευτα, ἄσκαβα, γεμᾶτα χορτάρια. Φαίνεται πῶς οἱ κάτοικοι δὲν ξεύρουσιν ὅλως διόλου ἀπὸ ἀμπέλια, τί ὠφέλεια μποροῦν νὰ ἔχουν, ἂν τὰ περιποιηθοῦν. Ἄπὸ τότε ποῦ ἔφυγαν ἀπὸ τὸ χωριὸ οἱ Βούλγαροι ποῦ τὰ εἶχαν φυτευμένα καὶ ἤλθαν αὐτοὶ ὡς πρόσφυγες δὲν τὰ ξανακῦτταξαν. "Ἄν καὶ τὰ ἔχουν ἀπεριποίητα, καθὼς εἶδαμε, ἔχουν πολλὰ σταφύλια, ἀλλὰ θὰ χαλάσουν ἀφ' οὗ δὲν τὰ περιποιοῦνται. "Ἄν αὐτὰ τὰ ἀμπέλια τὰ εἶχαν ἄλλοι ποῦ νὰ ξεύρουσιν πῶς νὰ τὰ περιποιηθοῦν, θὰ ἔπερναν πάρα πολλὰ σταφύλια, γιὰτὶ φαίνεται πῶς ὁ τόπος εἶναι κατάλληλος γιὰ ἀμπέλια.

5. Ἐληές ἔχουν πάρα πολλὰς νέες καὶ παλιές, ἀλλὰ τί τὸ θέλεις, τὲς ἔχουν ὅλες ἀπεριποίητες, ἀκλάδευτες, δὲν τὲς κυττάζουν ὅλως διόλου. "Ὅταν ἤλθαν ὡς πρόσφυγες καὶ ἐκάθισαν στὸ χωριὸ τὲς μέραςαν καὶ ἀρκοῦνται νὰ πέρνουν τὸν καρπὸ ποῦ θὰ τοὺς δώσουν. Πολλοὶ μάλιστα χωρικοὶ καθὼς μᾶς εἶπαν τὲς κόβουν καὶ τὲς καίουν. Φαντασθῆτε τὸ κακὸ

ποῦ κάμνουν. Ἄν καταλάβαιναν τὴν ἀξία τους καὶ τὲς περιποιοῦνταν θὰ εἶχαν ἀφθονο λάδι. Δὲν μποροῦσε νὰ τὲς ἔχομε ἡμεῖς;

6. Ἐκτὸς ἀπὸ τὲς ἐληγὲς ἔχουν καὶ ἄλλα καρποφόρα δένδρα στὴν ἴδια κατάστασι ἀμυγδαλιές, ἀγλαδιές κ.λ.π.

7. Τὸ χωριὸ ἔχει καὶ πολλὰ καὶ μεγάλα δένδρα (δρυς) τὰ ὁποῖα στολιζοῦν τὸ χωριὸ καὶ τοῦ φέρουν ὑγεία. Ἀπὸ τὸ χωριὸ καὶ ἐπάνω στὴ πλαγιὰ τοῦ βουνοῦ ἔχει δάσος ὀλόκληρο. Οἱ χωρικοὶ ὅμως δὲν καταλαβαίνουν τὴν ἀξία του καὶ κόβουν καὶ τὰ καίουν ἢ τὰ πηγαίνουν στὴν πόλιν καὶ τὰ πωλοῦν ἢ τὰ κάμνουν κάρβουνα.

8. Τὸ χωριὸ ἔχει καὶ πέτρες καλές. Οἱ κάτοικοι ἔχουν ἀνοίξει γύρω ἀπὸ τὸ χωριὸ ὀλόκληρα λατομεῖα καὶ βγάζουν μὲ δυναμίτιδα καὶ φουρνέλα ἢ μὲ λωστοὺς ὠραίες πέτρες, τὲς ὁποῖες μεταφέρουν μὲ τὰ κάρρα των στὴ πόλιν καὶ τὲς πωλοῦν 80 δραχμὲς τὸ κυβικό. Ὅλα τὰ νέα σπίτια ποῦ γίνονται στὴν πόλιν, κτίζονται μὲ τὲς πέτρες αὐτές.

9. Ἡ πλατεῖα τοῦ χωριοῦ εἶναι μεγάλη καὶ ἐπίπεδος. Εἶναι στὴ μέση στὸ χωριὸ καὶ ἔχει ἓνα πολὺ μεγάλο καὶ ὠραῖο δένδρο, στὴ σιὰ τοῦ ὁποῖου καθίσσαμε μεῖς χθές.

Ἐχει ἓνα ἀλῶνι στὸ ὁποῖον οἱ κάτοικοι ἀλωνίζουν τὰ σιτάρια καὶ κριθάρια τους καὶ ξηραίνουν καὶ τοὺς ἄλλους καρπούς, φακές, φασόλια, ἀμύγδαλα, τοὺς ὁποῖους κατόπιν τινάσσουν καὶ ἀποθηκεύουν. Κοντὰ στὸ ἀλῶνι ἔχει μία τουλοῦμπα (ἀντλίαν) δυστυχῶς ὅμως δὲν βγάζει νερό. Τὴν ἔκαμαν οἱ κάτοικοι μὲ τὴν ιδέα νὰ βροῦν νερό. Καὶ βρήκανε μὲν νερό, ἀλλὰ εἶναι τόσο βαθειὰ ποῦ δὲν μπορεῖ νὰ τὸ βγάλῃ ἢ τουλοῦμπα. Γι'αὐτὸ φροντίζουν νὰ ἀγοράσουν ἓνα Moteur μὲ τὸ ὁποῖον θὰ κατορθώσουν νὰ βγάλουν νερό, τὸ ὁποῖον καθὼς λέγουν θὰ εἶναι πολὺ καλὸ. Ἐπειδὴ δὲν ἔχουν χρήματα νὰ ἀγοράσουν τὸ

Μοτέρ τοὺς ὑπεσχέθη ὁ ἐποικισμὸς πῶς θὰ δώσῃ πενήντα χιλιάδες δραχμὲς νὰ τὸ ἀγοράσῃ καὶ κατόπιν οἱ κάτοικοι θὰ τὸ πληρώσουν σιγὰ σιγὰ. Ἄν κατορθώσουν καὶ φέρουν τὸ νερό, τὸ χωριὸ αὐτὸ ποῦ εἶναι πάρα πολὺ ὑγιεινὸ, θὰ γίνῃ ἓνα ἀπὸ τὰ καλύτερα χωριά τῆς περιφέρειας. Τώρα οἱ κάτοικοι βασανίζονται καὶ μεταφέρουν τὸ νερό μὲ τὰ βαρέλια ἀπὸ μιὰ ὥρα μακρυνά, τὲς τρεῖς βρῦσες ποῦ εἶναι κοντὰ στὸ ποτάμι.

10. Τὸ σχολεῖο εἶναι στὴν ἄκρην στὴν πλατεῖα καὶ εἶναι κτίριο διώροφο. Στὸ ἐπάνω πάτωμα εἶναι τὸ σχολεῖο καὶ στὸ κάτω εἶναι ἡ ἐκκλησία. Ἡ αἴθουσα τοῦ σχολείου εἶναι καλὴ καὶ τὴν βλέπει ὅλην τὴν ἡμέρα ὁ ἥλιος. Τὰ ἐπιπλα τοῦ σχολείου, θρανία, πίνακες, καθίσματα, τραπέζια εἶναι ὅλα καινούργια. Ἐχει καὶ ἓνα δωμάτιο στὸ ὁποῖον κἀθεταὶ ἡ διδασκάλισσα.

11. Ἡ ἐκκλησία εἶναι στὸ κάτω πάτωμα τοῦ σχολείου. Ὅπως εἶναι δὲν κάνει γιὰ ἐκκλησία. Τὸ ἱερό τὸ ἔχουν χωρισμένα μὲ σανίδια. Εἰκόνες ἔχουν λίγες πολὺ παλῆς ἀλλὰ εἶναι καλές. Ἐχουν ἐπιγραφὰς βουλγαρικές. Δὲν μᾶς φαίνεται καλὸ νὰ εἶναι ἡ ἐκκλησία κάτω ἀπὸ τὸ σχολεῖο. Καθὼς φαίνεται ὅμως σκέπτονται νὰ φιάσουν νέα ἐκκλησία. Διότι πάρα πέρα εἶδαμε ἀνοιγμένα θεμέλια γιὰ νέα ἐκκλησία καὶ πέτρες πολλὰ μαζευμένες. Μάθαμε πῶς ὁ καλὸς παπᾶς μὲ τὲς συμβουλές του κατώρθωσε νὰ πείσῃ τοὺς χωρικοὺς ποῦ δὲν πῆγαιναν οὔτε στὴν ἐκκλησία, ὄχι μονάχα στὴν ἐκκλησία νὰ πηγαίνουν, ἀλλὰ νὰ ἀνοίξουν τὰ θεμέλια νέας ἐκκλησίας, νὰ μεταφέρουν πέτρες, νὰ προσφέρουν χρήματα καὶ νὰ κάμουν καὶ προσωπικὴ ἐργασία, γιὰ νὰ κάμουν νέα ἐκκλησία. Πιστεύουμε ὅτι μὲ τὴν ἐνέργεια τοῦ Παπᾶ θὰ γίνῃ ὄχι μόνον ἡ ἐκκλησία γρήγορα ἀλλὰ καὶ πολλὰ ἄλλα καλὰ πράγματα. Ἐνας καλὸς παπᾶς πολλὰ κατορθώνει νὰ κάμῃ.

**Πόσο υλικό γνώσεων απέκομισαν τὰ παιδιά ἀπὸ τὴν ἐκδρομὴ τῆς Δάμιας καὶ πῶς τὸ ἐπέξε-
ειργάσθησαν.**

Αὐτὰς τὰς παρατηρήσεις ἔκαμαν τὰ παιδιά γιὰ τὸ χωριὸ καὶ τὴ ζωὴ τῶν χωρικῶν τῆς Δάμιας καὶ αὐτὰ τὰ συμπεράσματα ἔβγαλαν, τὰ ὁποῖα καὶ μᾶς ἀνεκοίνωσαν μὲ κάθε ἀκρίβειαν.

Ἄν λάβωμε δὲ ὑπ' ὄψει τὸ υλικὸ τὸ ὁποῖον συνεκέν-
τρωσαν μὲ τὰς παρατηρήσεις τοῦ ἔκαμαν καθ' ὅλον
τὸ διάστημα τῆς ἐκδρομῆς ἀπὸ τὴν Ἀλεξανδρού-
πολη στὸ χωριὸ καὶ κατὰ τὸ διάστημα τῆς παραμονῆς
τῶν εἰς τὸ χωριὸ, εἶναι εὐκόλο νὰ ἐννοήσωμε πόσον
χρόνον ἐχρειάσθημεν νὰ ἐπεξεργασθοῦμε ὅλο αὐτὸ
τὸ υλικό, ἀπὸ ὅλες τὲς πλευρῆς του καὶ πόσες γνώσεις
ζωντανῆς ἀπέκτησαν τὰ παιδιά ἀπὸ τὴν ἐπεξεργασία
τοῦ υλικοῦ αὐτοῦ τῆς ἐκδρομῆς.

α') Γιὰ τὴν ἐργασίαν καὶ ζωὴν τῶν γεωργῶν.

β') Γιὰ τὴν ἐργασία καὶ ζωὴν τῶν κτηνοτρόφων.

γ') Γιὰ τὴν ἐργασία καὶ ζωὴν τῶν χωρικῶν.

Πῶς δὲ ἔγινε ἡ κατανομὴ τοῦ υλικοῦ αὐτοῦ εἰς
τὰ διάφορα μαθήματα καὶ ἡ ἐπεξεργασία, αὐτὸ νομί-
ζομε πῶς εἶναι περιττὸ νὰ τὸ ἀναφέρωμε, ἐφ' ὅσον
παρα πάνω ἐκάμαμε ἐπανειλημμένως λόγῳ γιὰ αὐτὸ
καὶ στὴν ἐπίσκεψιν ποὺ κάμαμε στὸ ἐργοστάσιον τῶν
χαλιῶν καὶ στὴν ἐκδρομὴν ποὺ κάμαμε κοντὰ στὴ
θάλασσα.

Ἐκεῖνο μόνο ποῦ ἔχομε νὰ ἀναφέρωμε εἶναι ὅτι
οἱ συναδέλφοι τῶν χωριῶν, ὅσοι ἰσχυρίζονται ὅτι δὲν
μποροῦν νὰ γίνουν αὐτὰ στὰ σχολεῖα τῶν χωριῶν,
ἔχουν ἄφθονο υλικὸ νὰ μελετήσουν καὶ ἐπεξεργασθῶν
μὲ τὰ παιδιά τῶν καὶ ὅτι, ἂν θέλουν νὰ μελετήσουν
τὴν κίνησιν καὶ ζωὴν τῶν κατοίκων τῆς πόλεως, μπο-
ροῦν ἂν προσπαθήσουν νὰ βροῦν τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐπι-
σκεφθοῦν τὴν πόλιν ποῦ θὰ εἶναι κοντὰ τῶν μὲ τὰ
παιδιά, ἂν δὲ τοῦτο εἶναι δύσκολο, καὶ βέβαια εἶναι

γιὰ ὅσους εἶναι πολὺ μακριὰ ἀπὸ τὴν πόλιν, εἶναι
ὅμως εὐκόλο γιὰ κείνους ποῦ εἶναι κοντὰ στὴ πόλιν,
οἱ ὁποῖοι μποροῦν νὰ κάμουν μιὰ δυὸ καὶ περισσό-
τερες ἐπισκέψεις καὶ νὰ γνωρίσουν τὰ παιδιά καλὰ
τὴ ζωὴ τῶν κατοίκων τῆς πόλεως καὶ ἀπὸ ὅλες
τὲς πλευρῆς τῆς καὶ νὰ βγάλουν ἀπὸ μέσα τοὺς τὴ
δειλία ποῦ τὰ πιάνει, ὅταν γιὰ πρώτη φορὰ παρουσιάζ-
ονται ἀπὸ τὸ χωριὸ στὴν πόλιν.

**Πῶς διδάχθηκε τὸ μάθημα τῆς χειροτεχνίας
εἰς τὸ σχολεῖόν μας.**

Παράλληλα πρὸς τὴν πνευματικὴν ἐργασία τῶν
παιδιῶν γιὰ τὴν ὁποῖα πολὺν λόγῳ ἐκάμαμε παρα πάνω,
νομίσασαμε καλὸ νὰ ἀναπτύξωμε καὶ τὴν χειροτεχνικὴν
τοιαύτην, ἐπειδὴ πιστεύασαμε ὅτι ἡ χειροτεχνικὴ ἐργα-
σία ἐξυπηρετεῖ παρα πολὺ τὴν καθημερινὴν ζωὴν καὶ
τὲς ἀνάγκας τῶν ἀνθρώπων. Γιὰ αὐτὸ στὸ μάθημα τῆς
χειροτεχνίας δώκαμε πολὺ μεγαλύτερη σημασίαν,
ἀπὸ κείνην ποῦ εἶχε ὡς τὰ σήμερα. Ἀλλὰ γιὰ νὰ ἐπι-
τύχη τὸ μάθημα αὐτό, ἔπρεπε νὰ ἔχωμε α') δάσκαλον
καλὰ παρεσκευασμένον καὶ τεχνικῶς μορφωμένον
γιὰ νὰ ἐκλέγη καὶ δίδῃ στὰ παιδιά μὲ τὴ σειρά τὴν
ἐργασίαν ποῦ θὰ ἐκτελοῦσαν, β') αἶθουσαν στὴν ὁποῖαν
νὰ ἐργάζονται τὰ παιδιά καὶ γ') κατάλληλα ἐργα-
λεῖα, ἀνάλογα μὲ τὴν ἡλικίαν τῶν παιδιῶν. Δυστυχῶς
ὅμως, οὔτε δάσκαλο τεχνικῶς μορφωμένον εἶχαμε,
οὔτε ἰδιαιτέρα αἶθουσαν, οὔτε κατάλληλα ἐργαλεῖα,
μαχαιράκια, τρυπάνια, πριονάκια, ψαλίδια, σφυ-
ράκια κ.λ.π. ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἐργαλεῖα τῆς πλαστικῆς
γλυφίδας, πινακίδας, διαβήτες, τὰ ὁποῖα κατεσκευάζαν
μόνοι τῶν, διότι καὶ τὰ παιδιά μας ἦταν πτωχὰ καὶ
τὸ σχολικὸν μας ταμεῖον δὲν εἶχε χρήματα νὰ ἀγοράσῃ
τὰ ἐργαλεῖα. Τὸ δὲ υλικὸν μὲ τὸ ὁποῖον θὰ ἔκαμαν τὰ
χειροτεχνήματα, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν πηλόν, τὸν ὁποῖον
ἔχον ἄφθονο, θὰ ἦτο ἢ κανένα κομμάτι χαρτόνι, ἢ

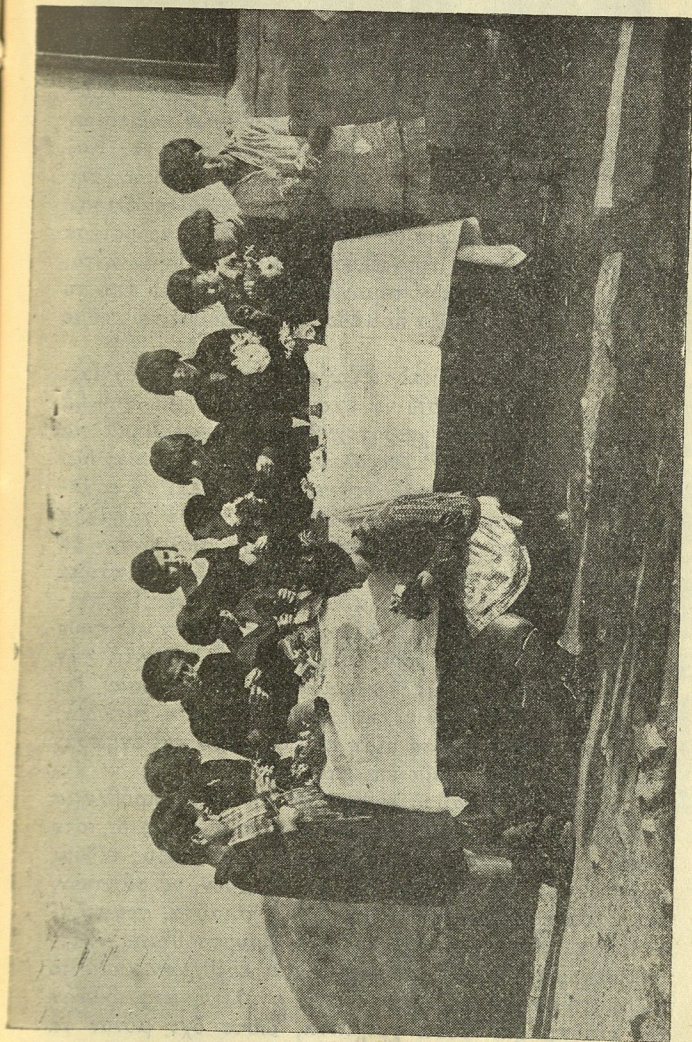
σανίδι από κάσες σταφίδος για τὰ ἄρρενα, ἢ κανένα κομματάκι πανί για τὰ κορίτσια. Μὲ τὰ ὕλικά λοιπὸν ποῦ διαθέταμε καὶ τὰ ἐργαλεῖα ποῦ εἶχαν τὰ παιδιά, μόνον ἡ πηλοπλαστική καὶ ἡ χαρτοτεχνία ἦτο δυνατό νὰ διδαχθῆ καὶ αὐτὲς ὄχι μὲ δάσκαλο εἰδικό, ἀλλὰ μόνον μὲ τὲς ὀδηγίες ποῦ θὰ πέραναμε ἀπὸ τοὺς ὀδηγούς τῆς χειροτεχνίας (Μαραγγουδάκη). Τὰ παιδιά ὅμως τῆς Εἰς καὶ ΣΤῆς τάξεως τοῦ σχολείου μας, εἶχαν τέτοια ἀντίληψη καὶ ἔδειχναν τόση προθυμία καὶ ζῆλο για νὰ μάθουν καὶ ἄλλα εἶδη χειροτεχνίας, ὥστε ἔπρεπε μὲ κάθε τρόπο νὰ διδαχθῆ καὶ ἡ ξυλοτεχνία, ἡ γυψοτεχνία, τὰ κεντήματα ἐργοχειρῶν, ἡ καλαθοπλεκτική καὶ ἂν ἦτο δυνατόν ἡ κοπτική καὶ ραπτική για τὰ κορίτσια. Εἶχαμε δὲ τὴ γνώμη ὅτι ἂν κατῶρθωναν νὰ μάθουν τὰ εἶδη αὐτὰ τῆς χειροτεχνίας τὰ παιδιά, θὰ γινόνταν ἱκανὰ νὰ κατασκευάζουν παντὸς εἶδους ἀντικείμενα καὶ θὰ μπορούσαν νὰ ἀντιμετωπίσουν πολλὰς ἀνάγκες τῆς ζωῆς των.—

Τὸ ζήτημα αὐτὸ τῆς διδασκαλίας για ὅλα τὰ εἶδη τῆς χειροτεχνίας ἦτο για μᾶς ἓνα σπουδαῖο πρόβλημα, τὸ ὁποῖον ὅσες φορές ἐπιχειρήσαμε νὰ τὸ λύσωμε, βρεθήκαμε σὲ ἀδιέξοδο καὶ δὲν ξεύραμε τί νὰ κάμωμε καὶ πολλὰς φορές ἀπεφασίσαμε νὰ ἀφήσωμε αὐτὸ στὴν τύχη καὶ νὰ γίνετα ἡ χειροτεχνία ὅπως γινόνταν ὡς τώρα, μόνον για νὰ φαίνεται στὸ πρόγραμμα ὅτι γίνετα μάθημα χειροτεχνίας, χωρὶς ὅμως πραγματικὰ νὰ γίνετα τίποτε.

Ἵστερα ὅμως ἀπὸ πολλὴ σκέψη ποῦ ἔκαμα για τὸ ζήτημα αὐτὸ εὔρηκα ὅτι πρέπει νὰ γίνη τὸ ἑξῆς.

α') Για τὸ ζήτημα τοῦ δασκάλου τῆς Χειροτεχνίας.

Εἶχα παρατηρήσει ὅτι μιὰ ἀπὸ τὲς δασκάλες τοῦ σχολείου μου, εἶχε ἀρκετὴ εὐφυΐα καὶ ἐπιτηδειότητα καὶ μπορούσε νὰ ὑποδεικνύη στὰ κορίτσια τὴν κατασκευὴ χειροτεχνημάτων. Ἐκτὸς τούτου κατῶρθανε νὰ ἐμβάλη στὰ παιδιά τὴν προθυμία καὶ τὸ ζῆλο νὰ

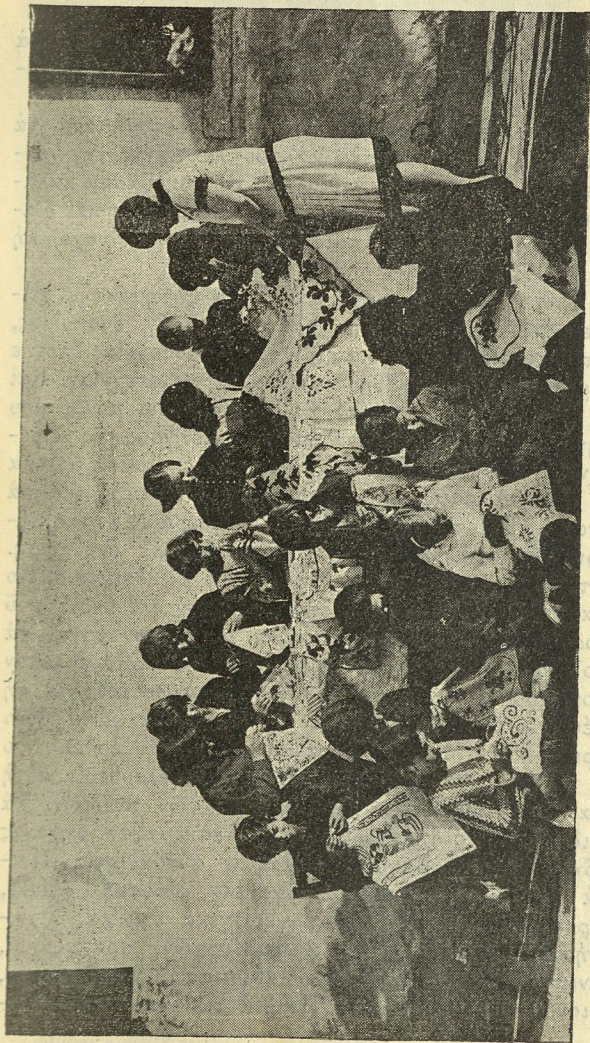
Τὰ κορίτσια κατασκευάζουν μὲ χαρτὶ διαφόρων εἰδῶν ἄνθη

εργάζονται. Στην δασκάλα αυτή ανέθεσα τὸ μάθημα τῆς χειροτεχνίας, ἀφ' οὗ τῆς ἐνέβαλα τὴν πεποίθησιν ὅτι ἂν θελήσῃ μπορεῖ νὰ κατορθώσῃ μεγάλα πρᾶγματα στὴ χειροτεχνία καὶ πρὸ πάντων τῶν κοριτσιῶν καὶ ὅτι περιμένω νὰ μοῦ παρουσιάσῃ τοιαῦτα. Καὶ ἔτσι τὸ μάθημα τῆς χειροτεχνίας τῶν παιδιῶν τῆς Εἰς καὶ ΣΤ' τάξεως τὸ ανέθεσα στὴν διδασκάλισσα Δίδα Κιακίδου ἢ ὅποια πραγματικῶς παρουσίασε πολὺ ἱκανοποιητικὰ ἀποτελέσματα στὸ μάθημα αὐτό, διὰ τῆς ἐπιμονῆς καὶ ὑπομονῆς καὶ ἡ ἴδια δὲ ἀπὸ τὸ ζῆλο καὶ τὴν προθυμία ποῦ ἔδειξε, μποροῦμε νὰ τοῦμε πῶς ἔγινε εἰδική.

β') Γιὰ τὸ ὑλικὸ καὶ τὰ ἐργαλεῖα τῆς χειροτεχνίας.

Γιὰ νὰ κατορθώσω νὰ ἔχω ἄρκετὸ ὑλικὸ ποῦ θὰ ἐχρειάζετο γιὰ τὰ χειροτεχνήματα, σκέφθηκα νὰ ἀνοίξω μιὰ πίστωση τοῦ σχολείου στὴν ἀγορὰ καὶ ὅλο τὸ ὑλικὸ ποῦ θὰ ἐχρειάζοντο τὰ παιδιὰ καὶ τὰ ἐργαλεῖα νὰ τὸ ἀγοράζωσι μὲ πίστωση, τὰ δὲ χρήματα θὰ τὰ ἐπλήρωνε τὸ σχολεῖον, ὅταν θὰ πωλοῦνταν τὰ χειροτεχνήματα, τὰ ὅποια θὰ κατεσκευάζαν τὰ παιδιὰ καὶ πρὸ παντὸς τὰ κορίτσια. Αὐτὸ καὶ ἔγινε. Τὰ παιδιὰ τῆς Εἰς καὶ ΣΤῆς τάξεως πιστώθηκαν εἰς τοὺς ἐμπόρους τὰ ὑλικά ποῦ τοὺς ἐχρειάζοντο γιὰ τὴν χειροτεχνία καὶ τοὺς λογαριασμοὺς κρατοῦσαν εἰς βιβλίον, εἰς τὸ ὁποῖον εἶχαν μερίδα γιὰ κάθε ἔμπορον, στὴν ὁποία ἔγραφαν τὰ εἶδη ποῦ ψώνιζαν καὶ ἔγραφαν τὴν ἀξία μὲ τὴν ὁποία ἐπιστάνοντο.

Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ λύθηκε τὸ σπουδαῖο πρόβλημα τῆς χειροτεχνίας, γιὰ μὲν τὰ κορίτσια ὅπως δὴποτε καλὰ, διότι ἔμαθαν νὰ κατασκευάζουν παντὸς εἶδους χειροτεχνήματα, νὰ κεντοῦν, νὰ κόπτουν, νὰ ράπτουν, καὶ κατεσκευάσαν πολλὰ καὶ καλὰ τοιαῦτα, τραπεζομάνδηλα, πάντες, μαξιλαράκια, βουρτσοθήκες, κτενοθήκες, μανδηλάκια, τὰ ὅποια καὶ ἐξέθησαν κατὰ τὸ τέλος τοῦ σχολικοῦ ἔτους στὴ σχολικὴ μας ἔκθεσις καὶ εἰσέπραξαν τόσα χρήματα, ὥστε ὄχι μόνον τὰ

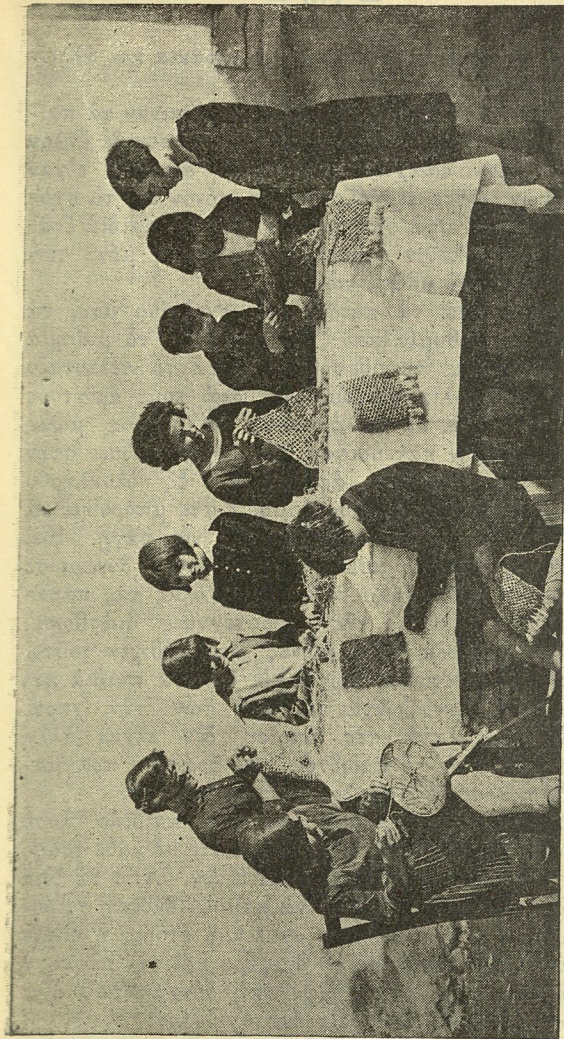

Τὰ κορίτσια τοῦ σχολείου κεντοῦν διάφορα χειροτεχνήματα.

χρέη τους εις τούς εμπόρους να πληρώσουν, αλλά και πολλές άλλες ανάγκες του σχολείου να θεραπεύσουν.

Ἐκτός ἀπὸ τὰ πάρα πάνω χειροτεχνήματα τὰ κορίτσια ἔμαθαν καὶ τὴν καλαθοπλεκτικὴν, τὴν χορτοτεχνίαν καὶ χαρτοτεχνίαν καὶ κατεσκεύασαν καλαθάρια, τσάντες, γραμματοθήκες, τραπεζάρια καὶ διάφορα εἶδη ἀνθέων, τὰ ὁποῖα καὶ ἐξέθησαν στὴ σχολικὴ μας ἔκθεση.

Γιὰ τὰ ἄρρενα ὅμως παιδιὰ τὸ ζήτημα τῆς χειροτεχνίας ἐξακολουθοῦσε νὰ παρουσιάζη δυσκολίας, διότι ἐκτός ἀπὸ τὰ ἄλλα εἶδη τῆς χειροτεχνίας ἔπρεπε νὰ μάθουν καὶ τὴν ξυλοτεχνίαν καὶ γυψοτεχνίαν. Καὶ εἰς μὲν τὴν ξυλοτεχνίαν ἄρχισα νὰ δίδω μόνος μου ὁδηγίες τὲς ὁποῖες ἔπερνα ἀπὸ τοὺς ὁδηγούς τῆς χειροτεχνίας, τὲς περισσότερες ὅμως φορές, ἐπειδὴ ἔβλεπα ὅτι ὅλα τὰ παιδιὰ ἔδειχναν μεγάλο διαφέρο γιὰ τὰ ἔργα τῆς ξυλοτεχνίας τὰ ἄφηγα ἐλεύθερα νὰ κατασκευάζουν ὅτι τοὺς ἤρεσκε ἢ τοὺς ἔκαμνε ἐντύπωση. Αὐτὸ ἔγινε ἀφορμὴ νὰ ἀποδειχθῇ τὸ δαιμονισμένον μυαλὸ τῶν παιδιῶν, τὰ ὁποῖα μὲ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ τοὺς δίδαμε, μᾶς παρουσίαζαν μόνον τῶν ἔργα, τὰ ὁποῖα ὄχι μόνον σὲ μᾶς, ἀλλὰ καὶ σὲ ὅσους τὰ ἔβλεπαν προκαλοῦσαν τὴν ἐκπληξὴ διὰ τὴν ἐφευρετικότητά, τὴ σκέψην καὶ τὴν ἀκρίβειαν. Κατεσκεύασαν ἀπὸ ξύλο μερικὰ παιγνίδια πρότυπα τὰ ὁποῖα, ἂν ἐστέλλοντο εἰς ἐκθέσεις θὰ ἐβραβεύοντο. Μὲ τὴν ἐλευθερίαν αὐτὴ ἐφαίνετο καθαρὰ καὶ τὸ διαφέρον τῶν παιδιῶν. Τὰ παιδιὰ τῶν σιδηροδρομικῶν κατεσκεύαζαν μηχανὰς σιδηροδρόμων, βαγόνια, ἀμάξια, αὐτοκίνητα. Παιδιὰ γεωργῶν γεωργικὰ ἐργαλεῖα, ἄροτρα, ἀξίνια, καροτσάρια, σκαλιστήρια, γεωργικὰ ἀμάξια, λιχνιστήρια, πτυάρια, παιδιὰ ξυλουργῶν, τραπεζάρια, καναπεδάκια, σιαφίτσες, καθίσματα, ντουλαπάκια, πριονάρια, σκεπαρνάρια. Παιδιὰ τῶν ναυτικῶν κατε-

Τὰ κορίτσια ἀσχολοῦνται εἰς τὴν χορτοτεχνίαν. Κατασκευάζουν τσάντες, βουρτσούθρες χτενοθήκες, τραπεζάρια κ.λ.π.

σκευάζον βαρκοῦλες, ἄγκυρες, πλοιαράκια καὶ ἄλλων ἄλλα.

Μὲ τὴν αὐτενέργειά των αὐτὴ ἐμάθαιναν τὰ παιδιὰ τὴν ξυλοτεχνίαν εἰς τὸ σχολεῖον. Τόσον δὲ ζῆλον καὶ προθυμίαν ἔδειχναν καὶ τόσην ἀμιλλαν εἶχαν μεταξύ των, ὥστε εἰργάζοντο ὄχι μόνον εἰς τὸ σχολεῖον, ἀλλὰ καὶ στὰ σπήτια των. Πολλὰ παιδιὰ ἔφερον εἰς τὸ σχολεῖον ἐργασίες τὲς ὁποῖες μόνον των εἰργάζοντο εἰς τὸ σπήτι των.

Εὐτυχῶς γιὰ τὰ παιδιὰ τοῦ σχολείου μας, τὰ ὁποῖα τόση προθυμία καὶ ζῆλο εἶχαν εἰς τὸ μάθημα τῆς χειροτεχνίας τοποθετήθηκε κατὰ τὸ τελευταῖο τρίμηνο τοῦ σχολικοῦ ἔτους ἕνας ἀπὸ τοὺς ἀρίστους διδασκάλους ὁ κ. Δ. Δελόπουλος, ὁ ὁποῖος μόλις ἀντελήφθηκε τὴν κατεύθυνση πού εἶχαμε δώσει εἰς τὴν ἐργασία τοῦ σχολείου, ἀφωσιώθηκε ἐξ ὀλοκλήρου εἰς αὐτὴν μὲ τόσον ἐνθουσιασμό, ὥστε μπορούμε νὰ ποῦμε ὅτι πολλάκις λησμονοῦσε καὶ νὰ φάγη. Καὶ ἔτσι καὶ τὴν ὅλη ἐργασία τοῦ σχολείου δυνάμωσε καὶ ἐτόνωσε σὲ μεγάλο βαθμὸ καὶ ὅλας τὰς παρατηρουμένας ἐλλείψεις τῆς χειροτεχνίας διώρθωσε, ἐπειδὴ ἦτο εἰδικῶς μορφωμένος στὸ μάθημα τοῦτο. Ἄναψε κυριολεκτικῶς φωτιὰ εἰς ὅλα τὰ παιδιὰ καὶ τὰ ἔκαμε νὰ ἐργάζονται μὲ ὅλη των τὴν χαρὰ, ὅλες τὲς ὥρες κατὰ τὲς ὁποῖες δὲν εἶχαν ἄλλη ἀπασχόληση ἀπὸ τὸ πρῶτ' ὡς τὸ βράδυ ὁ πραγματικὸς δάσκαλος τοῦ σχολείου ἐργασίας.

Τὰ ἔργα τῆς χειροτεχνίας τῶν παιδιῶν ἦσαν τόσα καὶ εἶχαν τόση χαρὰ γι'αὐτά, ὥστε μὲ κάθε τρόπο ἤθελαν καὶ ζητοῦσαν νὰ τὰ ἐπιδείξουν. Ἀπὸ τὰ ἴδια δὲ παιδιὰ προῆλθε ἡ σκέψη νὰ κάμουν ἐκθεσὴ χειροτεχνημάτων στὸ τέλος τοῦ σχολικοῦ ἔτους, ἡ ὁποία καὶ ἔγινε καὶ προκάλεσε τὸ διαφέρο καὶ τὴν προσοχὴ τῶν γονέων πρὸς τὴν μορφωτικὴ δύναμη πού ἔχει ἡ χειροτεχνικὴ ἐργασία εἰς ἕνα σχολεῖον.

Πῶς διδάσκονταν τὰ διάφορα μαθήματα εἰς τὸ σχολεῖόν μας.

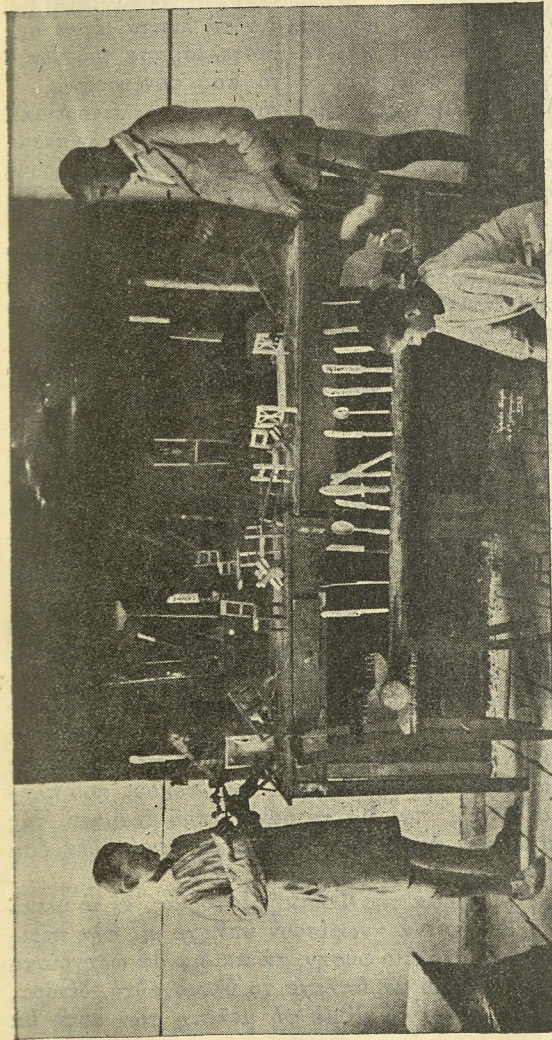
Καθὼς εἶπαμε παραπάνω ὅλα τὰ μαθήματα τοῦ διδάσκονταν στὸ σχολεῖο μας ἢ καλύτερα ὅλες τὲς γνώσεις πού μάθαιναν τὰ παιδιὰ, τὲς μάθαιναν μὲ τὲς συζητήσεις πού ἔκαμαν. Τὸ δὲ ὑλικὸ τῶν γνώσεων πού ἔπρεπε νὰ μάθουν καὶ διὰ τὸ ὁποῖο γινόνταν αἱ διάφορες συζητήσεις εἰς τὰ μαθήματα, τὸ ἔπερναν ἀπὸ τὲς ἐκδρομὲς, τὲς ἐπισκέψεις, τὴν περιβάλλουσα φύση, τὸ σχολικὸ κῆπο καὶ τὴν περιβάλλουσα κοινω-νία. Καίτοι δὲ ἔχομε περιγράψει τὸν τρόπο κατὰ τὸν ὁποῖο τὰ παιδιὰ ἔκαμαν τὲς διάφορες συζητήσεις, τόσο ὅταν ἤθελαν νὰ λάβουν ὀρισμένες ἀποφάσεις γιὰ νὰ ἐκτελέσουν διάφορες πράξεις, ὅσο καὶ εἰς τὰ διάφορα μαθήματα, ἐν τούτοις δὲν θεωροῦμε ἄσκοπο, νὰ ἀναφέρωμε καὶ ἐνταῦθα σύντομα τὸν τρόπο κατὰ τὸν ὁποῖο γινόνταν ἡ συζήτηση εἰς μερικὰ μαθήματα εἰς τὰ ὁποῖα ἴσως νὰ θεωρῆται δύσκολη.

α') Στὴν Ἀνάγνωση. Ἄν τὸ Ἀναγνωστικὸ βιβλίον περιεῖχε ὑλικὸ ἀπὸ τὲς παρατηρήσεις πού ἔκαμαν τὰ παιδιὰ, τὰ παιδιὰ ἐγνώριζαν ὅτι στὸ μάθημα τῆς ἀναγνώσεως θὰ διαβάζαμε τὸ σχετικὸ αὐτὸ κεφάλαιο καὶ παρασκευάζονταν ἀπὸ τὴν προηγούμενη ἡμέρα. Ὅταν δὲ ἤρχετο ἡ σειρά τοῦ μαθήματος τῆς Ἀναγνώσεως ἐξέφραζαν τὴν ἐπιθυμίαν νὰ διαβάσουν τὸ κεφάλαιον αὐτό. Ἄν ὅμως τὸ Ἀναγνωστικὸ δὲν περιεῖχε τοιοῦτο κεφάλαιον, τότε ὄριζαν ἀπὸ τὴν προηγούμενη ἡμέρα τὸ κεφάλαιον στὸ ὁποῖο θὰ ἔκαμαν Ἀνάγνωση. Ἡ ἀνάγνωσις γινόνταν ἀπὸ τὰ παιδιὰ κατὰ τὴν σειράν πού ζητοῦσε τὸ καθένα νὰ ἀναγνώσῃ, ὥστε νὰ θεραπεύεται ὅλων ἡ ἐπιθυμία μὲ τὴν σειράν. Τὰ λάθη πού γινόνταν κατὰ τὴν ἀνάγνωσις διορθόνονταν ἀπὸ τὰ παιδιὰ μὲ τὴ συζήτηση. Φροντίζαμε νὰ κατανοήσουν καλὰ τὸ περιεχόμενον τῆς ἐνότητος. Μετὰ τὴν τελείαν κατανόησιν ἀπέδιδαν

ελεύθερα τὸ περιεχόμενον ἢ ἀναπαρίστανον ἢ ἀπεικόνιζαν αὐτό. Π.χ. Ἄν ἀνεγίνωσκον ὅτι «δύο παιδιὰ ποῦ ἦσαν στὰ ξένα συνέβη νὰ ἀνταμωθοῦν εἰς τὸ πλοῖο, ὅταν ἐπέστρεφαν εἰς τὴν πατρίδα ταν καὶ διηγείτο τὸ ἓνα στὸ ἄλλο, πῶς τὰ πέρασε στὰ ξένα καὶ τί σκέπτεται τὸ καθένα νὰ κάμῃ στὴν πατρίδα του» ἔπρεπε νὰ ἀναπαραστήσουν τὰ δύο αὐτὰ παιδιὰ καὶ νὰ ἀναφέρουν ὅσα εἶπαν τὰ παιδιὰ ἐκεῖνα μεταξῶν καὶ εἰς τὸ ἴδιο τόνο ποῦ τὰ ἔλεγαν. Τὴν ἀναπαράστασιν αὐτὴν παρακολουθοῦσαν μὲ προσοχὴ ὅλα τὰ παιδιὰ καὶ διώρθωναν ὅσα λάθη παρατηροῦσαν.

Ἄν τὸ περιεχόμενον ἦτο δραματικὸν τὰ παιδιὰ δὲν τὸ ἀπέδιδαν μόνον ἀλλὰ καὶ τὸ ἀναπαρίστανον ἀκριβῶς ὅπως ἔγινε τὸ δράμα. Π. χ. Ἄν ἀνεγίνωσκον γιὰ τὴν ἔξοδο τοῦ Μεσολογγίου ὄχι μόνον θὰ ἀπέδιδον τὸ πῶς ἔγινε ἡ ἔξοδος, ἀλλὰ καὶ θὰ τὴν ἀναπαρίστανον ἀκριβῶς ὅπως ἔγινε. Καὶ ἔτσι ἐτελειοποιοῦντο τὰ παιδιὰ ὄχι μόνον νὰ ἀναγινώσκουν ὅπως ἔπρεπε, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀναπαριστοῦν τὴν ζωὴ τῶν ἀνθρώπων γιὰ τοὺς ὁποίους ἀνεγίνωσκον. Μετὰ ταῦτα γινόταν συζήτηση γιὰ τὰς πράξεις τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν, ἢ δι' ὅτι ἄλλο θὰ ἔγραφε τὸ κεφάλαιό ποῦ ἀνέγνωσαν καὶ θὰ ἔβγαναν διάφορα συμπεράσματα ποῦ θὰ μπορούσαν νὰ χρησιμεύσουν στὴ ζωὴ τῶν παιδιῶν.

Στὰ Θρησκευτικὰ. Τὸ ὕλικὸν γιὰ τὸ ὁποῖο θὰ συζητοῦσαν τὰ παιδιὰ στὸ μάθημα τῶν θρησκευτικῶν τὸ ἔπερναν ἀπὸ διάφορες ἀφορμὲς τῆς καθημερινῆς ζωῆς των ἢ τῆς οἰκογενείας των ἢ τῆς κοινωνίας. Π.χ. Διότι ἔλαβαν ἀφορμὴν ἀπὸ τὴν κλοπὴν ποῦ ἔγινε εἰς ἓνα φούρνο, ὅπου ἔκλεψαν δύο σακκιά ἀλεύρι καὶ τὴν ὁποίαν κλοπὴ ἔμαθαν ὅταν ἐπεσκεφθῆσαν τὸ φούρνο, ἔγινε συζήτηση γιὰ τὴν κλοπὴν καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῆς κλοπῆς καὶ βγήκε ὡς συμπέρασμα τὸ «οὐ κλέψεις». Διότι κάποια μέρα εἶδαν τοὺς χωροφύλακας νὰ φέρουν δύο παιδιὰ δεμένα τὰ ὁποῖα σκό-

Τὰ παιδιὰ τοῦ σχολείου τακτοποιοῦν τὰ ξυλοτεγμήματά των γιὰ τὴ σχολικὴ ἔκθεσιν

τῶσαν μιὰ γρηὰ νὰ τῆς πάρουν τὰ λεπτά, ἔγινε συζήτηση γιὰ τὸ φόνο καὶ τὰ ἀποτελέσματα τοῦ φόνου καὶ βγήκε τὸ συμπέρασμα τὸ «οὐ φονεύσεις».

Ἄν τὸ ὕλικὸ ἦτο ἐκκλησιαστικὴ ἢ λειτουργικὴ πράξις ἔπρεπε νὰ τὴν παρακολουθήσουν καὶ τὴν παρατηρήσουν καλὰ καὶ ἔπειτα νὰ τὴν ἀναπαραστήσουν καὶ τὴν συζητήσουν καὶ βγάλουν διάφορα συμπεράσματα.

Ἄν τὸ ὕλικὸ ἦτο διήγησις ἔπρεπε νὰ ἀπομιμηθοῦν τὰ διάφορα πρόσωπα ποῦ παρουσιάζονταν στὴ διήγησις καὶ ἔπειτα νὰ συζητήσουν τὸ περιεχόμενον τῆς διηγήσεως καὶ νὰ βγάλουν συμπεράσματα.

Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ἡ διδασκαλία τῶν Ὀρησκευτικῶν γινόνταν ὅσον ἦτο δυνατὸν μὲ τὴν αὐτενέργειαν τῶν παιδιῶν.

Εἰς τὴν Ἀριθμητικὴν. Τὸ ὕλικὸ ποῦ χρειαζόνταν γιὰ τὸ μάθημα τῆς Ἀριθμητικῆς τὸ ἔπερναν τὰ παιδιὰ ἀπὸ τὲς καθημερινὲς ἀνάγκες των καὶ τὲς συναλλαγὰς ποῦ εἶχαν γιὰ τὴ ζωὴ των. Τὰ διάφορα προβλήματα διὰ τὰ διάφορα εἶδη τῶν ἀριθμῶν τὰ ἔπερναν πάντοτε ἀπὸ τὴν ζωὴ των καὶ μὲ τὴν συζήτησις εὐρισκαν τὸ καλῦτερο καὶ εὐκολώτερο τρόπο γιὰ τὴ λύση των. Ἐγνώριζαν τὰς τιμὰς ὄλων τῶν τροφίμων, τῶν ὑφασμάτων ποῦ ἔχρειαζόντο διὰ τὰς ἐνδυμασίας, τῶν διαφόρων εἰδῶν τῶν ὑποδημάτων, τῶν διαφόρων ἐπιπλῶν καὶ σκευῶν τῶν οἰκιῶν των, ἐμάθαιναν νὰ ζυγίζουν, νὰ μετροῦν τὰ ὑφάσματα, νὰ πληρώνουν τὰ χρέη ποῦ εἶχαν εἰς τὴν ἀγοράν, τοὺς τόκους ποῦ πληρώνων οἱ γονεῖς των διὰ τὰ δάνεια ποῦ ἔκαμναν, τὰς πληρωμὰς τῶν ἡμερομισθίων καὶ ἐν γένει ὅλα ὅσα ἀφοροῦσαν τὰς σχέσεις τῆς ζωῆς των.

Εἰς τὸ μάθημα τῆς Φυσικῆς ἱστορίας, ἂν τὸ ὕλικὸ τὸ ὁποῖο ἤθελαν νὰ γνωρίσουν ὑπῆρχε εἰς τὴν περιβάλλοντα τὸ σχολεῖο φύσιν, τὰ παιδιὰ θὰ ὠδηγοῦντο εἰς τὸ μέρος ὅπου θὰ ὑπῆρχε τὸ ὕλικὸ αὐτό, δένδρα, ἄνθη, φυτὰ, κ.λ.π. καὶ μὲ τὴ μελέτη των αὐτὴ θὰ

μάθαιναν τὸ ὕλικὸ αὐτὸ καὶ τὸν τρόπο κατὰ τὸν ὁποῖο θὰ μπορούσαν νὰ χρησιμοποιήσουν καλῶτερα αὐτὸ γιὰ τὲς ἀνάγκες τῆς ζωῆς των. Π.χ. Ἄν ἐπρόκειτο νὰ μάθουν γιὰ τὴν Ἑλλάδα, ἔπρεπε νὰ πᾶμε στὸ μέρος ποῦ θὰ εἶχε ἐλθὲς καὶ ἐκεῖ θὰ ἐξήταζον τὸ φυτὸ ἀπὸ ὅλες τὲς πλευρὰς. Δηλαδή εἰς ποῖο χῶμα εἶναι φυτευμένη καὶ εἰς ποῖα χῶματα εὐδοκιμεῖ (ἀσβεστοῦχα, ἀργιλλώδη). Τί θερμοκρασίαν πρέπει νὰ ἔχη. Πῶς μπορούμε νὰ τὴν περιποιηθοῦμε γιὰ νὰ προκόψῃ περισσότερο. Πῶς εἶναι ὁ κορμὸς τῆς, τὰ φύλλα τῆς, τὰ ἄνθη τῆς, ὁ καρπὸς τῆς. Τί χρειάζεται διὰ τὸν ἄνθρωπον ὁ καρπὸς τῆς καὶ τὸ ξύλον τῆς. Πῶς πολλαπλασιάζεται διὰ τοῦ ἐμβολιασμοῦ τῶν μοσχευμάτων καὶ καταβολάδων καὶ πότε γίνεται ὁ πολλαπλασιασμός, ἐν ᾧ συγχρόνως ἐκτελοῦσαν τὰ εἶδη τοῦ πολλαπλασιασμοῦ. Ἀπὸ ποίας ἀσθενείας προσβάλλεται, τί εἶδους ἀσθενείαι εἶναι ὁ βᾶκκιλος, ἡ βαμβασία καὶ ἡ καπνία ποῦ προσβάλλουσι τὴν ἐλλάδα. Μὲ ποῖα μέσα μπορούμε νὰ θεραπεύσωμε τὲς ἀσθενείας αὐτὲς κ.λ.π.

Ἄν τὸ φυτὸν δὲν ὑπῆρχε στὴν περιβάλλουσα φύσις, ἀλλὰ εὐρίσκετο εἰς ἄλλας χώρας θερμάς, τὴν ἀφορμὴν γιὰ νὰ ἐξετάσωμε τὰ φυτὰ, τὴν λαμβάναμε ἀπὸ τοὺς καρποὺς τῶν δένδρων αὐτῶν ποῦ πωλοῦνται στὴν ἀγορὰ ὡς ὁ καφὲς, ἡ βανίλα, οἱ χουρμάδες, ἡ κανέλλα, τὸ μοσχοκάρυον, καὶ ἄλλα, τὰ ὁποῖα χρειαζόνταν γιὰ τὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων.

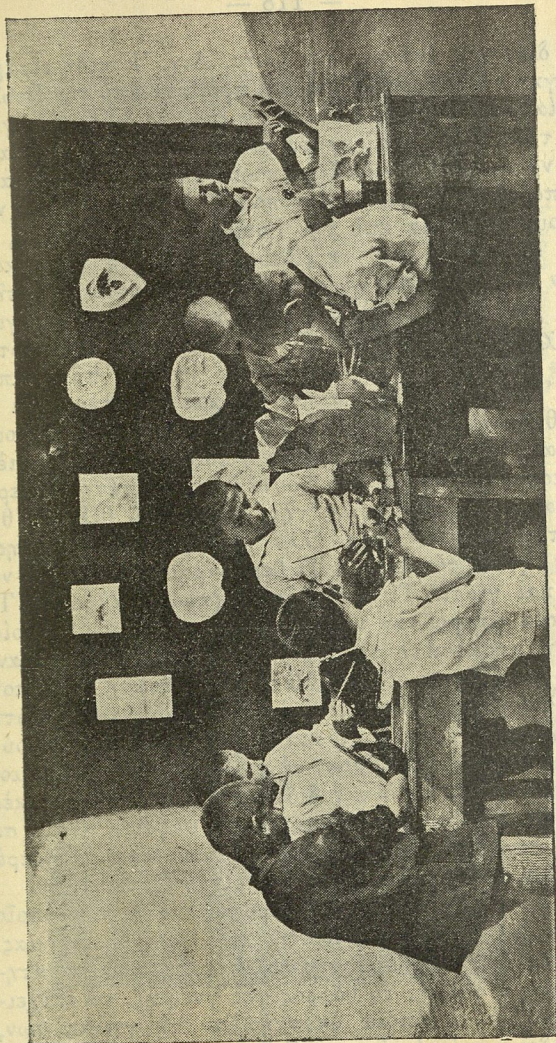
Γιὰ νὰ σχηματίζουσι δὲ μιὰ εἰκόνα σωστὴ τί εἶδους εἶναι κάθε φυτὸ ἀπὸ αὐτὰ, προσπαθοῦσαμε νὰ τὸ παρομοιάσωμε μὲ ἄλλα φυτὰ ποῦ παρατηροῦσαν στὴν πέριξ φύσις καὶ ὁμοιάζαν μὲ τὰ ξένα αὐτὰ φυτὰ εἴτε ἐν συνόλῳ, εἴτε ὡς πρὸς τὰ φύλλα, ἢ τὰ ἄνθη ἢ τοὺς καρποὺς καὶ μὲ τὴν σύνδεση τῶν μερῶν αὐτῶν ἐσχημάτιζαν τὴν ζωντανὴν εἰκόνα τοῦ φυτοῦ. Μετὰ ταῦτα ἂν εἶχαμε εἰκόνα τοῦ φυτοῦ τὴν δίδαμε στὰ παιδιὰ καὶ τὴν παρατηροῦσαν καὶ ἔτσι αἱ γνώσεις ποῦ ἀποκτοῦσαν γιὰ τὰ ξένα φυτὰ ἦσαν ἀκριβεῖς καὶ σαφεῖς.

Εἰς τὸ μάθημα τῆς Πειραματικῆς Φυσικῆς τὸ ὑλικὸ ποῦ χρειαζόνταν γιὰ τὸ μάθημα, τὸ ἔπερναν τὰ παιδιὰ ἀπὸ τὰ διάφορα φυσικὰ φαινόμενα τὰ ὁποῖα παρατηροῦσαν εἰς τὴν φύση κατὰ τὰς ἐκδρομὰς ἢ τὰς ἐπισκέψεις εἰς τὰ ἐργοστάσια ἢ τὴν καθημερινὴ τῶν ζωῆ.

Καὶ ὅσα πειράματα ἦτο δυνατόν νὰ ἐκτελεσθοῦν ἀπὸ τὰ παιδιὰ καὶ εἶχαμε τὰ κατάλληλα ὄργανα ἢ μπορούσαμε μὲ μικρὰ δαπάνη νὰ κατασκευάσωμε τοιαῦτα ὄργανα τὰ ἐκτελοῦσαν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν μας μόνον. Ἀ.χ. Τῆξιν καὶ πῆξιν σωμάτων, διάλυσιν, βρασμόν, ἐξαέρωσιν, ὑγροποίησιν ἀτμῶν, ἀπόσταξιν καὶ ἄλλα πολλὰ τὰ ὁποῖα ἔβλεπαν τὰ παιδιὰ νὰ γίνωνται στὴν καθημερινὴ ζωὴ τῶν καὶ διὰ τὰ ὁποῖα μπορούσαν νὰ ἐξευρεθοῦν τὰ κατάλληλα ὄργανα.

Ὅσα ἔμως φαινόμενα φυσικὰ ἢ χημικὰ δὲν ἦτο δυνατό νὰ ἐκτελεσθοῦν ἀπὸ τὰ παιδιὰ στὸ σχολεῖον, γιὰ νὰ παρατηρήσουν καὶ παρακαλουθήσουν τὰ παιδιὰ τὴν ἐκτέλεση αὐτῶν καὶ τὰ κατανοήσουν, τὰ ὡδηγοῦσαμε εἰς τὰ μέρη ποῦ ἐκτελοῦνταν τοιαῦτα φαινόμενα καὶ παρακολουθοῦσαν μὲ προσοχὴ τὴν ἐκτέλεση αὐτῶν. Π.χ. Γιὰ νὰ ἐννοήσουν τὴ λειτουργίαν τῆς ἀτμομηχανῆς ὡδηγήσαμε τὰ παιδιὰ εἰς τὸ ἐργοστάσιον τῆς διορθώσεως τῶν μηχανῶν τῶν σιδηροδρόμων, ὅπου ὁ διευθυντὴς κατέδειξε στὰ παιδιὰ τὰ μέρη τῆς μηχανῆς καὶ τὸν τρόπο τῆς λειτουργίας αὐτῆς τόσο καλὰ, ὥστε τὰ παιδιὰ ἔμαθαν τὴν λειτουργίαν τῆς ἀτμομηχανῆς. Τὸ ἴδιο ἔκαμε καὶ ὁ διευθυντὴς τοῦ Τηλεγραφείου γιὰ τὴν λειτουργίαν τοῦ τηλεγράφου καὶ Τηλεφώνου. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ἄλλα μὲν πειράματα ἐξετέλεσαν μόνον τὰ παιδιὰ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν μας, ἄλλα δὲ παρακολούθησαν καὶ παρατήρησαν πῶς ἐκτελοῦνται καὶ κατενόησαν τοὺς φυσικοὺς καὶ χημικοὺς νόμους.

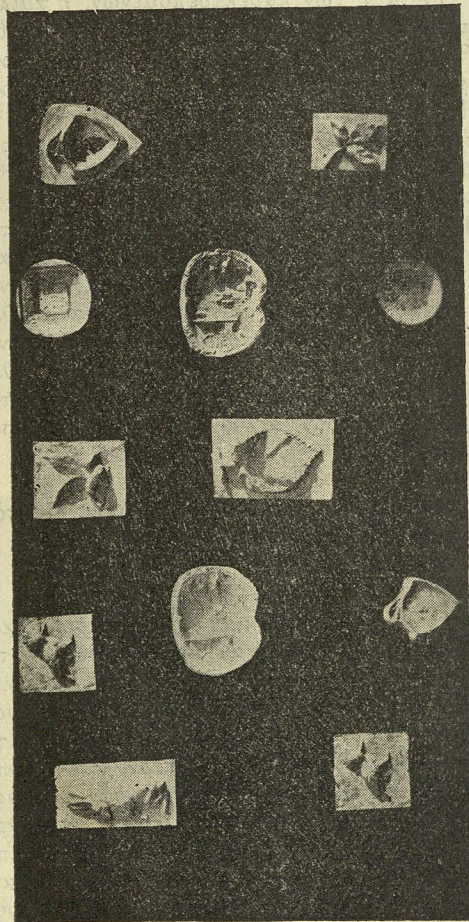
Εἰς τὸ μάθημα τῆς Γεωγραφίας διὰ τὸ ὑλικὸ ποῦ ἔπρεπε νὰ διδαχθῇ στὰ παιδιὰ, ἐδίδοτο ἀφορμὴ ἀπὸ

Ἀσχολοῦνται εἰς τὴν γυμνασίαν.

τὲς διάφορες ἀνάγκες τῆς ζωῆς. Ἀ.χ. Ἐπειδὴ εἶχαμε ἀνάγκη νὰ φέρωμε βώδια καὶ πρόβατα ἀπὸ τὴν Βουλγαρία γιὰ νὰ ἔχωμε κρέας καὶ ἀπὸ τὲς διάφορες ἀγέλες τῶν βωδιῶν καὶ προβάτων ποῦ ἔβλεπαν τὰ παιδιά νὰ κατεβάζουν οἱ ζφέμποροι ἀπὸ τὴ Βουλγαρίαν, ἢ ἀπὸ τὴν πολλὴν ξυλείαν ποῦ ἔβλεπαν τὰ παιδιά νὰ φέρουν τὰ πλοῖα ἀπὸ τὴν Ρουμανία καὶ Σουηδίαν, ἢ ἀπὸ τὰ παιδιά ποῦ ταξίδευαν στὴν Γερμανίαν καὶ στὴν Ἑλβετία γιὰ νὰ σπουδάσουν διάφορες ἐπιστῆμες, ἐδίδοτο ἀφορμὴ στὰ παιδιά νὰ ἐξετάσουμε γιὰ τὲς χώρες αὐτές. Ἐξήταζαν καὶ εὔρισκαν στὸ χάρτη πῶς μποροῦμε νὰ ταξιδεύσωμε καὶ νὰ πᾶμε ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα στὴ χώρα ποῦ θέλαμε ἀπὸ τὴν ξηρὰ ἢ τὴν θάλασσα ἢ καὶ ἀπὸ τὲς δύο, ἂν εἶχε διπλὴ συγκοινωνία. Ποιὲς μεγάλες πόλεις ἢ ποιὰ ποτάμια ἢ ποιὲς θάλασσες ἢ ποιὰ μεγάλα βουνὰ ἢ ποιὰ Κράτη θὰ περνούσαμε. Σὲ ποιὰ πόλη τῆς χώρας ποῦ θέλαμε, θὰ πρωτομπαίναμε. Ποιὰ ἄλλα κράτη εἶχε γύρω της. Πῶς ἦτο ὁ τόπος της. Τί θερμοκρασία μποροῦσε νὰ ἔχη καὶ γιατί. Τί εἰσοδήματα (προϊόντα) εἶχε. Τί ἐργασία μποροῦσαν νὰ ἔχουν οἱ κάτοικοι. Ποία ἦτο ἡ κατάστασή των, δηλαδὴ τί πολιτισμὸ εἶχαν. Πῶς διοικοῦνταν κ.λ.π. Μετὰ τὴν ἐξέταση αὐτὴ ποῦ γινόνταν μὲ κάθε ἀκρίβεια τὰ παιδιά ἔκαμναν τὸ χάρτη τῆς χώρας. Ἄν εἶχαμε καὶ ἀμμοδοχεῖο θὰ ὠδηγούσαμε τὰ παιδιά νὰ κάμουν τὴ χώρα αὐτὴ μὲ τὴν ἄμμο. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ τῆς διδασκαλίας αἱ γεωγραφικὲς γνώσεις τῶν παιδιῶν ἦταν τόσο σαφεῖς, ὥστε σὲ κάθε στιγμή μποροῦσαν νὰ κάμουν διάφορα νοερὰ ταξείδια σὲ ὅλες τὲς χώρες ποῦ εἶχαν ἐξετάσει.

Αὐτὸς περίπου ἦτο ὁ τρόπος κατὰ τὸν ὁποῖο τὰ παιδιά μάθαιναν γνώσεις εἰς τὸ σχολεῖον μας. Εἰς τὲς διάφορες συζητήσεις, ἢ τὰξιν ποῦ παρατηροῦνταν, ἢ τὸλμῃ, τὸ θάρρος τῆς γνώμης, τὰ ἐπιχειρήματα μὲ τὰ ὁποῖα ὑπεστήριζαν τὴ γνώμη των, ἢ ἀπόδοκιμασία ἐκείνων ποῦ ἔλεγον ἀνοησίες, ἢ ἐπα-

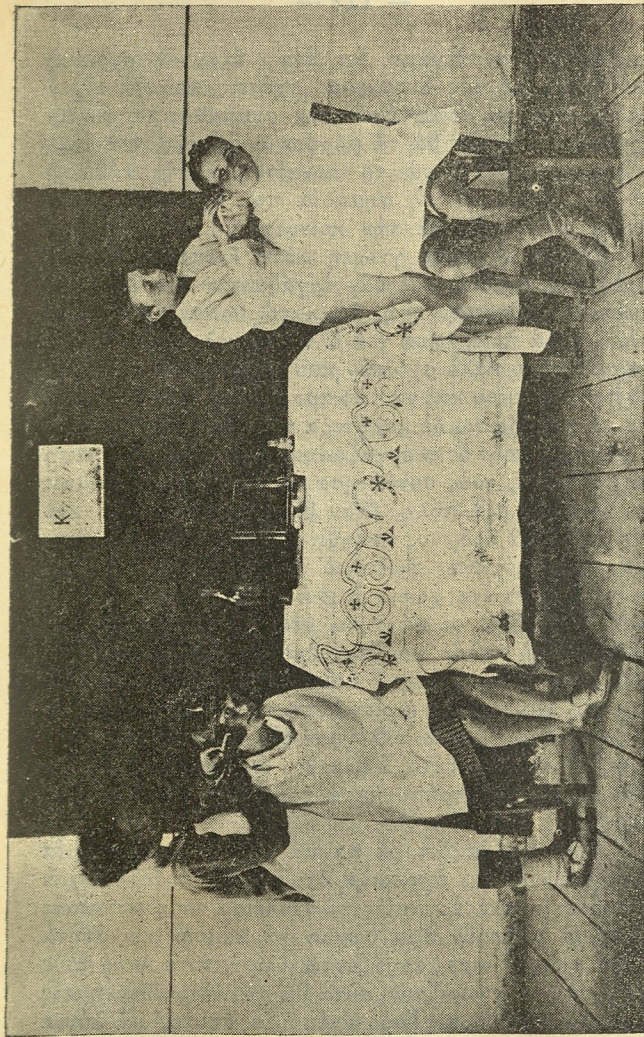
Διάφορα γυψοτεχνήματα τῶν παιδιῶν ἀπὸ τὴν σχολικὴν ἐκθεσιν

ναφορά εις τὴν τάξην τῶν παρεκτρεπομένων, ἡ ἄμιλλα ποῖος πρῶτος νὰ πῆ τὴ γνώμη του καὶ τὴ στηρίξην καλύτερα, ἠνάγκαζαν τὰ παιδιὰ νὰ εἶναι προσεκτικὰ, νὰ παρατηροῦν μὲ κάθε ἀκρίβεια τὰ πράγματα καὶ νὰ σχηματίζουσι ὀρθότερες γνώμεις.

Δὲν πρέπει νὰ παραλείψω ἐνταῦθα νὰ ἀναφέρω, ὅτι ἐκεῖνος ποῦ θὰ δώσῃ τὴν κατεύθυνση μιᾶς τῆς αὐτῆς ἐργασίας εἰς τὰ παιδιὰ θὰ εἶναι ὁ διδάσκαλος, ὁ ὁποῖος θὰ παρακολουθῆ μὲ μεγάλη προσοχὴ τὴν ἐργασία αὐτὴ, θὰ προφυλάσῃ αὐτὰ ἀπὸ κάθε παρεκβάσει, θὰ εἶναι ἕτοιμος νὰ συμπληρώσῃ κάθε κενὸν καὶ θὰ λύῃ ὅλες τὰς ἀπορίας τῶν παιδιῶν καὶ πολλὰς φορὰς μάλιστα τὰς πλέον ἀπροσδόκητας. "Ὅσον εἶναι δὲ βέβαιος ὅτι μὲ μία τῆς αὐτῆς ἐργασίας τὰ ἀποτελέσματα θὰ εἶναι ἀσυγκρίτως ἀνώτερα, ἀπὸ ἐκεῖνα ποῦ ἔφερε τὸ μέχρι σήμερον ἰσχύον ἐκπαιδευτικὸν σύστημα.

Πῶς ἰδρύθησαν αἱ σχολικαὶ κοινότητες εἰς τὰς ἀνωτέρας τάξεις Δη, Εη καὶ ΣΤη καὶ τί κατώρθωσαν νὰ κάμουν.

"Ἀρχισε τὸ σχολικὸ ἔτος καὶ εἶχε περάσει ἀρκετὸς καιρὸς τὰ δὲ παιδιὰ εἶχαν κατορθώσῃ ἐν τῇ μεταξύ νὰ τελειώσουν μόνον τῶν μερικῶν σχολικῶν ἐργασιῶν ἀπὸ ἐκεῖνες ποῦ ἀναφέραμε παρὰ πάνω. Αὐτὸ μᾶς ἔκαμε νὰ σχηματίσωμε τὴ γνώμη ὅτι τὰ παιδιὰ θὰ μπορούσαν νὰ ἀναλάβουν καὶ ἄλλες σχολικὰς ἐργασίας καὶ νὰ τὰς φέρουσι εἰς πέρας, ἐὰν ἔκαμναν σχολικὴν κοινότητα ἢ ὁποῖα νὰ ἀναλάβῃ τὰς ἐργασίας αὐτὰς. Μὲ τὸν τρόπο δὲ αὐτὸ θὰ συνήθιζαν ἀπὸ τὴν ἡλικίαν αὐτὴν, τὴν κοινωνικὴν ζωὴν καὶ θὰ μάθαιναν, πῶς ἡ ἐργασία τοῦ καθενὸς δὲν φέρει καλὸ, μόνον γιὰ κείνον ποῦ τὴν κάνει, ἀλλὰ γιὰ ὅλην τὴν ὁμάδαν στὴν ὁποῖαν ἀνήκει καὶ μάλιστα ὅταν ὁ καθένας ἐργάζεται πρόθυμα, ὅταν πρέπει καὶ ὅπως πρέπει.

Τὸ Κορεϊτὸν τοῦ σχολείου. Τὰ παιδιὰ κουρεύονται τὸ Σάββατον μετὰ μεσημβρίας.

Επίσης πιστεύαμε ότι εάν έκαμναν σχολική κοινότητα, με τὰς διαφόρους σχέσεις ποῦ θὰ εἶχαν μεταξύ των θὰ ἀναπτύσσονταν συμπαθητικά συναισθήματα τὰ ὁποῖα θὰ τὰ μέρφωναν ἠθικῶς. Θὰ ἀναπτύσσονταν εἰς αὐτὰ τὸ συναισθημα τῆς εὐθύνης καὶ θὰ ἐννοοῦσαν τὴ σημασία ποῦ ἔχει ἡ ἐργασία καὶ γι αὐτὰ καὶ γιὰ τὴν κοινότητα.

Ἐπειδὴ εἶχα τὴ γνώμη αὐτὴ ἀνέπτυξα πολλές φορές στὰ παιδιά, ὅτι εάν ἐργάζονταν ὅλα με προθυμία καὶ αὐταπάρνηση, θὰ κατῶρθωναν νὰ κάμουν πολλά καλὰ πράγματα γιὰ ὅλο τὸ σχολεῖο καὶ θὰ τὸ ἔκαμναν τόσο καλὸ σχολεῖο ποῦ νὰ προκαλῆ τὴν προσοχὴ τοῦ κόσμου καὶ νὰ τὰ καμαρώνουν οἱ γονεῖς των. Γιὰ νὰ τοὺς δώσω δὲ καλύτερα τὴν εἰκόνα τί μποροῦν νὰ κατορθώσουν ὅταν ἐργάζονται ὅλα μαζί με ἀγάπη καὶ προθυμία, τοὺς συνέστησα νὰ ἐξετάσουν τί κάμνει ἓνα χωριὸ ἢ μιὰ πόλη, ὅταν θέλῃ νὰ προοδεύσῃ καὶ γίνῃ καλὴ, με δρόμους καλοὺς, με ἐκκλησίες, με σχολεῖα, καθαριότητα, φωτισμὸ κ.λ.π. Τοὺς ἀνέπτυξα ὅτι τότε μόνο ἓνα χωριὸ ἢ μιὰ πόλη μπορεῖ νὰ γίνῃ καλὴ, ὅταν ὅλοι οἱ κάτοικοι με προθυμία ἐργασθοῦν γιὰ τὸ κοινὸ καλὸ, καὶ ὅταν ἐκλέγουν ἓνα τὸν καλύτερο, ποῦ νὰ τοὺς ὀδηγῆ καὶ τοὺς συμβουλευῆ τί νὰ κάμουν. Με τὴν εὐκαιρία αὐτὴ τὰ παιδιά μοῦ ἐξέθηκαν πῶς τὰ χωριὰ ἐκλέγουν τὸν καλύτερο ὡς πρόεδρο καὶ αἱ πόλεις τὸν Δήμαρχο, ἀν θέλουν νὰ προοδεύσουν καὶ τὸν τρόπο κατὰ τὸν ὁποῖο κάμνουν τὴν ἐκλογὴν.

Ἀφ' οὗ εἶδα ὅτι τὰ παιδιά εἶχαν τὴν προθυμία νὰ ἐργασθοῦν καὶ ἐγνωρίζα ὅτι καὶ προτῆτερα εἶχαν τελειώσει μερικὲς ἐργασίες τοῦ σχολείου τοὺς εἶπα πῶς καὶ αὐτὰ μποροῦν ἅμα θέλουν νὰ κάμουν κοινότητα καὶ νὰ συζητοῦν καὶ ἐργάζονται ὅλα γιὰ τὸ καλὸ τους καὶ ὅ,τι δὲν γνωρίζουν αὐτὰ θὰ τὰ ὀδηγοῦμε ἡμεῖς πῶς νὰ τὸ κάνουν. Τοὺς ἀνέπτυξα ἐπίσης με λόγια κατανοητὰ τί σκοπὸ ἔχει τὸ σχολεῖο καὶ ὅτι γιὰ τὸ

σκοπὸ αὐτὸν ἔρχονταν εἰς τὸ σχολεῖο καὶ γιὰ νὰ ἐπιτύχῃ ὁ σκοπὸς αὐτός, πρέπει νὰ ἐργασθοῦμε ὅλοι μαζί καὶ με ἀφοσίωση γιὰ νὰ ἐπιτύχῃ εὐκολώτερα. Γιὰ νὰ συζητοῦμε λοιπὸν ὅλοι μαζί, νὰ ἀποφασίζωμε καὶ ἐργαστοῦμε γιὰ τὸ καλὸ ὅλων μας πρέπει νὰ ἔχωμε κοινότητα.

Τὰ παιδιά δέχθηκαν τὴ σύσταση αὐτὴ καὶ ἀπεφάσισαν νὰ κάμουν κοινότητα πρῶτα τὰ παιδιά τῆς ΣΤης τάξεως καὶ ἀν ἐπιτύχαιναν αὐτὰ τότε νὰ κάμουν καὶ αἱ ἄλλαι τάξεις Δη καὶ Εη. Πράγματι ὕστερα ἀπὸ λίγες ἡμέρες τὰ παιδιά ἀφοῦ συζήτησαν τὸ ζήτημα αὐτό, μαζεύθηκαν καὶ ἴδρυσαν κοινότητα τῆς ΣΤης τάξεως καὶ ἐξέλεξαν καὶ ἐπιτροπὴν ἀπὸ τρία παιδιά τὰ καλύτερα, Πρόεδρον, Γραμματέα καὶ Ταμίαν, ἢ ὁποῖα θὰ τὰ ἀντιπροσώπευε καὶ θὰ τοὺς κανόνιζε τὲς ἐργασίες ποῦ θὰ ἔκαμναν. Με μεγάλη χαρὰ ἤλθαν καὶ μοῦ ἀνεκοίνωσαν τὴν ἴδρυση τῆς κοινότητος καὶ τὴν ἐκλογὴν τῆς ἐπιτροπῆς.

Τοὺς εὐχήθηκα πρόοδο στὲς ἐργασίες τους καὶ τοὺς δῆλωσα ὅτι περιμένω ἀπὸ αὐτὰ πολλά καλὰ πράγματα καὶ νὰ ἰδῶ τὸ σχολεῖο μοναδικὸ σχολεῖο.

Δὲν πέρασαν πολλές μέρες ἀπὸ τὴν ἐκλογὴν, ὁπότε μιὰ μέρα εὔρηκα τὰ παιδιά συγκεντρωμένα μέσα στὴν αἴθουσα σὲ ὥρα ποῦ δὲν εἶχαμε μάθημα. Τὰ ρώτησα τί συμβαίνει. Ἐνα παιδὶ μοῦ ἀπαντᾷ. «Κύριε ρίξαμε τὸν Πρόεδρο καὶ κάνομε ἄλλον». Αὐτὸ ἔφθασε γιὰ νὰ ἀπαντήσω στὰ παιδιά ὅτι λυποῦμαι ποῦ ὕστερα ἀπὸ ὅσα τοὺς εἶπα δὲν κατάλαβαν τίποτε καὶ νόμισαν ὅτι πρέπει μόνο νὰ ἐκλέγουν Πρόεδρους καὶ νὰ τοὺς ρίχνουν καὶ ἀφ' οὗ εἶναι ἔτσι, δὲν πρέπει νὰ ἔχουν κοινότητα.

Τὰ παιδιά σὰν νὰ προσβλήθηκαν ἀπὸ τὰ λόγια αὐτὰ μοῦ ἀπαντοῦν. «Κύριε, καταλάβαμε πολὺ καλὰ, ἀλλὰ μεῖς δὲν ἐκλέξαμε Πρόεδρο ποῦ νὰ μᾶς νομίζῃ ὅλους δούλους καὶ νὰ μᾶς προσβάλλῃ. Ἡμεῖς θέλομε Πρόεδρο νὰ μᾶς ὀδηγῆ καὶ μᾶς συμβουλευῆ. Γιαυτὸ

σέ παρακαλούμε νά μή μᾶς διαλύσης τήν κοινότητα καί θά ἐκλέξωμε ἄλλον Πρόεδρο καί θά κάμωμε ὅσα μπορούμε καλά». Γιά νά δοκιμάσω τοὺς ἐπέτρεψα νά κάμουν νέα ἐκλογή. Ἐξέλεξαν Πρόεδρο τὸ χρηστότερο καί καλύτερο παιδί καί ἡ κοινότης ἄρχισε νά λειτουργῇ.

Δὲν θά ἀναφέρω ὅλες τὲς ἐργασίες ποῦ κατώρθωσε νά κάμῃ ἡ κοινότης ὅλη τὴ σχολικὴ χρονιά. Θά ἀναφέρω μόνον ὅτι τὰ ζητήματα τῆς καθημερινῆς τάξεως τῶν παιδιῶν, τῆς καλῆς καταστάσεως τῶν κίθουσῶν καί τῶν ἐπίπλων, τῆς καθαριότητος τοῦ σχολείου καί τῶν παραρτημάτων, τῆς καλῆς συμπεριφορᾶς τῶν παιδιῶν ἐντὸς καί ἐκτὸς τοῦ σχολείου, τόσο καλά τὰ διεχειρίσθησαν, ὥστε εἶναι ζήτημα, ἂν δύο ἢ τρεῖς φορές ὅλη τὴ σχολικὴ χρονιά, μᾶς ἔφεραν στὴν ἀνάγκη νά ἐπέμβωμε. Παιδιά ποῦ ἦσαν πολὺ ζωνρὰ καί δημιουργοῦσαν ταραχὴ καί δὲν μπορούσαμε μὲ κανέναν τρόπο νά τὰ ἡσυχάσωμε, μὲ τὰ μέτρα ποῦ ἔλαβε ἡ κοινότης, τὰ ἔκαμε τὰ καλύτερα καί ἡσυχώτερα παιδιά τῆς τάξεως. Θά ἀναφέρωμε ἐπίτηδες ἓνα γεγονός γιὰ νά δεῖξωμε τὴ δύναμη ποῦ ἐξασκοῦσε ἡ κοινότης.

Δύο ζωνρὲς μαθήτριες τὴν ἡμέρα τῶν γερουσιαστικῶν ἐκλογῶν, ἔξω ἀπὸ τὸ σχολεῖο ποῦ ἦτο ἐκλογικὸ τμήμα ἔπαιζαν σχοινάκι μπροστὰ στοὺς ἐκλογεῖς. Κάποιοι ἐκλογεὺς τὲς μέμφθηκε γιαντὸ μὲ τὴ φράση «Μπράβο μπράβο δὲν ντρέπεσθε καί εἰσθε καί μαθήτριες». Αὐτὸ τὸ ἤκουσε ἓνα ἄλλο κορίτσι καί τὸ κατήγγειλε τὴν ἄλλη μέρα στὸ συμβούλιο. Τὸ συμβούλιο εἰσήγαγε ἀμέσως τὴν ὑπόθεση στὴν κοινότητα μὲ τὴ κατηγορία, ὅτι τὰ κορίτσια αὐτὰ μὲ τὴ συμπεριφορὰ τοὺς ἠλάττωσαν τὸ γόητρο τοῦ σχολείου. Ἡ κοινότης πρὸ τοῦ συζητήσῃ τὴν ὑπόθεση, ἀνεκοίνωσε τὴν κατηγορία στὰ κορίτσια αὐτὰ, καί σᾶν ὑπόδικα τὰ σήκωσε ὀρθία μέχρις ὅτου ἐκδώσῃ τὴν ἀπόφαση. Τὰ κορίτσια χωρὶς ἀντιλογία,

ὠμολόγησαν τὸ λάθος των, σηκώθηκαν ὀρθὰ καί ἔκλαιαν. Μόλις εἰσῆλθα εἰς τὴν αἴθουσαν ἠρώτησα νά μάθω τί συμβαίνει. Ὁ πρόεδρος μοῦ τὰ ἀνέφερε ὅλα καί μοῦ προσέθηκε, ὅτι αὐτὸ κατεβάζει τὸ γόητρο τοῦ σχολείου καί πρέπει νά τιμωρηθῇ. Ἐπειδὴ ἤμην περιεργός νά ἴδω ποῦ θά καταλήξῃ ἡ ὑπόθεση, δὲν ἐπεμβῆκα τὰ ἀφῆκα νά κάμουν τὴ δουλειά τους καί ἄρχισα τὸ μάθημα. Μετὰ τὸ μεσημέρι τὰ δύο κατηγορούμενα κορίτσια ἦλθαν στὸ γραφεῖο καί μὲ παρεκάλεσαν νά ἐπέμβω, διότι ἡ κοινότης ἂν καί ὠμολόγησαν τὸ σφάλμα των καί ἐδῆλώσαν μετάνοιαν, θέλει νά τὰ δικάσῃ αὐστηρὰ καί νά τὰ διαγράψῃ ἀπὸ μέλη της. Τοὺς εἶπα πῶς δὲν μπορῶ νά ἀναμιχθῶ στὰς ὑποθέσεις των καί νά φροντίσουν μόναι των νά εὔρουν τρόπο νά ἱκανοποιήσουν τὴν κοινότητα καί τότε πιστεύω νά δικαστοῦν ἐπιεικῶς. Πράγματι τὴν ἄλλη μέρα, μόλις εἰσῆλθα στὴν αἴθουσα εἶδα τὰ δύο κορίτσια χαρούμενα. Αὐτὸ μὲ ἔκαμε νά ρωτήσω τί ἀπεφάσισαν γιὰ τὰ δύο κορίτσια. Τότε ὁ Πρόεδρος μοῦ ἀνήγγειλε πῶς τὰ δύο κορίτσια ὠμολόγησαν στὴν κοινότητα τὸ σφάλμα των, μετενόησαν καί ὑπεσχέθηκαν γραπτῶς, ὅτι ποτὲ εἰς τὸ μέλλον δὲν θά πέσουν σὲ τέτοιο σφάλμα καί γιαντὸ τὰ ἀθώωσαμε καί τὰ δεχθῆκαμε νά εἶναι μέλη τῆς κοινότητος, μὲ τὴν ἐπιφύλαξη αὐτῆ. Μόλις ἤκουσα αὐτὰ μὲ ἓνα Μπράβο παιδιὰ, ἐπιδοκίμασα τὴν ἀπόφαση. Ἀπὸ τότε τὰ κορίτσια αὐτὰ ἔγιναν τὰ καλύτερα καί ἐπιμελέστερα κορίτσια τῆς τάξεως.

Ἡ κοινότης τῶν παιδιῶν τῆς ΣΤης τάξεως ἀνέλαβε καί τὴν ἐκτέλεση καί ἄλλων ἐργασιῶν τὰς ὁποίας ἡμεῖς νομίζαμε πῶς δὲν εἶναι δυνατὸ νά τὲς ἐκτελέσουν. Διῶρθωναν σπασμένα θρανία, σπασμένες θύρες, ἀσβέστωναν τὰ ἀποχωρητήρια καί γενικῶς ὅσα μπορούσαν νά κάμουν. Εἰς ὅλες δὲ αὐτὲς τὲς ἐργασίες των, τὰ παρακολουθοῦσαμε μὲ μεγάλη προσοχὴ καί ἄλλοτε μὲν τὰ ἐνθαρρύναμε, ἄλλοτε δὲ τοὺς

δίδαμε ὀδηγίας, ὅταν βρίσκονταν σὲ δύσκολη θέση.

Τὸ παράδειγμα τῶν παιδιῶν τῆς ΣΤῆς τάξεως ἠκολούθησαν καὶ τὰ παιδιά τῆς Εἰς καὶ Δῆς τάξεως καὶ ἴδρυσαν καὶ αὐτὰ κοινότητας, αἱ ὁποῖαι συνεργάζονταν εἰς κοινὰ σχολικὰ ζητήματα.

Αἱ κοινότητες αὐταὶ διὰ τὴν ἐξασφαλίσουν τὴν καθαριότητα τῶν παιδιῶν διατεροῦν καὶ κουρεῖον εἰς τὸ ὁποῖον ἐκουρευόντο τὰ ἄρρενα καὶ θήλεα καὶ ἐπλήρωναν μόνον μίαν δραχμὴν διὰ τὸ μαθητικὸν ταμεῖον, τὰ δὲ ἄπορα ἐκουρευόντο δωρεάν.

Αἱ ἴδιαι κοινότητες στὸ τέλος τοῦ σχολικοῦ ἔτους ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τῶν δασκάλων διωργάνωσαν σχολικὴ ἔκθεση, εἰς τὴν ὁποία ἐξέθησαν ὅλα τὰ ἔργα των. Ἀπὸ τὴν ἔκθεση αὐτὴ τὴν ὁποία ἐπεσκέφθησαν ὁ Νομάρχης, ὁ Δήμαρχος, ὁ Μητροπολίτης, οἱ γονεῖς τῶν παιδιῶν, καὶ πολὺς ἄλλος κόσμος εἰσεπράχθησαν μὲ λαχεῖα, τὰ ὁποῖα διένειμαν τὰ ἴδια παιδιά, περισσότεραι ἀπὸ πέντε χιλιάδες δραχμαί, μὲ τὲς ὁποῖες ἐπληρώθησαν ὅλα τὰ χρέη τοῦ εἶχε τὸ σχολεῖο διὰ τὰ ὑλικά τῆς χειροτεχνίας καὶ πολλὰς σχολικὰς ἀνάγκας.

Συμπέρασμα.

Ἀπὸ ὅλη αὐτὴ τὴν ἐργασία ποῦ ἔγινε εἰς τὸ σχολεῖο μας, πρὸ πάντων εἰς τὰς δύο ἀνωτέρας τάξεις τὴν Εἰ καὶ ΣΤῆ κατὰ τὸν τρόπο τὸν ὁποῖον περιεγράψαμε μὲ ἀκρίβεια, σύμφωνα μὲ τὴν ἀρχὴν τοῦ σχολεῖου ἐργασίας καὶ μὲ τὴν ὕλην τοῦ ἰσχύοντος Προγράμματος τῶν σχολείων, ἐσηματίσα τὴν γνώμην ὅτι τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐργασίας αὐτῆς, εἶναι ἀσυγκρίτως ἀνώτερα, ἀπὸ ἐκεῖνα ποῦ παρουσίαζε τὸ μέχρι σήμερον ἰσχύον ἐκπαιδευτικὸν σύστημα καὶ ὅτι ἡ ἐλευθερία τῆς αὐτενεργείας τῶν παιδιῶν μᾶς παρουσιάζει ἐκπλήξεις, ἀρκεῖ ὁ δάσκαλος νὰ γνωρίζῃ νὰ διδῇ τὴν κατεύθυνση τῆς ἐργασίας, νὰ ψυχο-

λογῆ τὰς διαθέσεις τῶν παιδιῶν καὶ νὰ δύναται νὰ λύῃ κάθε ἀπορίαν αὐτῶν.

Τὸ μέχρι σήμερον ἐκπαιδευτικὸν σύστημα περιορίζει τὸ μυαλὸ τῶν παιδιῶν μέσα στὸν κύκλον τῶν γνώσεων τοῦ δασκάλου καὶ τὰ συνειθίζει νὰ λογι-κεύονται ἀφηρημένα, ὅπως λέγει ὁ Ferrière. Ἡ ἐλευθερία ὅμως τῆς αὐτενεργείας ἀνοίγει ὀλόκληρον κόσμον γνώσεων μπροστὰ στὸ δάσκαλο, τὰς ὁποίας ὄχι μόνον ὀφείλει νὰ γνωρίζῃ ἀλλὰ καὶ νὰ τὲς ἐπεξεργάζεται μὲ τὰ παιδιά.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελίς
Πρόλογος.....	5
Ἀπὸ ποῦ ὠρμήθηκε ἡ ἐργασία τοῦ Σχολεῖου.....	7
Ἡ ἐργασία τοῦ Σχολεῖου στηρίχθηκε εἰς τὴν ἀρχὴ τοῦ σχολεῖου ἐργασίας	9
Ποῖα ἰδέα ἐπικρατεῖ γιὰ τὸ σχολεῖο ἐργασίας	10
Διὰ τὸ σημερινὸν σχολεῖον πρέπει νὰ εἶναι σχολεῖον ἐργασίας	13
Ἡ ἐργασία τοῦ σχολεῖου τῆς παλαιᾶς ἐποχῆς	15
Ἡ ἐργασία τοῦ σχολεῖου τῆς νεωτέρας ἐποχῆς	17
Ποῖα ἦσαν τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐργασίας ποῦ γίνονταν ὡς τὰ σήμερον στὰ σχολεῖα μας.....	2
Στὸ ἐρώτημα αὐτὸ ἀπαντᾷ τὸ σχολεῖο ἐργασίας	23
Τὸ σχολεῖο ἐργασίας ἀπὸ τῆς ἀρχαίας ἐποχῆς μέχρι σήμερον	25
Ποῖο πρέπει νὰ εἶναι τὸ ὑλικὸ τῆς ἐργασίας τῶν παιδιῶν καὶ πόθεν πρέπει νὰ λαμβάνεται τοῦτο.	29
Ἐπρεπε τὰ παιδιά τοῦ σχολεῖου μας νὰ συνειθίσουν νὰ ἐργάζωνται.....	32

	Σελίς
Μία ἐργασία γιὰ τὰ κορίτσια. Τὸ μάθημα τῆς τα- πητουργίας. Μία ἐπίσκεψη στὸ ἐργοστάσιο τῶν χαλιῶν.....	33
Τὶ ἐκάμαμε τὴν ἄλλη μέρα τῆς ἐπισκέψεως.....	38
*Ἡ συζήτηση τῶν παιδιῶν μὲ θέμα : πῶς θὰ μπο- ρέσουν τὰ κορίτσια τοῦ σχολείου νὰ μύθουν νὰ ὑφαίνουν χαλιὰ	39
Πῶς κατασκευάσθησαν οἱ ἐργαλεῖοι καὶ πῶς ἐκανο- νίσθη ἡ ἐργασία τῶν κοριτσιῶν.....	45
Πῶς πληρώθηκαν οἱ ἐργαλεῖοι.....	50
Ποῖα καὶ πόσα μαθήματα διδάχθηκαν ἐπάνω στὰς παρατηρήσεις τῶν παιδιῶν ἀπὸ τὴν ἐπίσκεψη τοῦ ἐργοστασίου τῶν χαλιῶν.....	53
*Ὁ σχολικὸς κῆπος.....	60
Μία ἐπίσκεψη στὸν μελισσοκομικὸ σταθμὸ Θράκης. Τὸ μάθημα τῆς μελισσοκομίας εἰς τὸ σχολεῖο....	72
Πῶς συνέλεγον τὸ ὕλικὸ τῶν παρατηρήσεων τὰ παιδιά ἀπὸ τὰς ἐκδρομὰς καὶ ἐπισκέψεις.....	76
Μιὰ ἐκδρομὴ κοντὰ στὴ θάλασσα. Αἱ παρατηρήσεις καὶ συζητήσεις τῶν παιδιῶν	78
*Ἡ ἐπεξεργασία τοῦ ὕλικου τῆς ἐκδρομῆς. Μιὰ σειρὰ ἐπεξεργασίας ἀπὸ ὅλα τὰ μαθήματα	84
Μιὰ ἐκδρομὴ στὴ Δάμια, χωρὶὸ μιὰ ὥρα ἔξω ἀπ' τὴν Ἀλεξανδρούπολη	86
Τὶ μοῦ εἶπαν τὰ παιδιά τὴν ἄλλη μέρα γιὰ τὴν ἐκδρομὴ	98
Πόσο ὕλικὸ γνώσεων ἀποκόμισαν τὰ παιδιά ἀπὸ τὴν ἐκδρομὴ τῆς Δάμιας καὶ πῶς τὸ ἐπεξεργάσθησαν	102
Πῶς διδάχτηκε τὸ μάθημα τῆς χειροτεχνίας εἰς τὸ σχολεῖον μας.....	103
Πῶς διδάσκονται τὰ διάφορα μαθήματα εἰς τὸ σχο- λεῖον μας.....	11
Πῶς ἰδρύθησαν αἱ σχολικαὶ κοινότητες εἰς τὰς ἀνω- τέρας τάξεις Δη, Εη, καὶ ΣΤη καὶ τὶ κατώρθω- σαν νὰ κάμουν	120
Συμπέρασμα	126

1) ... 2) ... 3) ... 4) ...
5) ... 6) ... 7) ... 8) ...
9) ... 10) ... 11) ... 12) ...

1) ...
2) ...
3) ...
4) ...

11/4.

1) ...
2) ...

1) ...
2) ...

1) ...
2) ...
3) ...

1) ...
2) ...
3) ...
4) ...
5) ...
6) ...
7) ...
8) ...
9) ...
10) ...
11) ...
12) ...

ΝΕΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Πώς πρέπει να παρασκευάζεται τις εις τὸ διδάσκειν. Σπ. Καλλιάρφα	Δρ.	25.—
Τὸ Ἰδεῶδες τῆς Μορφώσεως τοῦ Παρόντος, ὑπὸ Ed Spranger μετάφρ. Β. Ἐξάρχου	»	30.—
Ἡ ψυχολογία τοῦ Παιδίου ὑπὸ Ζήση Ζαμάνη	»	20.—
Τὸ βιβλίον τῶν γονέων ὑπὸ Δ. Δημοπούλου	»	25.—
Τὰ αἷτια τοῦ Παγκοσμίου πολέμου ὑπὸ Rudolf Kjellen μετάφρ. Ν. Βλάχου	»	35.—
Σῶμα καὶ Ψυχὴ—Ἔλη καὶ Πνεῦμα Σπ. Καλλιάρφα	»	25.—
Ἡ Φεμινιστικὴ Κίνησις Γ. Παλαιολόγου	»	15.—
Πρωτοπόροι Φιλόσοφοι I. Corn μετάφρ. »	»	30.—
Ἡ Ζωὴ τῶν Ἀληθειῶν ὑπὸ G. le Bon μετάφρ. Α. Κοντογιάννη	»	30.—
Ὁ Αἰμίλιος I. Ρουσσὸ μετάφρ. Δ. Κοντογιάννη	»	60.—
Ἡ Νέα Ἰταλία καὶ ἡ Ἐκπαιδευτικὴ μεταρρυθμισις Α. Νάκου	»	12.50
Θρύλοι γιὰ τὸ Χριστὸ μετάφρ. Α. Κοντογιάννη	»	12.—
Οἱ Ζένοι καὶ ἐμεῖς. Α. Π. Δελμούζου	»	15.—
Οἱ Πρῶτες προσπάθειες στὸ Μαρσέλειο Α. Π. Δελμούζου	»	100.—
Ὁδηγὸς Λειτουργίας Μονοταξίου Δ. Σχολαίου Δ. Ἀνδρεάδη	»	85.—
Ὁδηγὸς Πατριδογνωσίας I. Γεωργοπούλου	»	15.—
Θρησκεία καὶ Διδασκαλία τῶν Θρησκευτικῶν Μ. Καλλιάρφα	»	30.—
Σκέψεις περὶ Ὀργανώσεως τῆς Ἐκπαιδεύσεως Γ. Παλαιολόγου	»	30.—
Πρὸς καλύτεραν μέσσην Ἐκπαιδευσιν Γ. Παλαιολόγου	»	45.—
Ἀπὸ ὅσα γίνονται στὰ σχολεῖα μας Γ. Κωνσταντινοπούλου	»	10.—
Μελλομένη, Σχολικὰ ἄσματα εἰς εὐφ. μουσικὴν ὑπὸ Γ. Καρατζᾶ τεύχος Α'	»	30.—
Μελλομένη, Σχολικὰ ἄσματα εἰς εὐφ. μουσικὴν ὑπὸ Γ. Καρατζᾶ τεύχος Β'	»	30.—
Χρυσὴ Διαθήκη Πολ. Δημητριάκοπούλου	»	15.—